

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**BOJOVNÍK PROTI REVIZIONISMU.
VÁCLAV KRÁL V KONTEXTU ČESKÉ MARXISTICKÉ HISTORIOGRAFIE**

Vedoucí práce: doc. PhDr. Bohumil Jiroušek, Dr.

Autor práce: Roman Šperňák

Studijní obor: Kulturní historie

Ročník: 5.

2009

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

.....

V Českých Budějovicích 29. července 2009

Děkuji doc. PhDr. Bohumilu Jirouškovi, Dr., za to, že se ujal vedení mé diplomové práce, za cenné rady v oblasti pramenů i literatury, kritické připomínky i metodologické diskuze. Dále děkuji pracovníkům Archivu Národního muzea, Archivu University Karlovy a SOkA Hradec Králové za vstřícnost, se kterou k mým požadavkům přistupovali.

Anotace

Bojovník proti revizionismu. Václav Král v kontextu české marxistické historiografie

Tato diplomová práce se zabývá životem a dílem čelného českého historika ve druhé polovině 20. století. Ovšem nesnaží se jen prostě popsat život a dílo vědce, ale zařazuje ho do kontextu vývoje české marxistické historiografie. Zkoumá jeho postoje, názory a přesvědčení. Autor při tvorbě předkládané práce vycházel především z bohatého osobního fondu Václava Krále, který je uložen v Archivu Národního muzea v Praze a dále z fondů Ústavu dějin - Archivu University Karlovy a Státního okresního archivu v Hradci Králové. Podobně důležitým prvkem jsou i některé ze stovek Králových prací a v neposlední řadě autor využil poznatků dosavadní literatury, která byla k dějinám historiografie druhé poloviny 20. století vydána. Vzhledem k tomu, že osobností Václava Krále a jeho vlivu na vývoj české historické vědy se zatím nikdo podrobněji nezajímal a informace o něm jsou dosti kusé, vidí autor největší přínos právě v tom, že předkládanou prací o něm podal nové a ucelené informace a otevřel nové badatelské téma, kterým upozornil na určité otázky, na které budou moci navázat a které mohou rozpracovat historikové další.

Annotation

The fighter against revisionism. Václav Král in context of the Czech Marxist historiography

The thesis engages in life and work the leading Czech historian in the second half of the 20th century. It doesn't only try to describe a life and work of the scientist, it places him into the context of the development of the Czech Marxist historiography. It inquires into his statements, opinions and conviction. The author mostly used a rich personal fund of Václav Král, which is deposited in the Archives of the National Museum in Prague and then funds of the History Institute - Archives of the Charles University in Prague and the State Regional Archives in Hradec Králové. The other important sources are some of hundreds Král's works. The author also used knowledges of the specialised literature, which describes history of historiography of the second half of the 20th century. Nobody has considered the personality of Václav Král in detail and his influence on the development of the Czech historiography yet and there are only rare informations about him. The author sees the biggest contribution in new and coherent knowledges, which the works grants. He opened a new topic in the history of historiography and pointed out certain questions, in which other historians can continue.

Obsah

Úvod	7
1 Václav Král. Jeho život a dílo v kontextu doby	14
1.1 Mládí a studium	14
1.2 Začínající kariéra	21
1.3 Šedesátá léta v životě Václava Krále	24
1.4 Vrcholná postava českého dějepisectví	32
2 Padesátá léta v československých dějinách i historiografii	36
2.1 Od poválečné Národní fronty k monopolu KSČ	36
2.2 Teror a pronásledování počátku padesátých let	39
2.3 Padesátá léta a československá historická věda	42
2.4 Václav Král a revize představ o T. G. Masarykovi	48
2.5 Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích v letech 1938-1945. Královo nejvědecktější dílo?	56
3 Šedesátá léta jako cesta k reformě starého modelu	64
3.1 Nástin pokusu o československou reformu společnosti 1968 a reformní snaha historiografie	64
3.2 Počátky kritiky Václava Krále. Emanuel Mandler a Cesta k Únoru	75
3.3 Spor o výklad Slovenského národního povstání. Král kontra Husák	82
3.4 Stále na stejné straně. Rok 1968 z pohledu Václava Krále	91
4 Normalizace. Zlatý věk Václava Krále	96
4.1 Král a boj proti revizionismu. Pohled na historickou vědu sedmdesátých let očima čelného marxistického historika	96
4.2 Václav Král a Velká Británie. Antibritský historik, který Velkou Británii v sedmdesátých letech často navštěvoval	104
Závěr	110
Seznam pramenů a literatury	113
Seznam příloh	119

Úvod

Je autorem padesáti monografií. Spolupodílel se na zhruba dvou desítkách kolektivních děl a napsal přes dvě stovky studií a článků. To všechno do svých sedmapadesáti let života, které mu byly dopřány. Historik Václav Král (1926-1983) byl ředitelem Československo-sovětského institutu ČSAV, řádným profesorem University Karlovy v Praze, čestným profesorem Moskevské státní university, předsedou kolegia historie ČSAV, předsedou Historické společnosti, nositelem Státní ceny Klementa Gottwalda, vyznamenání Za zásluhy o výstavbu i řady dalších domácích i zahraničních ocenění a také předsedou či členem redakčních rad různých odborných časopisů. Vedle toho byl a stále ještě je mnohými označován za propagandistu komunistického režimu v Československu, falsifikátora dějin nebo persekutora mnohých historiků, kteří nechtěli jít spolu s ním v prosovětském proudu.

Václav Král se výrazným způsobem podílel na profilu oficiální české a z části svými styky také na profilu slovenské historické vědy ve druhé polovině dvacátého století a ve stejné době se významně podílel i na tvorbě historického povědomí laické veřejnosti. Přesto, či možná právě proto, o něm, jeho díle a odkazu dosud nevznikla žádná významnější práce a několik málo zmínek o něm se dá napočítat na pár stran textu. Informace o Václavu Královi se dají najít jako součást jedné monografie, jako několik encyklopedických hesel, ve studii o jeho díle či v nekrolozích v odborných časopisech.¹ Navíc významnější statě o něm jsou citově zabarvené osobní zkušeností, a proto budí negativní dojem. Dost možná i záměrně, třeba že snad i oprávněně.²

¹ Blíže se dají najít zmínky o Václavu Královi v: Václav HORYNA, *Vlastivěda Královéhradecka*, Hradec Králové 1968, s. 302. Jedná se vůbec o nejstarší publikovaný biografický údaj o Václavu Královi, který je veden v práci jako známý rodák obce Nepolisy, a je zde na několika řádcích charakterizována jeho kariéra do roku 1967 s výčtem jeho největších dosavadních prací; Vladislav MOULIS – Zdeněk SLÁDEK, *Opožděná úvaha nad dílem V. Krále*, Historie a vojenství 1990, č. 3, s. 147 – 161. Autoři podávají výklad o základních pracích Václava Krále. Studie vznikla spojením dvou kratších prací, které vznikly už v průběhu osmdesátých let, ale nesměly být zveřejněny. Autoři v ní popisují a rozebírají pouze Královo dílo. Nevěnují se dalším aspektům jeho života; Josef HANZAL, *Cesty české historiografie 1945-1989*, Praha 1999. Kniha je jedinou moderní prací, která i přes řadu nedostatků, podává o Králově kariéře více informací. Král se prolíná celým jejím obsahem a je zasazen do kontextu české historiografie od počátku padesátých let, kdy se dostává na scénu tuzemské vědy, až do konce jeho života. Autor vidí Krále veskrze záporně a zvýrazňuje pouze jeho záporné činy v jeho funkcích. Jako první však k výzkumu použil pozůstalost Václava Krále; KOLEKTIV, *Kdo byl kdo v našich dějinách*, Praha 2000. Encyklopedická příručka nám formou hesel podává základní, dosti kusé a v zásadě dost zjednodušené a tím i nepřesné údaje o Václavu Královi; Dále se dají najít biografické zmínky v nekrolozích v odborných časopisech po jeho smrti. Pro příklad uvádím Slovanský přehled 86, 1984, č. 1, s. 1-2.

² Vladislava Moulise jako autora jedné ze statí Král po roce 1968 nechal propustit z Ústavu pro dějiny evropských socialistických zemí. Viditelně nedobré zkušenosti měl s Králem i Josef Hanzal, který jeho postavu podává jako zvlášť „temnou“.

Nejen téma Václava Krále, ale i celého období marxistické historiografie mezi léty 1948-1989 trpělo dlouhou dobu neochotou historiků „rýt do vlastních řad“.³ Požadavek důkladného studia dějin českého poválečného dějepisceví a jeho politicko-sociálních kontextů zazněl také na osmém sjezdu českých historiků v Hradci Králové v září 1999.⁴

Dosavadní historická věda se ve zkoumání svých vlastních dějin v druhé polovině dvacátého století zatím omezila na studování dílčích segmentů a stále tu chybí a ještě zřejmě dlouho bude chybět práce, která by mohla být brána jako souhrnný a fundovaný výklad dějin českého dějepisceví druhé poloviny dvacátého století tak, jako je brána práce Františka Kutnara a Jaroslava Marka pro dějiny dějepisceví zhruba do poloviny minulého století.⁵ Jako práce souhrnné by se tak daly chápat některé monografie, které však trpí nedokonalostmi v interpretacích a zejména ve faktografii.⁶ Ovšem i tak jsou pro dnešní dobu velice cenné. Pak tu je další typ prací. Ty, které jsou založeny na pamětnickém přístupu, však skrývají jisté nebezpečí. Tyto práce postrádají potřebnou oporu v pramenné základně a navíc jsou většinou psány tzv. „osmašedesátníky“ postiženými po roce 1968, kterým byla dána po roce 1989 možnost určitý pohled na českou historiografii konstruovat. Pamětníci roku 1948 už většinou nežili a normalizátoři éry 70. let se stáhli do ústraní, aniž by proběhlo nějaké zásadní zhodnocení přínosu marxistické historiografie. Tyto práce pak dávají určité rozdělení na „my“ a „oni“ přičemž „my“ je pohled těch, kteří v totalitním režimu trpěli a „oni“, jsou

³ Výjimkou je třeba právě práce Vladislava Moulise, což je viditelná snaha o vyrovnání se s Královou osobou v době, kdy to už bylo možné. Práce je však i přes své předem dané negativní ladění faktograficky správná. Opírá se o ověřitelná fakta a nic nedomýšlí.

⁴ Martin NODL, *Možné přístupy ke studiu dějin české historické vědy v letech 1945-2000*, Soudobé dějiny 8, 2001, č. 1, s. 9-22. Autorova stať je první významnější metodologickou úvahou nad možnostmi studia diskurzu české marxistické historiografie. Autor ve své studii požaduje srovnávání české marxistické historiografie s tehdejšími historiografiemi západními. Odmítá vznik syntéz v nejbližších pěti letech. Zároveň odmítá i psaní biografií jednotlivých historiků jako úzce zaměřené faktografické popisy života a díla. Naopak požaduje analýzu vzniku a fungování centrálních historických institucí, vytvoření ego-databanky – tvorbu rozhovorů s žijícími historiky, sepsání historie ústředních časopisů, tvorbu syntéz jednotlivých oborů. Zkoumání cenzury, recenzní praxe a klientelismu. K tomu také Bohumil JIROUŠEK, *Česká marxistická a marx-leninská historiografie – možnosti a meze studia*, ČČH 106, 2006, s. 884 - 904; Autor se s Martinem Nodlem rozchází nejvíce v pohledu na užitečnost psaní biografií historiků zaměřených na jejich vědecké zázemí.

⁵ Mám na mysli František KUTNAR – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisceví*, Praha 1997.

⁶ B. JIROUŠEK, *Česká marxistická a marx-leninská historiografie*. Autor uvádí tyto práce: J. HANZAL, *Cesty*. Ferdinand SEIBT, *Bohemica. Probleme und Literatur seit 1945*, Historische Zeitschrift – Sonderheft 4, München 1970. Maciej GÓRNY, *Między Marksem a Palackym. Historiografia w komunistycznej Czechosłowacji*, Warszawa 2001, v níž se však Václav král jako historik moderních dějin vůbec nevyskytuje.

zase ti, kteří udávali kurz oficiálnímu směru a ostatní omezovali.⁷ Přitom je často zmiňováno, že nové přístupy k tématům marxistické historiografie by měla nést mladá generace, která nemá co dočinění s minulým režimem. Ten víceméně nezažila a není jim nijak ovlivněná. V poslední době vznikají nové dílčí práce založené na archivním výzkumu, které se vyjadřují k jednotlivým institucím, událostem či osobám ve vývoji českého marxistického dějepisectví. Předkládanou prací bych rád přispěl k rozšíření pohledu na čelné osobnosti českého dějepisectví, které výrazně profilyovaly jeho charakter.⁸ Přičemž, jak už bylo zmíněno, je můj pohled na Václava Krále novým, dosavadní literaturou nepostiženým, protože o Královi samotném toho zatím mnoho napsáno nebylo.

I proto mi jako výchozí a hlavní pramen pro poznání Královy osobnosti, jeho díla a vztahu k okolí posloužila jeho rozsáhlá uspořádaná pozůstalost. Ta je uložena v Archivu Národního muzea v Praze⁹ a obsahuje přes třicet kartónů písemností. Z menší části se jedná o biografický materiál. Tím mám na mysli pracovní smlouvy, informace o zdravotním stavu, vlastní pracovní životopisy, pracovní diáře, různé žádosti, ale třeba i „nechvalně proslulý“ seznam historiků, ke kterým se Král dost nevybíravým způsobem vyjadřoval. Dále jeho pozůstalost obsahuje jak osobní, tak i oficiální korespondenci.¹⁰ Z největší části je pak tvořena rukopisy či strojopisy jeho děl, posudky na nejrůznější druhy klasifikačních prací, různými brožurami, nejrůznějšími předlohami referátů a také vlastními fotografiemi.¹¹ Ovšem tento fond má jednu podstatnou mezeru, a tou je fakt, že jsou zde zastoupeny jen minimální zmínky o dětství a rodinném zázemí Václava Krále a informace v něm obsažené začínají až víceméně od konce jeho vysokoškolských studií.

I proto jsem musel hlavně o jeho první fázi života, dětství a středoškolských studiích čerpat informace ve Státním okresním archivu v Hradci Králové, ve fondu

⁷ B. JIROUŠEK, *Česká marxistická a marxisticko-leninská historiografie. Diskurs a možnosti výzkumu jeho proměn*, in: B. JIROUŠEK a kolektiv, *Proměny diskursu české marxistické historiografie*, České Budějovice 2008. Jedná se o jednu z nejnovějších prací, která je souborem výkladů o vědeckých institucích, textů objasňujících názory a role jednotlivých historiků i vývoj dílčích oborů, obsahuje příspěvky upozorňující na třídnost pohledu, hodnotící klíčová období let 1945-1953, s dílčím mezníkem kolem roku 1948, i pohledy na události roku 1968 a následné „konsolidace“.

⁸ V době nedávno minulé vznikly například práce o Františku Grausovi či Josefu Mačkovi. Blíže k tomu B. JIROUŠEK, *Josef Macek. Mezi historií a politikou*, Praha 2004 či Zdeněk BENEŠ – B. JIROUŠEK – Antonín KOSTLÁN (edd.), *František Graus - člověk a historik*, Praha 2005. Zmíněné práce dokládají, že při psaní biografie se autor nemusí nutně zaměřit jen na prostý popis „života a díla“, ale zasazuje historika do kontextu české vědy a společnosti.

⁹ ANM, fond Václav Král.

¹⁰ V zásadě je mezi oběma zcela nepatrný rozdíl.

¹¹ Malá ukázka z nich je obsažena v příloze této práce.

Gymnázia Nový Bydžov, které Král od poloviny třicátých let navštěvoval. Zde se daly najít jak informace o prospěchu žáka, tak i měnící se stav v jeho rodině, respektive doklady jsou doloženy pouze u otce.¹² Pro období jeho studií na Filosofické fakultě University Karlovy v Praze jsem zase využil pramenů obsažených v Ústavu dějin – Archivu UK. Cenné poznatky o průběhu jeho studia, jeho učitelích, návaznosti jeho prospěchu na politické změny a tím i kádrové změny pedagogů na fakultách a informace o průběhu jeho státních závěrečných zkoušek i obhajoby diplomové práce poskytly katalogy posluchačů i záznamy o obhajobách diplomových prací ve fondu Filosofická fakulta.¹³

Dalším pramenem při tvorbě této práce mi bylo samotné dílo Václava Krále. Neopomenutelná část této práce se zabývá rozbořem Králova díla, na kterém se dá ukázat i stav tehdejší oficiální historické vědy i pohledu na společnost a v mnohých případech i rozpornost jeho výkladu. Využil jsem ilustrativní vzorek jeho monografií, přičemž jsem se snažil vybrat ty podle mého soudu zásadní tak, aby ukázaly proměnu nebo spíše trvalost jeho pohledu na dějiny v průběhu druhé poloviny dvacátého století. To jsem potom doplnil o některé jeho zásadní časopisecké nebo sborníkové studie. Na některých jeho pracích jsem se snažil i nastínit určitý myšlenkový svět marxistického historika v druhé polovině dvacátého století. Jeho závěry i východiska a jeho pohled na proces formování dějepisectví.¹⁴

Ve své práci jsem se snažil osobnost a dílo Václava Krále také včlenit do kontextu tehdejší doby, historické vědy i společnosti. K tomuto jsem samozřejmě nutně musel použít dosavadní vydanou literaturu o proměnách společnosti i historiografie druhé poloviny dvacátého století a práce i časopisecké studie tehdejších historiků.¹⁵ Jejich rozbořem potom vznikal můj pohled na tehdejší vývoj, stav a atmosféru historické vědy, který jsem se snažil doložit i na závěrech dvou sjezdů československých historiků.¹⁶ Využit bylo možné i memoárovou literaturu k tomuto období. V tomto případě, jak už bylo naznačeno výše, se však musí k dílu přistupovat

¹² SOkA Hradec Králové, fond Gymnázium Nový Bydžov.

¹³ AUK, fond Filosofická fakulta.

¹⁴ Králova produkce je velice obsáhlá a způsob zpracování i obsahu knih se v mnohých případech příliš neliší. Bibliografii Václava Krále naleznete v příloze této práce.

¹⁵ K tomu nejvíce posloužily studie v centrálním historickém periodiku Československém časopise historickém.

¹⁶ V pořadí III. sjezd československých historiků se konal v roce 1959 v Praze a byl první na bázi marxismus-leninismu. Další, IV. sjezd československých historiků se konal v roce 1966 v Brně a nesl se už zase v trochu odlišné atmosféře.

s notnou dávkou kritického pohledu, protože u autorů dochází často ke stylizaci událostí i osobností, které ovlivňují jejich osobní prožitky a zkušenosti.

Co se týče metodologického pojetí předkládané práce, bylo využito několik metod tak, aby bylo získáno co nejvíce poznatků vztahujících se k tématu. V práci byly samozřejmě využity metody indukce a dedukce, které jsou základem každého historického bádání. K získání odpovědí na obecné otázky byla použita metoda přímá. Při řešení složitějších otázek a jevů jsem využil metodu nepřímou, a to především v situacích, kdy byla potřeba zodpovědět otázky například o kořenech Králova příklonu k marxismu a jeho setrvání u něj i v dobách, kdy se i pro „kované“ marxisty jevilo výhodnější přejít, někteří přešli i zcela z přesvědčení, k reformnímu proudu ve vývoji historické vědy. Popřípadě jsem podobnou metodu použil i při konstrukci rodinného zázemí Václava Krále, o němž prameny podávají jen velmi kusé informace. Metodu komparativní jsem zase využil v případech, kde byla potřeba srovnat některé závěry Králových prací s obecně platnými historickými fakty nebo popřípadě srovnat dva proudy v české historiografii tak, jak jsem to ukázal například v kapitole u sporu o výklad knihy Gustáva Husáka *Svědectví o Slovenském národním povstání*, kde lze najít pohledy reformního proudu v československém dějepisectví a proudu dogmatického, který setrval na ideologickém pojetí dějin z padesátých let.

Tato práce by také nemohla vzniknout bez metody biografické, kterou jsem použil hlavně v její první části při výkladu o Králově životě a díle. Přitom mi nešlo o pouhé vypsání biografických údajů, ale především o zasazení Královy osobnosti do kontextu dobové atmosféry v jednotlivých částech jeho života a především proměn této atmosféry od období první republiky, přes období Protektorátu Čechy a Moravu až k lidově demokratickému státu. Celá práce je vedena na principu diachronního přístupu k dějinám, protože kariéra i dílo Václava Krále a jeho proměny jsou úzce spjaté s historickým vývojem. A pouze v sepětí s výkladem v časové posloupnosti může být nejlépe vysvětlena.

Zcela záměrně jsem v předkládané práci nepoužil tzv. metodu orální historie¹⁷, ačkoliv se podobná metoda přímo nabízí vzhledem k velkému počtu žijících současníků Václava Krále a ačkoliv jsem podobnou metodu v první fázi přípravy této práce zamýšlel. Využít jsem ji chtěl hlavně pro získání informací o období dětství a rodinného

¹⁷ Blíže k metodám orální historie Miroslav VANĚK – Pavel MÜCKE – Hana PELIKÁNOVÁ, *Naslouchat hlasům paměti*, Praha 2007. Srovnání využitelnosti orální historie pro dějiny dějepisectví B. JIROUŠEK, *Česká marxistická a marxisticko-leninská historiografie. Diskurs a možnosti výzkumu jeho proměn*. TÝŽ, *Česká marxistická a marx-leninská historiografie – možnosti a meze studia*.

zázemí Václava Krále. Tedy k získání informací, které jinak nejsou dostupné a u kterých se dá očekávat minimální počet zavádějících údajů. Už od začátku jsem odmítal metody orální historie pro témata vztahující se ke Králově kariéře i díle, i vztahu k jeho současníkům. Tyto oblasti jsou stále velice citlivé a jak už bylo uvedeno výše, ve výkladu současníků by se vědomě či nevědomě vyskytla určitá stylizace a postoje vzniklé osobní zkušeností. Hlavně v případě těžko ověřitelných či vůbec neověřitelných faktů by mohl vzniknout problém a práce by v některých případech mohla být zavádějící. Po získání kontaktů na žijící příbuzné Václava Krále¹⁸ a jejich odmítnutí o podávání jakýchkoliv informací o jeho osobě, jsem od této metody upustil zcela a konstruoval jeho rodinné zázemí jen na základě dostupných pramenných materiálů. Rodina Václava Krále tak zůstane i nadále zahalena rouškou tajemství, kterou tato práce zcela neodhalí.

Práce je rozdělena do čtyř hlavních okruhů, které obsahují jednotlivé podkapitoly a tyto okruhy jsou pojaty chronologicky. Ten první pojednává o životě i díle Václava Krále v kontextu tuzemské historické vědy. Je v něm naznačeno jeho rodinné zázemí, jeho doba studií i kariérní postup, který byl úzce spjatý s vývojem postoje a postavení KSČ v Československu. Vedle údajů o jeho životě jsou souběžně i zvýrazňovány klíčové práce Václava Krále k jednotlivým obdobím jeho kariéry.

Druhý okruh dává pohled na vývoj historiografie, politiky, společnosti i Královy osoby v padesátých letech, kdy se od dogmatických postojů po roce 1956, odsouzení kultu osobnosti J. V. Stalina, ustupovalo. Je zde naznačena Králova role v tehdejší historiografii a na jeho dílech o T. G. Masarykovi a Edvardu Benešovi ukázán jeho postoj k těmto osobnostem. Zároveň je v poslední podkapitole představeno i jedno z nejuvednějších Králových děl.¹⁹

Třetím okruhem jsou šedesátá léta v československé společnosti i historiografii, kde je naznačen změněný postoj větší části historiků i změna atmosféry v české historické vědě. Do kontrastu s ním jsem se snažil dát postoje Václava Krále, které stále odpovídaly politické linii KSČ v padesátých letech a ukázat jeho roli v tehdejší společnosti. Veřejná kritika Václava Krále ze strany historické obce, která je tématem dvou podkapitol, není jen projevem snahy o ukázání toho, že Král byl kritizován, ale je

¹⁸ Neteř Václava Krále paní Ivana Chvalová žije stále v obci Nepolisy a dokonce i v rodném domě Václava Krále. V rozhovoru prozradila pouze to, že manželka Václava Krále je stále naživu (tj. v dubnu 2009) a v Praze žijí i jeho děti. Počet a pohlaví upřesněny nebyly. Jinak si prý jejich rodina nepřeje o Václavu Královi sdělovat žádné informace.

¹⁹ Václav KRÁL, *Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích v letech 1938 – 1945 I-III*, Praha 1957-1959.

to zároveň snaha o postihnutí rozdílů ve výkladu dějin reformního proudu v historiografii a proudu dogmatického.

Posledním okruhem je pak období normalizace, které jsem se snažil pojmut tak, aby byl patrný Králův pohled na tehdejší historickou vědu, jeho vypořádání se s ní a určování oficiálního kursu historické práce. Vedle toho jsem se na unikátních pramenech několika novinových článků²⁰ snažil postihnout obraz Václava Krále v zahraničí, respektive jeho obraz ve Velké Británii, kterou Král v sedmdesátých letech několikrát oficiálně navštívil.

²⁰ Jejich kopie anglických originálů jsou obsahem Královy pozůstalosti. V příloze jsou umístěny jejich fotokopie v angličtině.

1 Václav Král. Jeho život a dílo v kontextu doby

1.1 Mládí a studium

Dne 9. března roku 1926 začala v malé obci Nepochy²¹ na Královéhradecku životní cesta jednoho z čelných představitelů české marxistické historiografie ve druhé polovině 20. století. Malý Václav Král se narodil do rodiny dělníka, který byl zaměstnán v továrně na vozy a po narození dostal jméno po svém otci.

Jinak však toho o dětství a rodině Václava Krále známo mnoho není. V jeho pozůstalosti se příliš informací nezachovalo. Stejně je tomu v jeho korespondenci a o jeho dětství nebyla nikdy ani vydána nějaká studie. Jisté je také to, že Král měl sestru, o které se zmiňuje v pozdějších životopisech. Zároveň v Nepochech v jeho rodném domě č.p. 191 dodnes žije jeho neteř Ivana Chválová.²² Mladý Václav Král začal navštěvovat místní základní školu v Nepochech, která tam byla od roku 1812. Ale důkladnější vzdělání získával až na gymnáziu v nedalekém Novém Bydžově.

Do několik kilometrů vzdáleného města dojížděl na svá studia od školního roku 1936 - 1937 a uvedl se tam jako dobrý student. V primě osmiletého gymnázia neměl výraznější problémy se známkami. Z dějepisu, zeměpisu, přírodopisu i matematiky dostal výbornou. O málo horší to bylo s českým jazykem a němčinou, kde byl hodnocen chvalitebně a z podružných předmětů jako bylo kreslení, zpěv nebo tělesná výchova prospíval také bez výraznějších problémů.²³

V průběhu studia se Václav Král stával studentem spíše průměrným, o čemž svědčí i zhoršení jeho prospěchu v septimě gymnázia. Jediný předmět, který se mu výrazně zlepšil, byl německý jazyk. Jen v něm a v biologii byl hodnocen jako výborný. V dějepisu, zeměpisu, českém jazyce, latině, fyzice a francouzštině byl ohodnocen druhým stupněm a v matematice měl trojku stejně jako v tělesné výchově. Školní rok 1943 – 1944 byl zároveň posledním celým, jenž Král na gymnáziu absolvoval. V roce následujícím byl totiž místo studia, stejně jako celá tehdejší oktáva, poslán na nucené práce. Ty absolvoval na letišti v Klecanech²⁴. V období protektorátu to byla zcela běžná

²¹ Obec Nepochy se nachází v Královéhradeckém kraji. Je vzdálena vzdušnou čarou 4,5 kilometru severně od Chlumce nad Cidlinou. K 1. lednu 2008 měly Nepochy 905 obyvatel.

²² Pozůstalí Václava Krále však žádost o rozhovor o jeho rodičích a rodinném zázemí odmítli s tím, že si rodina nepřeje o něm cokoli sdělit.

²³ SOkA Hradec Králové, fond Gymnázium Nový Bydžov, Třídní katalog třídy I A ze školního roku 1936 – 37, i. č. 198, kniha č. 86.

²⁴ ANM, fond Václav Král, kart. 1, vlastní životopis, který byl přiložen k žádosti o byt v 50. letech.

praxe. Král tuto svojí anabázi později popsal v dopise, kterým žádal o osvobození ze zkoušky z latiny při studiu na Karlově universitě.²⁵ Postihl ho tak stejný osud, jako stovky a tisíce dalších jeho věku v závěru druhé světové války. Po válce se ještě krátce vrátil na gymnázium, aby zde 15. září 1945 odmaturoval a další měsíc nastoupil ke studiu na Filosofické fakultě Karlovy university v Praze.²⁶

Na podzim roku 1945 tedy přišel do Prahy jako student prvního ročníku oboru filosofie – historie. Právě Filosofická fakulta Karlovy university byla spolu s Masarykovou universitou v Brně jedinými pracovišti, kde se dala studovat v tehdejší době historie.²⁷ Mladý hoch se v Praze poprvé zabydlel na kolejích v Karlíně a během studia místo svého pobytu v hlavním městě ještě třikrát změnil. Nejprve se na jaře roku 1946 odstěhoval do Zelenkovy ulice, kde vydržel rok. Poté bydlel půl roku v Letohradské ulici a nakonec zakotvil na kolejích v ulici Grégrově, kde vydržel až do promoce v létě 1949.²⁸

V roce 1945 vstoupil Král na půdu fakulty, kde se projevoval duch znovu nabyté poválečné svobody a stále převládal nádech pozitivismu, který byl určujícím směrem v historických vědách v období první republiky. A to i přesto, že mezi jednotlivými dobami byla pětiletá mezera. V sálech fakulty zněly přednášky vynikajících osobností československé historické vědy. Prim hrál především Václav Chaloupecký, který jako žák Josefa Pekaře nastoupil po válce na jeho místo a který svou prací obsáhl podobně jako Pekař celé české dějiny od nejstarších dob až takřka do své současnosti.

Ke stejnému odkazu jako Chaloupecký se hlásil i Zdeněk Kalista a podobně smýšlel také Karel Stloukal. Ten se však přiklonil spíše k odkazu předválečné hvězdy české historiografie Josefa Šusty. Žákem Václava Novotného byl zase Otakar Odložilík. Všichni pak převážně školili posluchače v oboru českých dějin. V oboru pomocných věd historických nechyběly přednášky Václava Vojtíška. Dějiny antiky přednášel Josef Dobiáš, byzantologií se zabývala Milada Paulová a výklad nejnovějších dějin zase zazníval od Františka Bauera.²⁹

Druhou polovinou oboru tehdy devatenáctiletého Václava Krále byla filosofie a v ní se na začátku svého studia učil od její velké osobnosti Josefa Krále, nositele pozitivistického přístupu Augusta Comta a žáka T. G. Masaryka. Podobně mohl názory

²⁵ AUK, fond Filosofická fakulta, Záznamy zkušební komise pro možnosti učitelství, žádost Václava Krále o prominutí zkoušky z latiny.

²⁶ AUK, fond Filosofická fakulta, Seznamy posluchačů ze zimního semestru 1945.

²⁷ Josef HANZAL, *Cesty*, s. 25.

²⁸ AUK, fond Filosofická fakulta, Katalogy posluchačů 1945 - 1949.

²⁹ J. HANZAL, *Cesty*, s. 30-40.

přebírat také od Jana Patočky, jednoho z předních českých filosofů zabývajících se fenomenologií a filosofií dějin. Oba dva se na fakultu vrátili v roce 1945. A po tři roky hrály jejich přednášky hlavní úlohu.

V prvním ročníku svého studia Král hojně navštěvoval přednášky a semináře Josefa Krále, který ho školil v základech etiky a sociologie. Dějiny filosofie vyučoval Jan Patočka, dalším filosofem byl J. B. Kozák a v letním semestru k nim přibyl ještě Arnošt Kolman. Ten byl v roce 1945 dosazen na fakultu ze SSSR, aby rozšířil nepočetné řady československých historiků komunistů.³⁰

Studiem v prvních ročnících na univerzitě procházel Král celkem bez výraznějších problémů a vše si plnil, jak měl. První státní zkoušku z historie vykonal na podzim 1947 a od zkoušejících Stloukala a Dobiáše obdržel hodnocení velmi dobře. Z filosofie už to bylo jen za dobře u zkoušejících Kozáka a Doležala. Na studiu Václava Krále na Filosofické fakultě byly znát únorové události roku 1948 a komunistický převrat. Studentské demonstrace se ho netýkaly, protože v té době už byl členem komunistické strany a aktivním straníkem, což mu v letech následujících jeho studium v určitých věcech i ulehčovalo.

Ve věku devatenácti let vstoupil do komunistické strany - na prvního máje 1946³¹ a v době studií působil v roli osvětového referenta v koleji 5. května a školitele pro kandidáty na vstup do KSČ.³² Když se zaměřím na důvody, pro které Král do strany vstoupil už v tak brzké době, v první řadě se nabízí myšlenky Zdeňka Mlynáře, který ve svých memoárech píše: *„Apoteóza Sovětského svazu a Stalina nebyla v roce 1945 v Československu něčím, co by člověka vyřazovalo z celonárodního nadšení pro svobodu a spravedlnost, které měly zavládnout v novém státě. Naopak, byla součástí tohoto nadšení, kterému navíc dodávala konkrétní dimenzi: úsilí o sociální spravedlnost a rovnost mezi lidmi. Sovětský svaz byl v tomto smyslu tehdy nadějí pro ty, kdo doufali po válce v radikální rozchod s minulostí – ale přitom o poměrech v Sovětském svazu nic nevěděli. Z vnitřního přesvědčení, bez kalkulů a postranních úmyslů nás vedly tyto první politické představy ke komunistické straně a její ideologii.“*³³

³⁰ J. HANZAL, *Cesty*, s. 78. Kolmanovy další osudy byly složité, protože v 50. letech odešel zpět do SSSR, kde začal kritizovat zdejší poměry a v roce 1968 vystoupil důrazně proti okupaci Československa vojsky SSSR. Na konci života emigroval do Švédska.

³¹ ANM, fond Václav Král, kart. 1, stranický průkaz.

³² AUK, fond Filosofická fakulta, Žádost Václava Krále o posunutí státní zkoušky z filosofie kvůli nástupu do vojenské služby.

³³ Zdeněk MLYNÁŘ, *Mráz přichází z Kremly*, Praha, 1990, s. 15.

Generace Václava Krále byla generace, která si prošla válkou v nízkém věku, a která toužila po změně, po lepším životě, po radikálním rozchodu s minulostí. Jejich politická zkušenost nebyla prakticky žádná, maximálně zkušenost válečná z období okupace. Touha bojovat, odhalit a zničit nepřítele se shodovala s náměty komunistické ideologie, a proto pro ně byla strana tak přitažlivá. To byl třeba případ Mlynáře, který se hned v šestnácti letech vrhal do politické práce v organizacích komunistické mládeže. Sám je později označil za práčata strany³⁴. Podobné důvody, ovšem ne zcela podložené, by se daly najít i u Krále samotného. Do strany vstoupil ve stejné době jako Mlynář a v podobném věku. Stejně jako Mlynář se i on vrhal do stranické práce, které věnoval mnoho času a energie. Ideologie, kterou komunistická strana hlásala, se pro něj stala velmi lákavou. Představovala pro něj obraz lepšího života, než byl dosud zvyklý. Představovala pro něj svět sociálních jistot, které se mu v době jeho mládí nedostávaly, protože pocházel z rodiny obyčejného dělníka. Mohl se aspoň trochu přiblížit takovému životu, jaký znal od svých bohatších spolužáků z gymnázia i z doby studií na Karlově universitě. Právě touha po moci a lepším životě se u Krále později ukázaly být rozhodujícím hnacím motorem nastupujícího historika v jeho kariéře.³⁵

Změna poměrů na vysokých školách po únoru 1948³⁶ se na jeho studiu a především na jeho studijních výsledcích podepsala velmi kladně. Průměrné výsledky se náhle při změně učitelského sboru měnily na velmi dobré a z průměrného studenta se pomalu stával premiant.

Nastupující totalitní moc považovala za nezbytně nutné provést v historických vědách kádrovou očistu a první na řadě byly logicky vysoké školy. Očistu prováděly akční výbory na jednotlivých fakultách, které spolupracovaly s akčním výborem ministerstva školství a osvěty. Na Filosofické fakultě Karlovy university byl akční výbor řízen studentem J. Winklerem a velmi důležitou roli v něm hrál Arnošt Kolman.³⁷ Na jeho osvětové činnosti se na fakultě nově podíleli zejména V. Ruml³⁸, J. O. Fischer a M. Kaláb. Z rozhodnutí akčního výboru byli s okamžitou platností zbaveni míst přední profesori. Mezi historiky se jednalo o Karla Stloukala a Zdeňka Kalistu. Otakar Odložilík odjel na studijní pobyt do USA a už se nevrátil. Přednášet přestali také

³⁴ Tamtéž, s. 17.

³⁵ O Králově sociálním postavení svědčí fakt, že v době svého studia na gymnáziu neplatil školné a byl i osvobozen od kolejného na vysoké škole.

³⁶ John CONNELLY, *Zotročená univerzita: sovětizace vysokého školství ve východním Německu, v českých zemích a v Polsku v letech 1945 – 1956*, Praha, 2008.

³⁷ Jeho osudy byly popsány na předcházejících stránkách.

³⁸ Vladimír Ruml školil posluchače v otázkách teorie státu a lidové demokracie nebo v občanské výchově. Ve studijním plánu Václava Krále se jeho přednášky objevují až po únoru 1948.

docenti František Bauer a Karel Kazbunda. Podobný osud potkal další přední učitele jako filosofa Josefa Krále, Jana Patočku, Otakara Machotku, literárního vědce Václava Černého, muzikologa Josefa Hutta, klasickou archeoložku Růženu Vackovou, literárního historika Miloslava Hýska a další.³⁹

Nahradili je historici jiní. Čelným marxistickým historikem měl být Václav Husa, který však vzhledem ke své bojácné povaze představy komunistických funkcionářů nesplnil. U Husy je však nutné zmínit jeho odbornost, protože patřil ještě do skupiny předválečných komunistických historiků. Byl vzdělaný, slušný. Před válkou studoval ve Francii, kde se seznámil s metodami školy *Annales*.⁴⁰ Pak tu však byla jiná garnitura historiků, kteří byli spíše politickými propagátory a za svá místa vděčili hlavně straně a totalitní moci. To byl třeba případ Oldřicha Říhy a dalších jemu podobných.⁴¹ Právě tenhle dualismus odbornosti a v protikladu k němu „správnosti“ ideových názorů bez hlubšího vzdělání a schopností, který zavládl na vysokých školách, se ve své nahotě objevil i ve výsledcích rigorózních zkoušek a obhajoby doktorské práce Václav Krále v létě 1949.

Už v květnu 1949 vykonal Král druhou státní zkoušku z historie a ještě předtím z filosofie a na konci června ho čekaly zkoušky doktorské. Zkouška ze všeobecných a českých dějin z 29. června mu dopadla dobře. U zkoušejících Říhy a Charváta byl ohodnocen jako výborný⁴², u Václava Chaloupeckého známkou dostatečně. První dva patřili k novému historickému proudu, posledně jmenovaný byl historik starší garnitury. O den dříve byl shledán u doktorské zkoušky z filosofie jako výborný u obou zkoušejících Svobody i Riegra.⁴³ I oba zmínění zkoušející se na fakultě začali viditelněji prosazovat až po únorovém převratu v roce 1948.

Podobným stylem obhájl Král i svou disertační práci. Jako téma si vybral postavu Františka Augusta Braunera. Ten byl poslancem ústavodárného sněmu a zemský i říšský poslanec Národní strany do roku 1868. Jako staročeský politik to byl právě on, který vypracoval 11. března 1848 návrh petice císaři, předložené veřejnosti ve Svatováclavských lázních. Mimo jiné to byl vystudovaný právník, který pracoval jako

³⁹ J. HANZAL, *Cesty*, Praha, 1999, s.79; Srovnání: Zdeněk Poustka (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy IV*, Praha, 1998.

⁴⁰ K Václavu Husovi blíže Kolektiv, *Velké osobnosti filosofické fakulty Univerzity Karlovy 4 – Václav Husa*. (= *Acta universitatis Carolinae*), Praha 1988.

⁴¹ TAMTÉŽ, s. 113 – 120.

⁴² AUK, fond Filosofická fakulta, Protokoly o doktorských zkouškách.

⁴³ TAMTÉŽ.

justiciář na vlašimském panství a napsal knihu o stavu českého rolnictva *O robotě a výkupu z roboty*, která vyšla v Praze v roce 1848.⁴⁴

Král ve své práci analyzuje události roku 1848 a právě politickému vývoji je věnována podstatná část jeho studie, protože Brauner byl jeho významným účastníkem. Braunerovu činnost při tom zařadil do kontextu celé tuzemské politiky a podal ho jako mluvčího konzervativní buržoazie. Vylíčil ho však jako protirevoluční živel, který nemá zájem na revolučním spojenectví s nespokojeným venkovem. Ve své práci si Král také všímá venkovských vrstev, spolků a jejich činnosti. Venkovské obyvatelstvo a spolky podává jako významného činitele revoluce.⁴⁵

Názorové ladění jeho práce, které bylo extrémně levicové, se promítlo i do posudků obou oponentů. Těmi byli jmenováni Václav Chaloupecký a Oldřich Říha a oba k práci zaujali rozdílné stanovisko. Shodli se v tom, že Král v ní využil široké spektrum literatury, která byla vydána k tomuto tématu, a zároveň ocenili i práci s dosud nevydanými prameny. Vůbec procházení archivů a pozorné studium širokého spektra pramenů zdobilo Václava Krále po celý jeho profesní život. Jejich interpretace už však byla o něčem jiném. Zatímco Oldřich Říha byl nadšen po všech stránkách a velice si pochvaloval především fakt, že kandidát dobře zvládl aplikaci marxistické metody na historický materiál, Václav Chaloupecký k ní zastával spíše negativní stanovisko. Vytykal jí malou propracovanost, nepochopení osobnosti F. A. Braunera a jednostranné zaujetí.

Do svého posudku Říha napsal: „*Po stránce materiálové se opírá Králova práce o celou řadu zcela nových materiálů vytěžených z archivních fondů a ze soudobých novin. Po stránce metodické ukazuje Králova práce značnou vyspělost, jak pokud jde o aplikaci marxistické metody na historický materiál, tak i na stavění a řešení různých problémů a celé zaměření práce, která podstatně koriguje staré pojetí F. A. Braunera jako vykonavatele selských rebelií. Předložená práce vyhovuje výborně všem podmínkám kladených na práci disertační.*“

V jiném duchu znělo zase hodnocení Václava Chaloupeckého takto: „*Pan kandidát se v předložené práci snaží osvětliti význam Braunerův a jeho působení v letech 1848/49. Autor se z hlediska historického materialismu snaží ukázat na úzce třídní a měšťácký charakter Braunerův a i ostatních národních politiků. A to zejména,*

⁴⁴ Milena LENDEROVÁ, *Zdenka Braunerová*, Praha 2000.

⁴⁵ ANM, fond Václav Král, kart. 12, F. A. Brauner za revoluce a reakce, strojopis disertační práce Václava Krále.

že Brauner nebyl revolucionář, ale příslušník směrů reakčních a všude, kde mohl, stavěl se revolučním směrům v cestu. Pan kandidát využil bohatou literaturu, co se váže k tomuto tématu a zároveň využil poznatky z dosud nevydaných pramenů archivu Ministerstva vnitra a Národního muzea. Přesto osobnost Braunerovu nepochopil a jeho význam nevystihl. Z hlediska historického materialismu je potřeba pochopit dobu i prostředí a všestranně ukázat na význam osobnosti, o kterou se jedná. Autor se však soustředil hlavně na systematické vykládání protirevolučnosti Braunerovy, aniž by dostatečně vysvětlil cíle revoluce a jakou roli Brauner v událostech skutečně hrál.“ Chaloupecký dokonce navrhl, aby Král svou práci přepracoval a více promyslel, ale se zřetelem k tomu, že se snažil osobnost F. A. Braunera osvětlit alespoň z nějakého, byť často pochybného hlediska, uznal práci jako vyhovující platnému rigoróznímu řádu.⁴⁶

Dne 29. července 1929 tedy Václav Král obhájil svou disertační práci a promoce 1. července⁴⁷ téhož roku ho vyslala na profesní dráhu, po které se dostal až do horních pater v pomyslném žebříčku tuzemské historiografie. Získal moc, po které nepochybně toužil a dokázal také dostatečným způsobem zajistit svoji rodinu.

⁴⁶ AUK, fond Filosofická fakulta, posudky disertační práce Václava Krále.

⁴⁷ AUK, fond Filosofická fakulta, protokoly o přísných zkouškách doktorských.

1.2 Začínající kariéra

Ještě na podzim roku 1949 nastoupil Václav Král povinnou vojenskou službu. Tu zprvu absolvoval klasicky, ale posléze se v roce 1950 přesunul jako vědecký pracovník do Vojenského historického ústavu, kde strávil její zbytek a po jejím skončení tam začal pracovat i jako řádný zaměstnanec. Ve Vojenském historickém ústavu posléze vydržel ještě rok a přešel do ČSAV, kde dostal místo vědeckého pracovníka v Historickém ústavu. Netrvalo dlouho a Král se znovu posouval o stupeň výš. Do ČSAV přišel 1. října 1952 a už 1. ledna 1955 byl jmenován vedoucím oddělení nejnovějších dějin.⁴⁸

Kariéra Václava Krále měla hodně rychlý průběh a to hlavně proto, že v 50. letech se zařadil do linie historiků, kteří se postavili do role politických propagátorů. Ti pak ve svých studiích a člancích byli naprosto poplatní stranickým zájmům. Hlavní ideolog strany Václav Kopecký prohlásil na IX. sjezdu KSČ 28. května 1948: „*Je vsutku nádherná naše národní historie a vynikne ve své revoluční velikosti až ji naši noví historikové zpracují z marx-leninského hlediska a až naši historickou vědu očistí od všech stop pekařovštiny.*“⁴⁹

Vládnoucí garnitura si moc dobře uvědomovala, jak důležitá je pro její zájmy historie, a proto se jí pokusila ovládnout úplně jako první. Podobné citáty a proslovy pak působily jako ten správných signál pro nadšené začínající historiky, kteří se vrhali do práce a z jejichž per začaly vznikat naprosto neodborné pamflety, které hlavně kritizovaly a urážely dosavadní vývoj v období první republiky, politiku T. G. Masaryka a následně politiku Edvarda Beneše, československé legionáře, domácí demokratický odboj a v historické vědě zejména dílo a působení Josefa Pekaře. Vznikaly různé studie nebo sborníky, které měly jednotný charakter a jejich autoři neváhali ani vědomě falšovat a přizpůsobovat si historii.⁵⁰

V naprosto stejném duchu se zapojil i Václav Král, který díky své radikálnosti vynikal, a brzy se vypracovával výš a výš. V letech 1952 a 1953 vydal hned několik studií, ve kterých se „zhurta“ pustil do kritiky Masarykovy a ještě více do kritiky Edvarda Beneše. Začal článkem *Beneš a obrana státu* v Tatranu z roku 1952. Pokračoval studií *Masaryk, Beneš a osvobozenecská legionářská legenda* v Historii a

⁴⁸ ANM, fond Václav Král, kart. 1, Vlastní životopisy.

⁴⁹ J. HANZAL, *Cesty*, s. 98.

⁵⁰ V tomto vynikal historik Jan Pachta, který chtěl omezit vliv školy Josefa Pekaře.

vojenství v roce 1952 či *Masaryk a Beneš – nepřítelé naší svobody* v Mladé Frontě. V roce následujícím vyšla znovu ve sborníku Historie a vojenství studie s názvem *Plány amerických imperialistů na světovládu a Masarykův první odboj*, vydal také tenkou brožuru *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice TGM* a jakýmsi jeho pomyslným vrcholem byla monografie v témže roce s názvem *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční politice*. Tenhle hon na ikony politiky první republiky trval v Československu zhruba do poloviny 50. let a nejinak tomu bylo i u Krále samotného. Útočné články u něj končí v roce 1953 a pak se začal věnovat otázkám Mnichova a vývoje Československé republiky v období protektorátu.⁵¹ Ovšem i tyhle články Královi pomohly k tomu, aby se později dostal do vedoucích pozic v ČSAV i na Filosofické fakultě Karlovy university. Králova kariéra totiž byla hlavně o snaze získat moc a cestou k moci, kterou kráčel celkem nekompromisně.

V roce 1951 se ještě před koncem základní vojenské služby stihl oženit. Dne 21. října si vzal Drahomíru Jelínkovou.⁵² „*Tvé oznámení nás velice ohromilo,*“ psal mu Jiří Leiblinger, jeden ze spolužáků z Nového Bydžova.⁵³ Dá se z toho usuzovat, že nikdo nečekal, že se zrovna Král, který do té doby zřejmě neměl vážnější známost nebo se s ní alespoň nijak zvlášť před známými nechlubil, rozhodl oženit.

Jeho manželka Drahomíra Jelínková pocházela z Prahy z rodiny řidiče a měla nevlastní matku. Ona sama pracovala jako administrativní pracovnice v ČSAV a byla členkou komunistické strany stejně jako její otec i nevlastní matka. Po svatbě spolu manželé bydleli v bytě manželčiny rodiny, ale Král se všemožně snažil dosáhnout lepšího bydlení. „*Je to pro mě otázka další vědecké práce,*“ psal dokonce sám v životopisu, který byl přiložen k žádosti o přidělení bytu.⁵⁴ Jeho snaha nakonec byla úspěšná, protože v budoucnu jeho rodina zakotvila ve vilce v pražské čtvrti Vokovice v městské části Praha 6, kde žil Král až do své předčasné smrti v roce 1983.⁵⁵

V roce 1953 se pro Krále otevřela další životní etapa, protože začal zároveň při práci v Historickém ústavu ČSAV učit na tehdejší Vysoké škole pedagogické v Praze a v akademickém roce 1953-54 tam přednášel československé dějiny. Příležitostně měl přednášky na krajských pedagogických ústavech, na letních školách slovanských studií

⁵¹ ANM, fond Václav Král, kart. 1, vlastní bibliografie Václava Krále přiložená k jednomu z jeho profesních životopisů.

⁵² ANM, fond Václav Král, kart. 1, svatební oznámení.

⁵³ ANM, fond Václav Král, kart. 2, dopis od spolužáka Jiřího Leiblingera z Nového Bydžova.

⁵⁴ ANM, fond Václav Král, kart. 1, životopis, který byl součástí žádosti o přidělení nového bytu.

⁵⁵ Tamtéž.

či na Ústavu marxismu-leninismu při ÚV KSČ. Stejně jako dílo Václava Krále, byla i jeho pedagogická činnost poměrně obsáhlá.

Stal se spoluautorem učebnic dějepisu z let 1953-55, podílel se také na přípravě učebnice *Dějiny KSČ* a stal se spoluautorem *Přehledu dějin Československa III*, která svého času sloužila jako vysokoškolská učebnice. Do toho byl od roku 1952 členem a později i předsedal zkušební komisím různých ústavů⁵⁶ a v letech 1967 – 70 se poprvé ocitl na půdě Karlovy university, kde tehdy přednášel na Fakultě osvěty a novinářství.⁵⁷ Později se stal dokonce vedoucím katedry nejnovějších dějin na Filosofické fakultě Karlovy university.

Kromě pedagogické činnosti se Král podílel i na přípravě historických filmů, spolupracoval s tiskem a rozhlasem. Už ze začátku šedesátých let spolupracoval s Československou televizí na pořadu *Karlova Studánka*.⁵⁸ A v Československém armádním studiu se podílel na filmu *Osvobození Československa I a II*.⁵⁹ Obě dvě díla jsou jen ukázky jeho práce na televizních pořadech. Ta byla mnohem rozsáhlejší.

Na konci 50. let Král upustil od všeobecného trendu kritiky poměrů první republiky, ale jeho extrémně levičácké zaměření v jeho dílech zůstávalo dál. V roce 1957 vydal jedno ze svých nejobsáhlejších děl *Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích v letech 1938 – 1945 I*. Druhý díl vyšel o rok později a třetí opět v dalším roce. V těchto knihách podává jakési svědectví o životě a podmínkách v období druhé republiky a protektorátu.⁶⁰ Vládnoucí garnitura si těchto jeho prací velice považovala. O tom svědčí i fakt, že za druhý díl tohoto triptychu získal v roce 1958 ocenění klubu protifašistických bojovníků.

⁵⁶ Jednalo se o zkušební komise aspirantů v Historickém ústavu ČSAV, v Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii, ve Vojenské politické akademii, ve Vojenském historickém ústavu, v Československo – sovětském institutu.

⁵⁷ ANM, fond Václav Král, kart. 1, doklady o pedagogické způsobilosti z roku 1970.

⁵⁸ ANM, fond Václav Král, kart. 3, smlouva o dílo s Československou televizí z roku 1961; Král za svoji práci na pořadu obdržel 500 Kčs.

⁵⁹ TAMTÉŽ, smlouva o dílo s Československým armádním filmovým studiem.

⁶⁰ J. HANZAL, *Cesty*, s. 107.

1.3 Šedesátá léta v životě Václava Krále

Šedesátá léta začala pro Václava Krále dobře na poli kariérním a hůře v osobním životě. V roce 1962 se dostal do čela ústavu zabývajícím se dějinami východních zemí, zejména ruskými dějinami. Ten dlouho vedl Jaroslav Vávra a Král mu po svém nástupu vtiskl výrazné jednostranné prosovětské zaměření. V čele ústavu pak vydržel až do jara roku 1968, kdy byl na vlastní žádost odvolán⁶¹, aby se do jeho čela znovu vrátil po srpnových událostech. To už byl však ústav přejmenovaný a nesl nový název Československo-sovětský institut. Na začátku šedesátých let však také Král přišel o svou matku Annu, která zemřela v roce 1961.⁶² A už v následujících letech proti němu začala vystupovat kritika jeho díla a ve druhé polovině 60. let se začalo komplikovat i jeho působení ve vedení ústavu. Zprvu to vypadalo, že bude muset svůj dosavadní postoj přehodnotit. Nakonec ze všeho po srpnových událostech roku 1968 vyšel skvěle a vystoupal až na samý vrchol pomyslné pyramidy tuzemské historické vědy a dá se říct, že v následujících třinácti letech pak spoluurčoval její ráz a oficiální vývoj.

V roce 1959 se konal třetí sjezd československých historiků, který byl první na bázi linie marxismu-leninismu. Proto bylo předem stanoveno, čím se má sjezd zabývat a také k čemu má dospět. Měl podpořit usnesení XI. sjezdu KSČ a dát historii do služeb kulturní revoluce v období dovršení výstavby socialismu v Československu. Tehdejší historická věda měla za úkol úzce spolupracovat s historiografií SSSR a zaujmout negativní stanovisko vůči revizionistickým a buržoazně idealistickým proudům v novodobé historiografii. Tehdejší historiografie byla pod tvrdým a neustálým dohledem orgánů KSČ a v roce 1961 rozhodlo politické byro KSČ, že provede prověrku struktury a zaměření pracovišť ČSAV. Byla vytvořena komise, v níž zasedali: Graus, Oliva, Böhm, Husa, Říha, Křížek, Král, Kladiva, Hübl, Soják, Průšek a Fiala. Ta analyzovala stav v oboru a zpracované závěry ukazují, jak byla oficiální historiografie stále závislá na komunistické ideologii. V období starších dějin se jako ožehavý nastínil problém tzv. Abendlandu a vliv katolicismu. V pozdním feudalismu spatřovali jako hlavní nebezpečí v přežívajícím vlivu Josefa Pekaře a v klerikální historiografii. Pro

⁶¹ ANM, fond Václav Král, kart. 1, demise na post ředitele ústavu dějin východních zemí.

⁶² ANM, fond Václav Král, kart. 1, vypořádání dědictví po matce Anně Králové z roku 1961; Král si za něj koupil stavební parcelu se zahradním domkem v Kamenných Žehranicích.

období 19. a 20. století se zase upozorňovalo na negativní buržoazní koncepce, na vliv T. G. Masaryka, Edvarda Beneše aj.⁶³

Na druhé straně hon na T. G. Masaryka a Edvarda Beneše a československé legie, který probíhal v začátcích padesátých let, se už hodně umírnil a v časech budoucích dokonce došlo k určité revizi a zároveň odsouzení těchto bojovných snah. Ty zprvu nebyly přijaty, ale posléze se negativní pohled na první republiku změnil. A přinejmenším neutrální stanovisko k nim musela zaujmout i vládnoucí garnitura.⁶⁴ Do Lán začaly proudit tisíce lidí, pražská městská rada se rozhodla postavit Masarykův pomník a Ministerstvo kultury slíbilo obnovit Masarykův ústav.⁶⁵

I Václav Král ustoupil podle trendu od přímého boje s benešovskou a masarykovskou legendou a soustředil se hlavně na otázky Mnichova, období protektorátu, československo-sovětské vztahy a dějiny KSČ. Ještě na samém konci padesátých let se podílel na třetím dílu učebnice *Přehled československých dějin* a pak nastoupily jeho knihy jako *Chtěli nás vyhubit*, *Pravda o okupaci*, *Politické strany a Mnichov*, *Cestou k Únoru nebo Zločiny proti Evropě*. Celkem vydal Král v šedesátých letech dvanáct knih v češtině, ruštině, němčině, angličtině a francouzštině. Velký ohlas zaznamenala především jeho kniha *H. M. Globke und die Tschechoslovakei*, kterou připravoval výhradně pro Německou demokratickou republiku a následně se jako znalec účastnil i procesu s válečným fašistickým zločincem Globkem. Deutsche Fernsehfunkt dokonce Královi dala honorář za interview o Globkem 240 DM.⁶⁶ Kromě toho se podílel na osmi sbornících a napsal jedenatřicet studií publikovaných v odborných časopisech. K jejich studiu Král opět využíval velké množství dosud nevydaných pramenů a právě tenhle aspekt jeho práce vzbuzoval ohlas i v zahraničí, kdy mu velké množství lidí píše o pomoc při studiu období Mnichova nebo protektorátu. Dopisy s prosbou o pomoc mu chodily z Velké Británie, z Jihoafrické republiky, ze Spolkové republiky Německo, z Rakouska a také z různých zemí sovětského bloku⁶⁷.

⁶³ J. HANZAL, *Cesty*, s. 151-152.

⁶⁴ Ke změně postoje přispěly mimo jiné i výstup spisovatele Jana Procházky v roce 1967 u příležitosti výročí Masarykova úmrtí a posléze článek historika Jana Křena v Literárních novinách.

⁶⁵ J. HANZAL, *Cesty*, s. 155.

⁶⁶ ANM, fond Václav Král, kart. 3, dopis z prokuratury.

⁶⁷ ANM, fond Václav Král, kart. 2, 3, 4, dopisy s prosbami o pomoc při různých tématech zabývajících se dějinami první republiky, mnichovskou konferencí nebo obdobím protektorátu.

Král si po ukončení studia na Karlově universitě vybral jako obor svého zájmu moderní dějiny⁶⁸ a pokud je zpracovával správně podle představ politické moci, zajišťovalo to historikům velký vliv. Přitom Král patřil zcela prokazatelně do té skupiny historiků komunistů, kteří věděli, že jejich práce jim přináší určité výhody, a ty dokázali bezezbytku využít. Kromě vyšších finančních ohodnocení a kontaktů se třeba osobně zúčastňoval oficiálních banketů s různými zahraničními osobami.⁶⁹ Popřípadě se mohl zúčastňovat zahraničních cest nebo získat možnost studijního pobytu v západní Evropě v době, kdy jiným historikům byla tahle možnost odepřena.

Tvrký levicový kurs, který byl nastolen v padesátých letech, nedokázal vydržet věčně. V šedesátých letech docházelo k postupnému uvolňování a to s sebou přinášelo i možnost kritičtěji pracovat. Ani Králova práce, která byla stále extrémně levicová, se nevyhnula kritice. Hodně tvrdou kritiku si o sobě musel Král přečíst v populárně naučné revue *Dějiny a současnost*, kde se do něj v roce 1964 opřel Emanuel Mandler.⁷⁰

Ještě větší spor však měl Král s Gustávem Husákem a tenhle spor se s ním táhl hodně dlouhou dobu a ovlivnil i jeho možnost získání titulu řádného profesora, kterým se nakonec stal až v roce 1976, tedy jen sedm let před svou smrtí. Šlo o spor, který spolu vedli Král a řada dalších historiků na stránkách odborných časopisů.

Velké rozhořčení českých i slovenských historiků vzbudila kritická recenze Václava Krále *O Husákově svědectví trochu jinak* o knize Gustáva Husáka *Svědectví o Slovenském národním povstání* na stránkách *Kulturní tvorby* v roce 1964. Král se velmi ostře pustil do kritiky Husáka samotného i jeho knihy. Vytýkal mu, že knihu postavil na bázi memoárů a využití historiografie posledních dvaceti let. Vytýkal mu také mylné uvažování, nedomyšlenost a snahu o revizi a odsouzení dogmatických myšlenek v československé historiografii padesátých let.⁷¹ Proti jeho práci se zvedla velká vlna kritiky, která Krále odsuzovala z politického zabarvení jeho recenze, brojení proti obrodnému procesu v tuzemské společnosti i historické vědě a také ze snahy vrátit poměry v tuzemské historické vědě zpět do 50. let. Některé názory dokonce uvažovaly

⁶⁸ Vladislav MOULIS – Zdeněk SLÁDEK, *Opožděná úvaha*. Král sice vydal v roce 1952 brožuru *Revolucionáři našich krajů*, která pojednávala o selských bouřích 17. a 18. století, ale další studie k danému období ž nevydával a zaměřoval se výhradně na nejnovější dějiny.

⁶⁹ V pozůstalosti Václava Krále se dají najít různé pozvánky na oficiální bankety s mexickými, rumunskými, ruskými nebo francouzskými novináři.

⁷⁰ Emanuel MANDLER, *Výbor vybraných dokumentů*, *Dějiny a současnost* 6, 3, 1964, s. 11 – 13.

⁷¹ ANM, fond Václav Král, karton 36, strojopis recenze *O Husákově svědectví trochu jinak*, která vyšla v osmém čísle *Kulturní tvorby* v roce 1963.

o tom, že Král napsal polemickou recenzi na objednávku Antonína Novotného.⁷² Kritika způsobu, jakým Král brojil proti knize Gustáva Husáka, se objevila víceméně bezprostředně po vydání recenze. Ve výrazně větším množství se pak tyto ohlasy vyskytovaly v roce 1968, kdy došlo k uvolnění cenzury a mohlo vycházet více článků, úvah i kritik, které by v dřívější době v žádném případě vyjít nemohly.⁷³

Z dřívějšího pohledu se zdá být Králův postoj proti knize Gustáva Husáka vcelku logický, protože on sám rozhodně nepatřil k lidem, kteří by události roku 1968 nějak vítali. Právě naopak jako zastánce starého dogmatického myšlení byl dokonce ostře proti němu. „*V krizovém období jsem pracoval hlavně jako člen předsednictva ÚV SČSP. Na veřejných shromážděních a v tisku jsem hájil zásady spojenectví a přátelství se SSSR,*“ píše Král sám o sobě v jednom ze svých profesních životopisů ze začátku 70. let.⁷⁴

„Krizové období“. Právě to je výraz, jakým hodnotil nejen rok 1968 do srpnového vpádu vojsk pěti států Varšavské smlouvy, ale zároveň lze u něj tohle označení použít i na roky mu těsně předcházející. Slovo krize přesně odráží samotný Králův postoj. Václav Král si byl vědom trendu, jaký v Československu nastupuje v 60. letech. Viděl, jak postupně oslabovala razance komunistické moci a tvrdý totalitní režim se pomalu začal rozkládat. „*Celá šedesátá léta byla těhotná kontrarevolucí,*“ psal ve svém referátu *Proletářský internacionalismus a socialistické vlastenectví* Václav Král. Tento referát přednesl na ustavujícím zasedání Levé Fronty 3. a 4. října 1970.⁷⁵ Snahy o demokratizaci, diskuzi a větší volnost viděl jako oslabování důvěry v komunistickou stranu. Zároveň to hodnotí jako podlý čin revizionistických sil. „*Při vážných chybách předlednového vedení nebylo nesnadné otrástit důvěrou v dělnickou třídu a komunistickou stranu,*“ dodal.⁷⁶

Samotný rok 1968 hodnotil hodně razantně a hodně kriticky. V období ledna až srpna 1968 si podle něho pravicový blok jako parní válecrazil cestu k moci. Všechny snahy tohoto období chápal jako jeden velký útok. Podle něj byl veden útok proti diktatuře proletariátu jako klíčového bodu Leninismu. Byl veden útok proti historické úloze dělnické třídy, proti vedoucímu postavení komunistické strany, proti

⁷² ANM, fond Václav Král, karton 36, novinové výstřižky s polemikami, názory a recenzemi týkajícími se sporu Václava Krále a Gustáva Husáka.

⁷³ Ladislav NOVOMESKÝ, *O Králově svědectví trochu jinak*, Kulturní tvorba 16, 1968, č. 16, s. 2-3; č. 17, s. 2-3.

⁷⁴ ANM, fond Václav Král, kart. 1, vlastní životopis ze 70. let.

⁷⁵ ANM, fond Václav Král, kart. 3, referát *Proletářský internacionalismus a vlastenectví*.

⁷⁶ Tamtéž.

socialistickému státu, proti dělnicko-rolnické moci. A tento útok, který shrnuje jako útok proti marxismu-leninismu, byl podle něj proveden pod rouškou líbivých frází o vlastní cestě k socialismu, o socialismu s lidskou tváří.⁷⁷

Je nutné si uvědomit, kdy hlásal podobná prohlášení. Nebylo to v té době, kdy si pravicové síly jako parní válec razily cestu k moci⁷⁸, ale dlouho potom. Bylo to v době, kdy už si to mohl dovolit, kdy stál pevně ve vedení nově přejmenovaného Československo-sovětského institutu Československé akademie věd. V době, kdy už byla jeho pozice silná a lze říci takřka neotřesitelná.

Václav Král byl zvláštní člověk. Byl sebevědomý, do sebe hodně zahleděný a také hrubý a vulgární. Neměnil sice názory a nepřizpůsobil se režimu tak jako například Josef Macek⁷⁹, ale vystoupit s kritikou změny klimatu v české společnosti, politice i historiografii si v dané době netroufal. Odpověď na jeho jednání v roce 1968 je jednoduchá. Měl strach. Na jaře 1968 si zřejmě ani on sám nedokázal představit, kam může tehdejší situace směřovat a kam až může dojít. Jeho nejistý pocit je vidět v jeho korespondenci a i ve vlastní rezignaci z funkce ředitele Ústavu dějin evropských socialistických zemí ČSAV, kterou zaslal prezidiu ČSAV 29. března 1968. „*Dovoluji si předložit žádost o uvolnění z funkce ředitele Ústavu dějin evropských socialistických zemí ČSAV. Během posledních osmnácti let měl jsem ideologický podíl na vývoji socialistického systému v Československu a cítím morální spoluodpovědnost za všechny jeho úspěchy i omyly, za vítězství i prohry. Vzhledem k současným kritickým proudům považuji za žádoucí, aby ústav, který vedu, nebyl spojován s mou dosavadní veřejnou činností.*“⁸⁰ Touhle trochu kajícínou rezignací si Král chtěl zřejmě nechat pootevřená zadní vrátka, kdyby se vývoj situace v Československu skutečně ubíral dál nastoleným směrem. Zároveň však dál prohluboval kontakty se sovětskou stranou.⁸¹

Tak trochu vysvobození pro něj byl 21. srpen 1968. „*Ano. Je svrchovaně správné označit vojenskou akci z 21. srpna za internacionální pomoc. Jejím důvodem byla rozmáhající se kontrarevoluce v Československu. Netajím se tím, že s touto akcí plně souhlasím.*“ To stojí v už několikrát citovaném referátu z roku 1970.⁸²

Právě vstupem vojsk států Varšavské smlouvy na československé území odstartovala pro Krále zlatá éra v pravém slova smyslu a Král se na scénu české

⁷⁷ TAMTÉŽ.

⁷⁸ Je tím míněno období ledna – srpna 1968.

⁷⁹ Bohumil JIROUŠEK, *Josef Macek*.

⁸⁰ ANM, fond Václav Král, kart. 1, rezignace na funkci ředitele, 29. 3. 1968.

⁸¹ J. HANZAL, *Cesty*, s. 165-168.

⁸² ANM, fond Václav Král, kart. 3, Proletářský internacionalismus a vlastenectví.

historiografie vrátil ve velkém stylu společně s tvrdou kritikou obrodného procesu v Československu i v tuzemské historiografii⁸³ a vrátil se i jako člen a předseda různých revizních komisí, třebaže ještě v létě 1969 se jeho vlivu v mateřském ústavu snažili zamezit⁸⁴ - v září však z rozhodnutí strany bylo vše jinak včetně prvního přejmenování ústavu v rámci akademie (Československo-sovětský institut ČSAV), čímž se otevírala cesta i k „*reorganizacím*“ dalších společensko-vědních ústavů.

Po srpnu 1968 tedy ještě trvalo poměrně dlouho, než se prosadil nový totalitní kurs stranické politiky, a prakticky celý rok 1969 měl v celku liberální charakter. Události roku 1968 postavily před sovětské politické vedení a jejich zprvu nepočetné tuzemské stoupence úkol anulovat výsledky „*obrodného procesu*“, ke kterým se i po srpnu stále hlásila většina obyvatel, a to i členů komunistické strany. Sověti vsadili na Gustáva Husáka a pomalý model, kdy docházelo k důslednému utužování režimu, zprvu často za účasti bývalých protagonistů Pražského jara. Zprvu si většina reformistů myslela, že nově nastupující vláda bude velkorysá, liberální, a srovnávala ji s Kádárovým vedením v Maďarsku po roce 1956. Spletli se. Už od dubnového nástupu nového stranického vedení bylo jasné, že přichází další vlna totalitního útlaku a teroru, který se však neshodoval s obdobím po roce 1948.⁸⁵ Jeho metody byly jiné. Od prvotního přesvědčování pomýlených k návratu zpět do lůna strany se přešlo k represivním opatřením, kterými byly hlavně čistky v letech 1970 a 1971.

„*Nemáme v úmyslu dělat nějakou prověrku ve straně,*“ prohlašoval ještě v květnu 1969 Gustáv Husák.⁸⁶ V ní se však už formovaly zdravé kádry, které měly převzít moc. V historických vědách se tak dělo ve spolupráci s čelnými představiteli SSSR a jeho velvyslanectví v Praze, v součinnosti s historiky Udalcovem a Prasolovem.⁸⁷ Ti se znalostí poměrů v československé historiografii⁸⁸ poskytli řadu doporučení, jak dále postupovat. Následovala tedy výměna vedoucích pracovníků historických pracovišť, samozřejmě včetně míst ředitelů. Poté se přistoupilo i

⁸³ V. KRÁL. *Myšlenkový svět historie*, Praha, 1974. Vedle Václava Krále je možno v sebehodnocení české marxistické historiografie v sedmdesátých letech 20. století zmínit také Jurije Křížka, který se k vývoji soudobé československé historiografie vyjadřoval v Československé časopisu historickém

⁸⁴ Ředitel Josef Macůrek se snažil omezit vliv Václava Krále a Čestmíra Amorta, neboť svou prosovětskou orientací ohrožovali skutečně vědecké směřování ústavu.

⁸⁵ J. HANZAL, *Cesty*, s. 159-162.

⁸⁶ TAMTÉŽ.

⁸⁷ S. I. Prasolov byl radou sovětského velvyslanectví, který publikoval práce o moderních československých dějinách. Ty však čeští historikové přijímali s rozpaky.

⁸⁸ Normalizace – stejně jako předchozí obrodný proces – byla výrazně silnější v české části federace.

k reorganizaci celých ústavů, což byl způsob, jak se zbavit i řadových pracovníků, kteří se nechtěli nebo nedokázali rychle přizpůsobit podmínkám, provést sebekritiku apod.⁸⁹

Václav Král se v roce 1969 vrátil do čela ústavu, který vedl už před svým odchodem z funkce, nyní přejmenovaného na Československo-sovětský institut ČSAV.⁹⁰ A na scénu se vrátil, jak už bylo uvedeno, ve velkém „stylu“. Král se stal předsedou komise, která měla za úkol provést hlavní kádrovou očistu v historických oborech.⁹¹

O chuti, se kterou k tomuto úkolu jako hlavní normalizátor přistoupil, vypovídají jeho vlastní zápisky, kde se vyjadřuje k jednotlivým kolegům. V jeho rukou psaném hodnocení jednotlivých historiků se nejčastěji objevuje poznámka „*vyločit ze strany a z ústavu*“.⁹² Král šel ještě dál v jednotlivých hodnoceních a v jeho slovníku se objevovaly různé nadávky i citově dost zabarvené výrazy. Asi nejhůře dopadl Zdeněk Šolle, který byl Králem označen přívlastky: „*dobytek, destrukce, žádné vedoucí funkce, darebák spjatý se Sochorem, Kosíkem, Reimannem atd. – svině*.“ Naopak asi nejlepší hodnocení si připsal Jaroslav César, u kterého si Král napsal: „*pilný hoch, poněkud natvrdlý, politický zbabělec*“.⁹³

Kromě jednotlivců se Král neváhal jednoduše vypořádat i s celými odděleními. Zrušit navrhoval oddělení přírodních věd a techniky, brněnskou pobočku i historickou geografii. Je jasné, že si tímto způsobem také vyřizoval i osobní účty. Král si byl vědom, jakou má v rukou moc, ale neuvažoval zcela bezmyšlenkovitě a nenechal se vést jen svými osobními pocity. U oddělení starších dějin Historického ústavu ČSAV si poznamenal: „*Odborný idiotismu pro staré dějiny. Koncepční jen Graus, Míka, Janáček, Kočí, Šmahel (blb). Graus je nepřijatelný, Janáček = krysa, odborný hraboš, Kočí = ?, Macek = vůl. Když to rozmetáme, kdo to dá dohromady?*“ Výsledkem této čistky a tohoto hodnocení bylo vlastně jen vyloučení Františka Šmahela ze strany a z ústavu. Ostatní změny, pokud k nim došlo, s činností Václava Krále přímo nesouvisely.⁹⁴

⁸⁹ J. HANZAL, *Cesty*, s. 159-162.

⁹⁰ Srov. např. Alena MÍŠKOVÁ, *Proces tzv. normalizace v Československé akademii věd (1964-1974)*, in: *Věda v Československu v období normalizace (1970-1975)*, Praha 2002, zvl. s. 152-155. Dosavadní ředitel Ústavu dějin východní Evropy Josef Macůrek byl chápán jako člověk neposkytující „záruky prosazování správné linie strany a kádrové práce.“

⁹¹ J. HANZAL, *Cesty*, s. 169.

⁹² TAMTÉŽ, s. 170.

⁹³ ANM, fond Václav Král, kart. 1, rukou psané poznámky s hodnocením historiků.

⁹⁴ TAMTÉŽ; Srovnání J. HANZAL, *Cesty*. František Šmahel byl jediným bezprostředně vyloučeným ze strany a z akademie podle seznamu, který ve své práci předkládá Josef Hanzal a zároveň ze seznamu Václava Krále. Je samozřejmé, že posléze odešli z ústavu i další. František Graus se již připravoval na

Král sám samozřejmě nerozhodoval o osudech všech těchto osobností, ale vždy se tím zabývala celá komise.⁹⁵ Právě , jejím byl členem a pro ni vypracovával podklady. Podobně pak činil i kolem roku 1972, kdy docházelo k prověrkám na Filosofické fakultě Karlovy university. Tam už se však podobná označení nevyskytují a vše je vedeno v rovině úřední povahy.⁹⁶

emigraci a Josef Macek byl přeložen do jiného ústavu podobně jako Zdeněk Šolle, jiní – jako Josef Kočí – své dilema vyřešili „pokáním“ a další stoupající kariérou: viz Marie RYANTOVÁ, *Dilema Josefa Kočího – postoj k srpnové okupaci*, in: Česká věda a Pražské jaro (1963-1970), Praha 2001, s. 339-344.

⁹⁵ J. HANZAL, *Cesty*, s. 171.

⁹⁶ ANM, fond Václav Král, kart. 5, kádrové posudky ze začátku 70. let na jednotlivé historiky, kteří působili na Filosofické fakultě Karlovy university.

1.4 Vrcholná postava českého dějepisce

Druhé dvacetiletí komunistické nadvlády v české historiografii bylo neméně temné a kruté jako to první poúnorové 1948-68. V některých věcech bylo podobné, ale v hodně aspektech se také lišilo. Ideově na padesátá léta navazovalo a hlásilo se k marxismu-leninismu, který byl brán jako jediná stranická linie, ale komunistické ideologii chyběli stoupenčí z přesvědčení, kterých bylo mnoho v padesátých letech a naopak málo v letech sedmdesátých. Zatímco poúnorové události měly nějaký vývoj a bylo vidět, že se věci nějakým způsobem posunují, posrpnový vývoj připomínal spíše ustrnutí. Projevoval se jen neustálý státní dohled a jeho nátlak.

Václav Král byl jedním z lidí, kteří zůstali v první skupině stoupenčů komunismu. Byl ve skupině těch, kterých bylo po srpnu 1968 málo. „Kovaný“ marxista zažíval v období normalizace obrovský kariérní růst, nárůst prestiže a velice výrazné zvýšení sociálního statutu. Zjednodušeně se dá říct, že kde byl Václav Král, tam se něco podstatného dělo. Stal se hláskou troubou komunistického režimu, která předávala jeho myšlenky veřejnosti, a možná více než historikem byl politickým propagátorem.

Po roce 1969 se Král neobyčejně vyšvihl, což ukazuje výčet jeho funkcí, který si sám připravil v jednom ze svých životopisů. Byl ředitelem Československo-sovětského institutu ČSAV a od roku 1970 i vedoucím katedry československých dějin na FF UK. Byl předsedou vědeckého kolegia historie, členem vědeckých rad FF UK, VŠP ÚV KSČ, kabinetu dějin odborů. Zároveň byl i členem ve Výboru pro evropskou bezpečnost, členem redaktorských rad Slovanského přehledu, ČsČH, časopisů Společenské vědy ve školách, Svět socialismu, Praha-Moskva, nakladatelství Svoboda, předsedou komise pro obhajobu prací z československé historie při vědeckém kolegiu historie a při FF UK, členem české komise pro udělování vědeckých doktorských hodností, lektorem ÚV KSČ, předsedou československé části komise historiků ČSSR-NDR a členem komise ČSSR – SSSR a další funkce.⁹⁷

O jeho privilegovaném postavení svědčí, i fakt že se v 70. letech zúčastnil několika studijních pobytů v zahraničí. Byl ve Velké Británii, SRN i Francii.⁹⁸ Nechyběl na XIII. Mezinárodním kongresu historických věd v Moskvě, který se konal

⁹⁷ ANM, fond Václav Král, kart. 1, vlastní životopisy.

⁹⁸ ANM, fond Václav Král, kart. 3, úřední korespondence, která vyřizovala jednotlivé studijní pobyty.

v roce 1970⁹⁹ a byl i o pět let později a XIV. Mezinárodním kongresu historických věd v kalifornském San Francisku.¹⁰⁰ Václav Král se ze své pozice vedoucí osobnosti československého dějepisectví zúčastnil i konference Pugwashského hnutí, která se konal v roce 1972 v Oxfordu¹⁰¹ a ve stejném roce obdržel medaili V. I. Lenina od Nejvyššího sovětu SSSR. V roce 1978 se dočkal také udělení titulu univerzitního profesora, po kterém tak dlouho toužil, a kterého si velice cenil.¹⁰²

Král byl v 70. a na začátku 80. let neskutečně vytěžovaným. Působil na různých propagandistických přednáškách, podílel se na ohromné publikační činnosti. Jeden den byl v Českých Budějovicích a další už přednášel v Ostravě či asistoval u obhajob prací v Bratislavě, kam také velice často cestoval. Jako jedna z osobností, které určovaly směr vývoje tuzemského dějepisectví, se podílel na „metodologických“ studiích. To byl příklad monografie *Myšlenkový svět historie*, která vyšla v roce 1974 a ve které odsuzuje všechny snahy o změnu ve směřování historické vědy v roce 1968 a prosazuje jediný směr, a tím je marxismus-leninismus.¹⁰³ Obrodné snahy let šedesátých kritizoval také v dalších svých pracích jako byly *Ke kritice našeho dějepisectví* nebo *Od januára do augusta 1968*. Vedle toho se nadále věnoval svému tématu období protektorátu, Mnichova a nově se v jeho bibliografii objevuje téma československo-sovětských vztahů.¹⁰⁴

V 70. a 80. letech byl Král osobou, ze které šel i strach a která v mnohých vzbuzovala jisté obavy. O tom, jak ho vnímalo jeho okolí, svědčí dopis, který se dá nalézt v jeho zůstalosti. „Všichni mě vámi straší, ale já se nebojím,“ dodává v závěru dopisu z roku 1977 Marie Míčková z Banské Bystrice. V něm se Krále táže, jestli má vůbec přijet na zkoušku, když nemá prostudovanou všechny literaturu.¹⁰⁵

Vedle práce v ČSAV totiž Král stále působil jako pedagog na Filosofické fakultě Karlovy university, kde vedl katedru československých dějin už od roku 1970. Na začátku 80. let se mu dostalo na tu dobu dalšího vysokého ocenění, když obdržel čestný

⁹⁹ Jitka RAUCHOVÁ, *Moskevský historický kongres 1970*, in: Bohumil JIROUŠEK a kol., *Česká a československá účast na mezinárodních kongresech historických věd*, České Budějovice 2006, s. 71. -83.

¹⁰⁰ Zuzana GILAROVÁ – Ivan MALÝ, *Mezinárodní kongresy historických věd v San Francisku (1975), Bukurešti (1980) a Stuttgartu (1985) a československá historická obec*, in: Bohumil JIROUŠEK a kol., *Česká a československá účast*, s. 85-107. Z dané publikace je také zřejmé, že se Václav Král zúčastnil pouze dvou mezinárodních kongresů historické vědy.

¹⁰¹ ANM fond Václav Král, kart. 5, složka materiálů týkajících se konference Pugwashského hnutí, kde byl obsažen referát Václava Krále, program konference, seznam účastníků atd.

¹⁰² ANM, fond Václav Král, kart. 1, platové výměry; kart. 2, blahopřání k obdržení titulu profesora,

¹⁰³ Václav Král, *Myšlenkový svět historie*, Praha 1974.

¹⁰⁴ Prací s touto tematikou v minulosti zase tolik nebylo.

¹⁰⁵ ANM, fond Václav Král, kart. 2, dopis Marie Míčkové z roku 1977.

doktorát Moskevské státní university. „*Upřímně a srdečně děkuji za vynikající vědeckou poctu, které se mi právě dostalo udělením čestného doktorátu. Dovolte, abych považoval tuto čestnou vědeckou hodnost za uznání, jehož se tu opětovně dostalo vědecké spolupráci mezi Moskevskou státní universitou a pražskou Universitou Karlovou,*“ pronesl Král na začátku svého proslovu. Ocenění si na závěr svojí kariéry a také života cenil, i když málokdo mohl tušit, že jeho konec přijde tak rychle. Na začátku osmdesátých let se prudce zhoršil Králův zdravotní stav. Musel na jeden rok přestat učit, navštěvoval lázně v Bechyni a léčil se ve vojenské nemocnici v Praze.¹⁰⁶ Po roce pauzy se ještě nakrátko na katedru vrátil, ale 12. prosince 1983 skončila v 57 letech kariéra a život jednoho z klíčových mužů tuzemské marxistické historiografie.

Jeho nekrolog i s fotografií vyšel krátce po jeho smrti ve Slovanském přehledu a byla to první a dlouho jediná souhrnná práce o Královi a jeho díle.¹⁰⁷ „*Po krátké těžké nemoci zemřel ve věku 57 let přední československý historik prof. Dr. Václav Král, DrSc., ředitel Československo-sovětského institutu, řádný profesor Univerzity Karlovy, čestný profesor Moskevské státní univerzity, předseda historického kolegia ČSAV, předseda historické společnosti, nositel zvláštní ceny Klementa Gottwalda, vyznamenání Za zásluhy o výstavbu a dalších československých vyznamenání a medailí, předseda redakční rady našeho časopisu...Profesor Václav Král byl vynikající historik. Jako málokdo ovládal metodu efektivní badatelské práce. Velkou část svého života strávil v archivech a knihovnách a přesto byl vše jiné, než kabinetní vědec. Výsledky své práce dokázal shrnout v padesáti monografiích, které se měly stát východiskem k ucelenému zpracování nejnovějších československých dějin. Výsledky své badatelské práce dokázal soudruh prof. Václav Král i ve formě předávání zkušeností novým generacím historiků. Důvěřoval mladým a byl rád, když mohl konstatovat, že vykročili správnou cestou a dosáhli již prvních výsledků. Zanechal jim též těžko dosažitelný vzor, ale i pevnou orientaci ve svém díle. Československá historiografie utrpěla jeho odchodem velkou ztrátu.*“¹⁰⁸

Tento úvod a závěr nekrologu ve Slovanském přehledu naznačují, že pro československé politické vedení byl Václav Král důležitou postavou. Jako historik v oboru nejnovějších dějin mohl svým dílem ovlivňovat velké množství lidí a také to dělal. Nedá se mu upřít prozkoumání obrovského množství pramenné základny, ale

¹⁰⁶ ANM, fond Václav Král, kart. 1, žádosti o povolení pobytu a žádosti o předání lékařských zpráv.

¹⁰⁷ V roce 1990 vydali v časopise Historie a vojenství několika stránkovou úvahu o díle Václava Krále Zdeněk Moulis a Vladislav Sládek.

¹⁰⁸ ANM, fond Václav Král, kart. 26, výstřižek nekrologu ve Slovanském přehledu.

k jeho cti zase neslouží fakt, že prameny používal zcela účelově, a když si to doba žádala, neváhal ani vědomě falšovat historii. Zároveň byl však velice plodným autorem, který ve svých padesáti monografiích nekompromisně hájil zásady marxismu-leninismu, jehož byl důsledným zastáncem. Stejně je potřeba konstatovat fakt, že česká historická věda i pod jeho vedením ustrnula a žádným způsobem se v oficiálně traktovaném pojetí oboru nevyvíjela směrem dopředu.

Po smrti Václava Krále byly vydány ještě jeho další dvě knihy. Tou první byla monografie *Vznik ČSR*, která zaujme svým faktografickým způsobem výkladu a hlavně zdrženlivostí v hodnocení čelných postav politiky v období první republiky.¹⁰⁹ O to víc překvapí kniha, která vyšla o rok později. Titul *Zdeněk Nejedlý a Gollova škola* napovídá, že se jednalo o vypořádání se Krále s pozitivistickým dějepisectvím první republiky. Právě v této knize Král ukázal na místy i sprosté kritice, že své názory opravdu neměnil a vydržel v nich až do konce života.¹¹⁰

¹⁰⁹ V. KRÁL, *Vznik ČSR*, Praha 1985.

¹¹⁰ TÝŽ, *Zdeněk Nejedlý a Gollova škola*, Praha 1986.

2. Padesátá léta v československých dějinách i historiografii

2.1 Od poválečné Národní fronty k politickému monopolu KSČ

Už poválečné období mezi léty 1945 – 1948 představovalo v Československu velmi specifickou dobu. Bylo to období dynamického přechodu k systému totalitní moci. Tuto skutečnost zásadně ovlivnil fakt, že po roce 1945 Československo spadalo do sféry sovětského vlivu a působení tohoto faktoru ještě znásobilo rozhodnutí emigrační politické reprezentace včetně Edvarda Beneše změnit zahraničněpolitickou orientaci. Komunistická strana jen využila těchto faktorů a za pomoci systému Národní fronty¹¹¹ cílevědomě směřovala k převzetí moci. Na politickém poli tehdejšího Československu přitom neměla konkurenci. Nebyla tu žádná strana, která by měla výraznější šanci zasadit se o budování demokratického politického systému v Československu. Strany Národní fronty byly svázány loajalitou, snahou o udržení jednoty do té míry, že ztratily svou vlastní tvář.¹¹²

Moc nad tehdejším státem měly v zásadě tyto složky: prezident, vláda, parlament, slovenské národní orgány (Slovenská národní rada a sbor pověřenců) a nově se k nim přidaly i národní výbory. Existence Slovenské národní rady byla výrazem zrovnoprávnění Čechů a Slováků v tehdejším státě. Co se týče vzniku národních výborů, které se začaly po válce formovat, jednalo se o složky typické pro nově nastupující politický systém, které ve svých rukou držely exekutivní a výkonný administrativní aparát.¹¹³

Zjednodušeně se dá říct, že vláda v té době hrála v Československu významnou, takřka absolutní roli. Soustřeďovala ve svých rukou absolutní politickou moc a po znárodnění průmyslu a bankovního systému v říjnu 1945 i takřka veškerou moc ekonomickou a hospodářskou. A nositelem této moci byly logicky politické strany,

¹¹¹ Národní fronta tvořila v československém poválečném systému nový politický orgán. Patřila k nejdůležitějším politickým faktorům v zemi a tvořila zároveň opěrný bod a nejdůležitější prvek nového politického systému. Vznikla během války ke spojení a spolupráci všech antifašistických sil doma i v zahraničí. Po válce se Národní fronta změnila ve vládní koalici. Výrazným politickým rysem nového politického systému byla neexistence opozice. Národní fronta končila svá jednání dohodou, o které se nehlasovalo, ale vyžadovala souhlas všech zúčastněných.

¹¹² Od května 1945 fungoval v tehdejší Československu omezený počet stran. Po válce byly obnoveny čtyři české strany v plné míře: Československá strana národně socialistická, Československá strana lidová, Československá sociálně demokratická strana dělnická, Komunistická strana Československa. Na Slovensku působila Slovenská demokratická strana, Komunistická strana Slovenska a méně významné Strana slobody a sociálnědemokratická Strana práce. Pravicové strany a politické strany národnostních menšin nebyly obnoveny.

¹¹³ Na Slovensku národní výbory nebyly, protože tam byla Slovenská národní rada.

které měly podíl na vládě. Tato skutečnost výrazně stupňovala boj o politický vliv, neboť počet a důležitost pozic ve státních hospodářských orgánech závisel na úspěchu ve volbách.

Přes uvedené rysy regulovaného mocenského monopolu Národní fronty byla v Československu původně snaha obnovit pluralitní demokratické principy vládnutí. Fungovalo omezené soutěžení politických stran, v květnu 1946 proběhly demokratické volby, existovala svoboda tisku, náboženská, svobodné soudnictví, veřejná kontrola vlády a jejích orgánů. Jenže díky výraznému vítězství komunistické strany ve volbách v roce 1946, kdy se pro ni vyslovilo více než 40 procent voličů, začalo pozvolné směřování Československa k „diktatuře“ jedné strany, i když se komunisté navenek snažili, aby jejich vláda vypadala jako demokratická.

Sami neměli ze začátku zformulovaný vlastní politický program. Tvrdili, že jejich program je shodný s programem vlády a Národní fronty. Jejich jediným cílem, který navenek proklamovali, byl komunismus, přičemž přesvědčovali o tom, že se nejedná o komunismus podle sovětského vzoru, ale ve skutečnosti jiný ani neznali. Jejich myšlenky byly vedeny tak, že oslovovaly nejen dělníky a nejnižší vrstvy společnosti, ale i rolníky a zemědělce a drobnější průmyslníky i soukromé podnikatele. Kladli důraz na velkou propracovanost a strukturu stranického aparátu, který měl na konci 40. let své zastoupí v každé obci. A byl pečlivě řízen od nejvyššího vedení až do nejnižších stranických buněk. Vždyť na konci 40. let měl jejich byrokratický stranický placený aparát 1 500 členů.¹¹⁴

Komunistická strana jako jediná v neslovenské části politického spektra první republiky dokázala udržet svojí kontinuitu mezi činností před a poválečnou. V době 2. světové války působila v domácí podmínkách a podílela se na odbojové činnosti a zároveň si v Sovětském svazu, v Moskvě, vytvářela vlastní politickou reprezentaci. Díky tomu nutila představitele ostatních stran v londýnském exilu, aby akceptovali její požadavky. To vše spolu s tím, že většinu československého území osvobodila Rudá armáda, způsobilo masivní nárůst podpory veřejnosti. Když se v roce 1945 KSČ stala složkou Národní fronty, vystupovala s radikálními národními, demokratickými a sociálními hesly a navenek se distancovala od politiky SSSR. Díky tomu se stala brzy nejpočetnější a nejvlivnější stranou a její předseda Klement Gottwald se po úspěchu ve

¹¹⁴ Vzhledem k velikosti strany a počtu členů se však ve srovnání s ostatními stranami nejednalo o až tak závratné a zbytečně nadsazené číslo.

volbách 1946 stal předsedou vlády a komunisté obsadili vlivné pozice ve vládě, v hospodářských, i politických složkách a to jim výrazně pomohlo k tomu, aby v roce 1948 provedli za celkem masivní podpory veřejnosti převrat a převzali fakticky úplnou kontrolu nad vývojem Československa a nastolili vlastní nedemokratickou vládu.¹¹⁵

¹¹⁵ J. MALÍŘ – J. MAREK, *Politické strany 1938 - 2004. Vývoj politických stran a hnutí v Československu II*, Brno 2005.

2.2 Teror a pronásledování počátku padesátých let

Po únoru 1948 vstoupilo do KSČ na tzv. Gottwaldovu výzvu¹¹⁶ asi 800 tisíc nových členů. Jednalo se o lidi, kteří měli obavy o své další životní jistoty, o kariéristy i o ty, kteří přestoupili do KSČ z jiných politických stran.¹¹⁷ Charakter strany se tím způsobem kvalitativně změnil a straníci by se dali rozdělit na tři základní skupiny. Asi půldruhého milionu lidí byly typy, které se víceméně vezly s davem, neprojevovaly své názory a věděly hlavně to, že s rozhodnutím strany se má vždy souhlasit. Asi půl milionu bylo aktivních fanatiků (z toho 20 tisíc stoupenců strany v předválečném období), kteří věřili, že strana má vždy pravdu. Všechno pak řídila tzv. „vnitřní strana“. To byli lidé, kteří své mocenské postavení založili na slepém plnění všech, a to i těch nejzvrůdnějších příkazů z Moskvy. Přibližně od začátku 50. let se k slepé oddanosti a víře, že Stalin je nejmoudřejší ze všech, připojil i strach. Každý vlastní názor se projevoval jako úchylka od generální linie strany. Do roku 1948 se to trestalo vyloučením, později vězením a nebo tresty smrti.¹¹⁸

Jakmile KSČ převzala v Československu veškerou moc, představila na IX. sjezdu KSČ v roce 1949 i ucelený program, který do té doby prakticky neměla, když svá rozhodnutí uzpůsobovala momentální situaci a potřebám a vždy se tvářila především demokraticky. I proces znárodňování započal sociální demokrat B. Laušman a také únor 1948 stranické vedení představovalo jako vládní krizi řešenou ústavním způsobem. Ministr ideolog Václav Kopecký vyhlásil oficiální radikální socialistický program, jehož základem byla výzva k „budování socialismu“, a to podle sovětského vzoru. Tento program předpokládal především to, že komunistická strana je jedinou silou, která může tento cíl splnit a všichni ostatní jsou nepřáteli socialismu, které je nutno najít a posléze zlikvidovat. Jedním ze základních bodů komunistického programu se stalo nastolení vlády jedné strany a násilné potlačení jakékoliv opozice.¹¹⁹

Ovšem proces přebírání moci se navenek vypadal jako demokratický. Komunistická strana nejednala unáhleně, ale vše si pomalu připravovala. Například na vysokých školách byli s okamžitou platností zbaveni míst někteří profesori

¹¹⁶ Klement Gottwald byl předsedou strany od roku 1929 až do své smrti 1953.

¹¹⁷ Hodně lidí přišlo do KSČ díky sloučení KSČ s CSSD 27. června 1948, který zároveň znamenal konec sociální demokracie. A pokud nechtěli její členové zmizet z politického života, museli se přizpůsobit.

¹¹⁸ Jan MĚCHÝŘ, *Komunistická strana Československa 1938 – 1989*, in: Pavel Marek (ed.), *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861 – 1998*, Olomouc 2000, s. 323-330.

¹¹⁹ TAMTÉŽ.

nekomunistického smýšlení.¹²⁰ Ale jiní mohli dále zůstat a ještě nějaký čas učit. Komunisté věděli, že v danou chvíli nemají dostatek opravdu schopných lidí, a proto byli nuceni některé ve svých funkcích ponechat. Jak už bylo zmíněno, komunistický režim si pomalu připravoval půdu pro „diktaturu proletariátu“, kterou prosazoval ve svém programu. Zároveň považoval za nutné, a je nutno podotknout, že zcela správně, ovládnou mediální sféru vlivu. Do vedoucích funkcí denního tisku nebo různých časopisů, ale také do oblasti kultury byli dosazeni lidé levicového politického ražení.

Například na ministerstvu informací se Václav Kopecký obestavil známými literárními tvářemi z okruhu svých přátel a náhlých ctitelů. Filmovou sekci vedl Vítězslav Nezval, rozhlasovou sekci řídil Ivan Olbracht, šéfem sekce kulturních styků s cizinou byl Adolf Hoffmeister, šéfem publikační sekce zůstával František Halas, kterému prakticky podléhala veškerá publikační činnost. Jakým způsobem se dělala očista důležitého pracoviště, můžeme vidět například na redakci Lidových novin, což byl v době konce čtyřicátých a počátku padesátých let elitní československý deník.

Lidové noviny dostal pod patronát pravověrný komunist Jan Drda a vyčistil ho od „hlízy demokratických redaktorů“. První byl propuštěn Edvard Valenta a dále procházeli jednotliví redaktoři „sítím“. V redakci si Drda ponechal lidi schopné, bez jejichž účasti by ani nebyl běžný denní provoz novin myslitelný. Pak jeho pozornosti unikly i osoby nevyčnívající, bez nějakého výrazného charakterového profilu a pak také zůstávali jeho osobní přátelé. Z prvního důvodu zůstal třeba Jaroslav Kolařík, z druhého například Edmund Konrád a ze třetího třeba Ladislav Khás nebo Otakar Mrkvička.¹²¹ Podobným vývojem prošla na konci čtyřicátých a na začátku padesátých let v Československu řada institucí, a ty zabývající se historií nevyjímaje.

V roce 1950 se v Československu začala naplno rozjíždět mašinerie na výrobu politických procesů podle sovětského vzoru a především na přání Moskvy. Tyto procesy už nebyly jen s nekomunisty, ale naopak s vedoucími funkcionáři KSČ. Ve společnosti se začala rozvíjet vlna podezíravosti a snaha odhalovat všude skryté „třídní nepřátele a agenty imperialismu.“¹²² Začalo jedno z nejčernějších období v československých dějinách, kde si nikdo nemohl být ničím jistý. Na tento hon na „skrytého nepřitele ve vlastních řadách“ dopltil i první tajemník ÚV KSČ Rudolf

¹²⁰ To byl případ například Karla Stloukala a Zdeňka Kalisty, kteří museli z Filosofické fakulty odejít, František Bauer musel přestat přednášet, ale například Václav Chaloupecký či filosof Josef Král mohli ještě nějakou chvíli zůstat, než byli svých míst zbaveni.

¹²¹ Václav ČERNÝ, *Paměti III. 1945 – 1972*, Brno 1992.

¹²² V. MLYNÁŘ, *Mráz*, s. 16-17.

Slánský, tedy člověk, který byl pravověrný stalinista, ve straně byl už v předválečném období a po válce to byl právě on, který se výrazným způsobem podílel na obrovském vzestupu komunistické strany a také na zavedení systému byrokratického aparátu, díky kterému mohla komunistická strana tak rychle a pružně pracovat.¹²³ Slánský byl obžalován ze špionáže a vlastizrady a usvědčen a posléze odsouzen, stejně jako 11 dalších lidí k trestu smrti. Další lidé byli zatýkáni a vězněni, což byl případ Gustáva Husáka a dalších.

Tento „teror“ fungoval v Československu přibližně do roku 1953. Do roku 1956 poté přežívalo tzv. přechodné, nicméně stále silně represivní období. V tomto roce pronesl na XX. sjezdu KSSS Nikita Chruščov svůj tajný referát o kultu osobnosti J. V. Stalina. *„Chruščovova odhalení, která tehdy zapůsobila jako bomba v celém komunistickém hnutí, mě také ohromila,“* vzpomíná ve svých pamětech Vladimír Mlynář, který byl zrovna v té době na studiích v Moskvě.¹²⁴ Po roce 1956 docházelo k mírnému uvolnění poměrů a také k rehabilitacím postižených vykonstruovanými procesy. Široké masy veřejnosti také začaly pod dojmem dosavadních událostí pochybovat o přesvědčení, se kterým ke komunistickým myšlenkám přilnuli. Pravověrní komunisté, kterých se persekuce dotkly, zprvu hledali chybu sami v sobě. Provedli důkladnou sebekritiku a po roce 1956 a částečných rehabilitacích dokázali pochopit, že strana udělala chybu a mohla se mýlit.¹²⁵

¹²³ J. MĚCHÝŘ, *Komunistická strana Československa*.

¹²⁴ V. MLYNÁŘ, *Mráz*, s. 33.

¹²⁵ TAMTĚŽ.

2.3 Padesátá léta a československá historická věda

Padesátá léta patří mezi nejtemnější období nejen ve vývoji společnosti v tehdejší Československu, ale zároveň také ve vývoji tuzemské historické vědy. Už dříve bylo naznačeno, že únorový převrat roku 1948 nastolil některé okamžité změny a poté se začal projevovat pomalý, ale soustavný politický tlak. Navenek se mohlo zdát, že se vše vrátí do starých kolejí, protože někteří historikové dál přednášeli, ale bylo to spíše jen východisko z nouze, protože komunistickému hnutí chybělo dostatek schopných a zkušených odborníků.¹²⁶ Okruh marxistů byl na tehdejších univerzitách příliš úzký a spousta učitelů byla nemarxistického přesvědčení. Ke slovu se začali dostávat historici mladší generace, ale logicky chvíli trvalo, než dospěli do takového stádia, aby mohli zaujmout místa dřívějších odborníků. Po únoru 1948 však jejich počet výrazným způsobem, dalo by se říci i masově, narostl.¹²⁷

„*Léta 1945 až 1959 byla bojem o marxistické pojetí dějepisectví, jeho rozvoj a konečné vítězství,*“ zhodnotil necelých patnáct let ve vývoji českého marxistického dějepisectví jeden z čelných historiků té doby Josef Macek na III. sjezdu československých historiků v roce 1959, kde měl úvodní referát a kde dokázal vcelku kriticky zhodnotit dosavadní vývoj tuzemské historiografie.

Po roce 1948 se československá historiografie vyvíjela souběžně s linií KSČ. Dostávala od ní metodologické základy v poučkách marxismu-leninismu, strana jí naznačovala aktuální úkoly a varovala před různými škodlivými vlivy. Těmi byly míněny hlavně kosmopolitismus, masarykismus, pozitivismus a revizionismus. Macek ve svém referátu upozorňoval, na mělké kořeny marxistické historiografie, ale zároveň vyzdvihl dílo Zdeňka Nejedlého, ke kterému se mohou všichni obracet a na něho odkazovat. „*Bezpečný kompas máme v díle Zdeňka Nejedlého,*“ uvedl ve svém proslovu Josef Macek.¹²⁸

Jak už bylo uvedeno výše, komunistická strana pojala historii jako jednu z opor své nastupující moci, a proto je politická angažovanost jedním z hlavních znaků historie následujících čtyř desetiletí po komunistickém převratu v roce 1948. Macek ve svém

¹²⁶ J. HANZAL, *Cesty*, s. 89.

¹²⁷ Josef MACEK, *Stav a úkoly československého dějepisectví v období dovršení socialismu*, ČsČH 8, 1960, s. 1- 17. Na dosazování nových historiků na vědecká pracoviště se výrazným způsobem podílely akční výbory, které fungovaly od února 1948 do léta tehdejšího roku 1948. Například akční výbor na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy řídil student. J. Winkler a na jeho fungování se podílel například A. Kolman. Právě akční výbory se zasadily o to, že se na fakultu dostali O. Říha a další historici podobného ražení.

¹²⁸ TAMTÉŽ.

projevu odmítl výtky Karla Stloukala na II. sjezdu československých historiků, který upozorňoval na to, aby se historická věda nedostala do područí politiky a naopak vyzdvihl tohle spojení s tím, že díky tomuto sepětí dosahuje mnohem větší kvality. Přitom se odvolával na příklad Františka Palackého, u jehož děl se podle něj ukazoval výrazný vliv politiky tehdejší buržoasie.¹²⁹ Je nutné připomenout, že tuzemská historiografie neprošla hned v roce 1948 nějakou revolucí. Její směřování bylo sice důsledné, ale pozvolné.¹³⁰

Právě začátek padesátých let představuje v epoše české, ale také slovenské historiografie¹³¹ důsledné přiklonění k nastolenému stalinskému kurzu. Oficiální věda opustila počátkem padesátých let z větší části skutečné vědecké pole a vrhla se hlavně na politickou propagandu. Významným znakem politické orientace historické vědy se staly různé kampaně, konference a prohlášení, které měly za cíl zvrátit celý dosavadní výklad národních dějin. Hlavním základem většiny z nich byla kritika tzv. Gollovy historické školy, a to zejména její vůdčí postavy ve třicátých letech Josefa Pekaře. Na poli politiky potom docházelo k důrazné kritice vzniku samostatného československého státu a výrazně k činnosti T. G. Masaryka a Edvarda Beneše, které si tuzemská historiografie vybrala za „prototypy“ přísluhovačů „západního imperialismu“.¹³²

Josef Macek ve svém referátu na III. sjezdu československých historiků vymezil dva základní mezníky v dosavadním vývoji marxistické vědy. Tím prvním určil rok 1948 a tím druhým rok 1952. A vybral je v pravdě logicky. Rok 1948 už byl připomínáný několikrát, ale rok 1952 byl významný z toho hlediska, protože byla založena Československá akademie věd a pro marxisty byl důležitý ještě z toho hlediska, že byl založen Ústav dějin KSČ a později vznikl i Ústav dějin KSS.

Jen pár měsíců po založení ČSAV začal vycházet i nový Československý časopis historický, který měl navázat na úlohu Českého časopisu historického, který přestal vycházet v roce 1949, a jeho novým editorem se stal František Graus. Vzhledem k povaze časopisu, který byl představen jako ústřední historické vědecké periodikum,

¹²⁹ TAMTÉŽ.

¹³⁰ B. JIROUŠEK, *Česká marxistická a marxisticko-leninská historiografie. Její diskurs a možnosti výzkumu jeho proměn*.

¹³¹ J. HOLOTÍK, *K stavu a úlohám historické vedy na Slovensku*, ČsČH 8, 1960, s. 19-23. Slovenská historiografie se vyvíjela poněkud odlišně, než česká. A to v tom smyslu, že byla zaostalejší. Vzhledem k dlouhodobému národnostnímu útlaku nebylo dědictví dosavadní slovenské historiografie a v důsledku toho neměla tamní historiografie ani žádný vzor nebo osobnost, o kterou by se mohla opřít. „Neměli jsme žádného Zdeňka Nejedlého,“ píše v referátu J. Holotík. Nicméně slovenská historiografie nemá být záměrem obsahu této práce, a proto se k ní budu vyjadřovat jen okrajově.

¹³² Je nutné zdůraznit, že rozhodující slovo ve směřování tuzemské historiografie měla KSČ.

proto můžeme brát i Grausovo programové prohlášení v prvním čísle časopisu v roce 1953 jako program oficiální linie marxistické historické vědy.¹³³

V něm František Graus přirovnává časopis ke zbrani v rukou československého lidu při vytváření nového lepšího společenského řádu. Zároveň uvedl, že jde o časopis ústřední, který má pomáhat menším regionálním časopisům radou i kritikou. „*Je samozřejmé, že se bude zabývat hlavně velkými revolučními tradicemi českého a slovenského národa. Na jeho stránkách bude v největší míře ukazováno na velikost husitského revolučního hnutí, na nevolnická povstání v době feudalismu, na dobu tzv. národního obrození a revoluce v roce 1848, na slavné dějiny našeho dělnického hnutí a jeho boji proti kapitalistickému útlaku, které vedly ke svržení starého řádu a začátku budování socialismu,*“ přiblížil obsah časopisu František Graus.¹³⁴ Dále uvedl, že časopis bude bojovat proti kosmopolitismu ve výkladu našich dějin tak, jak se projevoval v české buržoazní historické vědě od konce minulého století. Kritizoval tzv. Gollovu školu za to, že díky srovnávací metodě došla tak daleko, že nenašla téměř nic původního v českých dějinách a kritizoval také Pekaře za to, že podle jeho výkladu je kromě vlivů byzantských celá česká historie tvořena z vlivů západoevropských.¹³⁵

Graus také ujistil, že na stránkách časopisu budou historikové bojovat proti legendám, které si buržoazní historická věda záměrně vytvářela, aby posilovala kapitalistický řád. „*Budeme věnovat velkou pozornost činnosti a správnému zhodnocení politických představitelů buržoazie T. G. Masaryka, Edvarda Beneše a Milana Rastislava Štefánika a na základě pramenného a dokumentárního materiálu po právu zhodnotíme jejich význam v našich dějinách,*“ psal ve svém prohlášení.¹³⁶ Dokládal to fakt, že v roce 1953 vydalo nakladatelství Orbis publikaci *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka*, kde v úvodu autoři uvádějí, že byly nalezeny v archivech prezidentské kanceláře nové dokumenty, které dokazují, že Masaryk spolupracoval se západními silami a byl agentem amerického imperialismu.¹³⁷ Ve skutečnosti šlo o překroucení historických dokumentů a jejich násilné naroubování na předem vytvořenou koncepci tak, aby usvědčila T. G. Masaryka ze spolupráce se

¹³³ František GRAUS, *Za marxistickou historickou vědu*, ČsČH 1, 1953, s. 2-6.

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ V tehdejší době se jednalo o zcela běžnou věc. Marxisté s oblibou poukazovali na nedostatek národních prvků v dosavadním výkladu českých dějin. Ze starších historiků uznávali hlavně a víceméně jen Palackého.

¹³⁶ F. GRAUS, *Za marxistickou historickou vědu*.

¹³⁷ František NEČÁSEK – Jan PACHTA – Eva RAISOVÁ, *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka*, Praha 1953, s. 5-7.

Západem a ukázala, že Masarykovi nešlo o zájmy československého lidu, nýbrž jen o vlastní obohacení.¹³⁸

Graus ve své programové stati odsoudil dosavadní směřování ČČH pod vedením Josefa Pekaře. Uznal sice, že do časopisu za jeho padesát let existence přispívala řada významných pokrokových historiků a časopis nashromáždil velké množství materiálu, ale zároveň vytýkal Pekařovi v duchu začátku padesátých let prozápadní orientaci a to, že si Pekař vůbec nevšímal sovětské historické vědy, kterou Graus ohodnotil jako nejpokrokovější ve světě.

Československý časopis historický se slovy Františka Grause zavázal, že tuzemská historická věda bude pracovat v součinnosti se sovětskou historickou vědou a bude ji mít za vzor a po jejím vzoru provede revizi dosavadní buržoazní historiografie. U ní se marxističtí historikové oháněli argumenty o falšování a vědomém překrucování historie a službě imperialismu. Ve skutečnosti to však ve svých dílech dělali sami někteří marxističtí historici.¹³⁹ U sovětské vědy se měla ta česká učit odhalovat falsa a proti jejím tvrzením postavit skutečnou pravdu na důkladném rozboru pramenů a to vše pod vedením marxistické metody.

V závěru své programové stati se poté Graus zavázal, že se historická věda bude zabývat dílem Zdeňka Nejedlého, jako hlavní osobnosti československé historiografie, a bude dělat všechno proto, aby se všichni historikové od něho učili, protože to byl podle Grause právě on, který kladl důraz na studium revolučních tradic české minulosti a postavil do popředí velikost a význam husitského hnutí.¹⁴⁰

Oficiální československé dějepisectví se tedy ubíralo podobným směrem, který naznačil ve své stati František Graus, a svědčí o tom také resultát, který si sami marxističtí historici (Josef Macek) a zástupci vládnoucí garnitury (Jiří Hendrych) připravili jako referát na III. sjezdu československých historiků. Na sjezdu zazněly z úst Josefa Macka a Jiřího Hendrycha v zásadě hlavně typické pochvalné fráze o významu dějepisectví pro výstavbu socialismus v Československu, ale víceméně po stranické linii představili i zásadní nedostatky české historiografie.

V tehdejších ústavech a vědeckých pracovištích pracovala většina mladých historiků na tématech novějších dějin. „Z 350 pracovních plánů historiků, které jsem měl v ruce, se jich více než jedna polovina zabývá dějinami po roce 1918,“ psal ve

¹³⁸ Více k tomu na dalších stránkách.

¹³⁹ Pro příklad to by právě Václav Král ve svých raných dílech o Masarykovi a Benešovi.

¹⁴⁰ F. GRAUS, *Za marxistickou historickou vědu*.

svém referátu Josef Macek.¹⁴¹ A zdůraznil, že není zcestné studovat novější dějiny, jak je někdy „buržoazními historiky“ podsouváno, ale že je i nadále velmi důležité věnovat se studiu starších dějin. Tento fakt, že nejnovější dějiny jsou doménou mladých historiků, poměrně ostře odsoudil J. Hendrych, podle kterého to bylo špatně a bylo potřeba, aby se do nových dějin zapojilo více starších zkušenějších historiků.¹⁴²

Pro šedesátá léta si historická věda před sebe dala úkol zlepšit produkci studií ze světových dějin a Macek varoval před pronikajícími pozitivistickými tendencemi po roce 1956.¹⁴³ Historici měli podle něho projít důkladnějším filosofickým školením a hlavně se mělo soustavně pracovat na kritice tzv. Gollovy školy. Velký nedostatek shledával Macek v tom, že se v 50. letech málo pracovalo na dějinách tuzemského dějepisectví. Naopak ocenil fakt, že se provedlo kritické zhodnocení Pekaře a jeho školy a ukázalo se na jeho protilidové a protirevoluční zaměření. „*Nyní je potřeba jít dál a udělat kritiku především pozitivisté gnoseologie. Tato principiální kritika bude nepochybně přínosem pro další zdárný rozvoj českého dějepisectví,*“ uvedl dokonce Macek ve svém referátu.¹⁴⁴ Podle něho chyběly dějepisectví v padesátých letech studie o reakční povaze církví, Vatikánu, církevní inkvizice a pro další období by bylo žádoucí, aby vznikaly studie o vývoji ateismu v československých dějinách. „*Ideový boj s náboženským tmářstvím je jedním ze základních úkolů československé historiografie v našich dějinách,*“ psal Macek.

Ještě s jednou zásadní věcí se na III. sjezdu potýkali českoslovenští historikové. Jako zásadní nedostatek dějepisectví padesátých let před ně postavil Jiří Hendrych problém literární stránky textu historických děl, kde požadoval výraznou snahu o jeho zlepšení. Většina historiků tehdejší doby se totiž ve svých dílech topila ve frázích. Historici používali výrazy převzaté z vojenského žargonu, jazyk byl hodně neživý, místy šroubovaný a vulgární.¹⁴⁵ Hendrych to dokumentoval na tehdejší největší domácí syntéze *Přehled dějin Československa*. „*Po stránce obsahové jedna z nejvýznamnějších prací. Po stránce literární hodně pokulhává. Kultura jazyka nebývá vždy na úrovni a často se zanedbává. Fráze, neživý jazyk, šroubovaný styl, vulgarizace. Často ubíjí dobrou myšlenku,*“ uvedl ve svém referátu Hendrych.¹⁴⁶ Pro historická díla období

¹⁴¹ J. MACEK, *Stav a úkoly*.

¹⁴² Jiří HENDRYCH, *K úloze historie při budování socialistické společnosti*, ČsČH 8, 1960, s. 24-31.

¹⁴³ Josef Macek zmiňoval některá díla J. Polišenského nebo F. Matějky, ale spíše to označil jako celý trend.

¹⁴⁴ J. MACEK, *Stav a úkoly*.

¹⁴⁵ J. HANZAL, *Cesty*, s. 91.

¹⁴⁶ J. HENDRYCH, *K úloze historie*.

padesátých let byla typická slovní spojení tohoto typu: „*třídní boj jako základní princip dějin*“, „*železná zákonitost dějin*“, „*železná kázeň*“, „*spravedlivá nenávisť mas*“, „*inženýři lidských duší*“, „*převodové páky*“, „*společnost jako mechanismus*“, atd.

Podobná slovní spojení byla obsažena v knižní produkci té doby, ve které převládala díla prorežimních historiků, jež pouze přehodnocovala tzv. buržoazní literaturu a nepřinášela téměř nic nového. Výrazně tím byla postižena problematika novějších dějin, ale také toho nebyla ušetřena knižní produkce ke starším dějinám. Schéma těchto prací bylo v podstatě stejné. Nejprve se odsoudila všechna dosavadní literatura, pak se autor odvolal na klasiky Marxe, Engelse, Lenina, Stalina a případně i Gottwalda a uvedl jejich citáty. Na to se pak naroubovalo libovolné historické téma.

Ve středověkých dějinách stálo v popředí dílo Františka Grause. V období husitství vynikal nad jiné Josef Macek. Pobělohorským obdobím se zabývali Josef Kočí s Arnoštem Klímou, období národního obrození se marxističtí historikové počátku padesátých let vyhýbali a pro období nejnovějších dějiny vycházely například „pamflety“ Oldřicha Říhy, Jurije Křížka, Jana Pachty či Václava Krále.¹⁴⁷

¹⁴⁷ J. HANZAL, *Cesty*, s. 94-95.

2.4 Václav Král a revize představ o T. G. Masarykovi

Pro tuzemské dějepisectví padesátých let bylo typické, že mělo napomoci komunistické straně, která se po únoru 1948 dostala zcela k moci, k nabytí přízně občanů. Způsobem, jak toho docílit, se stala kritika prakticky všeho, co dosud bylo spojováno s obdobím první republiky. Do kritiky se pustili zejména mladší čerstvě vystudování historikové, členové komunistické strany ještě před únorem a především historikové politicky angažováni.¹⁴⁸

To byl případ i Václava Krále, který po vystudování Filosofické fakulty Karlovy university absolvoval základní vojenskou službu a nastoupil do Historického vojenského ústavu, kde působil už ve druhé polovině své základní vojenské služby. Téměř hned po založení Československé akademie věd přešel do jejího Historického ústavu.¹⁴⁹ Jako oddaný stoupenec marx-leninského kurzu pochopil, co se po něm žádá a co je nezbytně nutné v rámci „budování socialismu“ propagovat a co mu posléze zajistilo i rychlý kariérní růst.

Komunistická strana potřebovala v počátcích padesátých let obhajovat své činy a propagovat politický, hospodářský i společenský kurz, který nastolila a který převzala ze sovětského modelu. Bylo potřeba omluvit některé činy a vysvětlit například čerstvé politické procesy, ve kterých padalo hodně tvrdých trestů a také tresty smrti. Prostředkem k obhájení svých postupů komunistické straně byla kritika období první republiky, přičemž se ve výkladu zaměřovala na „kritická“ místa v jejím vývoji a hlavně považovala za nutné, aby veřejnost přehodnotila svůj postoj k T. G. Masarykovi, který byl ikonou první republiky a do jisté míry i miláčkem národa. Tvrdá kritika jeho činnosti neproběhla ihned po roce 1948, ale až začátkem padesátých let a hlavně poté do roku 1953.¹⁵⁰

Právě v této propagandě vynikal Václav Král, který se na období první republiky, Mnichova a protektorátu zaměřoval. V roce 1953 vyšla pro „revizi“ pohledu na T. G. Masaryka klíčová publikace *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka*. „*Sborník Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka je nesporně významným, ba v dnešní době základním příspěvkem*

¹⁴⁸ Jednalo se především o pravověrné marxisty. Většina z nich byla do vědeckých funkcí a na vědecká pracoviště dosazena po únoru 1948 akčními výbory.

¹⁴⁹ ANM, fond Václav Král, kart. 1, vlastní životopis z 50. let.

¹⁵⁰ B. JIROUŠEK, *Zánik Českého časopisu historického po únoru 1948 ve světle dobových dokumentů*, ČČH 107, 2009, s. 119-147.

*k pravdivému zhodnocení Masarykovy úlohy v našich dějinách. Podává nezvratné doklady o tom, že Masarykovo dílo a politická činnost nebyly řízeny zájmem českého lidu a národa a nebyly tedy v rozporu s protilidovým a protinárodním režimem československé buržoasie, nýbrž naopak, že Masaryk byl centrem, kolem něhož se soustřeďovaly hlavní reakční síly v předmnichovské kapitalistické republice.*¹⁵¹

V části závěru své studie, která vyšla v Československém časopisu historickém u příležitosti vydání sborníku, objasnil jeden z jeho editorů Jan Pachta význam, jaký tomuto sborníku marxističtí historikové a zejména politické vedení přiznávalo. Ten ještě podtrhl závěr studie. „*Sborník dokumentů o Masarykovi je ostrou zbraní proti lžím naší zrádné emigrace, která, plníc příkazy imperialistických podněcovatelů války, ráda připomíná masarykovské tradice a dovolává se návratu masarykovské republiky, není ničím jiným programem návratu kapitalismu se všemi jeho průvodními zjevy: nezaměstnaností, hladem, střelením do dělnictva a fašismem, že znamená cestu k novému Mnichovu, k porobě našeho lidu a ke ztrátě národní a státní nezávislosti. Sborník o Masarykovi dává pevný základ našemu boji za odstranění předsudků a lživých tradic, které namnoze ještě klamou náš lid a brzdí náš postup vpřed a tím se stane významnou pomůckou v ideologické výchově našeho lidu.*“¹⁵²

Pro kritiku Masaryka a jeho činnosti v období první světové války se stal tenhle sborník naprosto klíčovým. K němu se poté vázaly další práce, které ho rozvíjely, na něj se odvolávaly nebo odkazovaly. Politické vedení mělo velký zájem na tom, aby se tenhle sborník dostal do povědomí lidí, a proto byl i základní pomůckou pro osvětové besedy, na nichž byly líčeny poměry první republiky. Ta měla být pohaněna a nad ní vyzdviženo politické zřízení lidově-demokratických států, které mělo jejím občanům zajistit blahobyt a lepší život s rovnocennými podmínkami pro všechny.¹⁵³ Systém této propagandy byl propracovaný do té míry, že k vydání sborníku vznikla ve stejném roce i přednášková brožura¹⁵⁴ se stejným názvem *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice TGM* a jejím autorem byl právě Václav Král.

¹⁵¹ J. PACHTA, *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka*, ČsČH 1, 1953, s. 45-60.

¹⁵² TAMTÉŽ.

¹⁵³ Srovnání Jakub RÁKOSNÍK, *Odvrácená tvář meziválečné prosperity. Nezaměstnanost v Československu 1918-1938*, Praha 2008; Období první republiky, které bylo ve svém vývoji do značné míry postiženo světovou ekonomickou krizí, nebylo rozhodně žádným „zlatým věkem“, jak se často mylně usuzuje. Komunistická propaganda se pak zaměřila na spíše špatná období a takové aspekty, jako byly velké rozdíly v životní úrovni mezi jednotlivými sociálními vrstvami.

¹⁵⁴ Tato brožura vznikla v edici přednášek pro osvětové besedy jako 95 publikace.

K této Králově přednášce byl vypracován metodický úvod, který přednášejícímu udával přesné pokyny, jak ji pojmout, aby měla co největší efekt.¹⁵⁵ Přednáška měla být rozdělena zhruba do čtyř částí, ve kterých měl být Masaryk představen na příkladu zveřejněných dokumentů ve světle podněcovatele intervence a tažení proti SSSR, přísluhovače západních imperialistů v době tzv. odboje, iniciátora a vůdce boje o charakter republiky a jeho přímý podíl na přípravě prosince 1920¹⁵⁶ a mluvčího a vykonavatele vůle československé velkoburžoasie. Lektorovi bylo v úvodu nařizováno, aby v každém případě přednášku koncipoval tak, aby v jejím závěru jasně ukázala, že protilidová a protinárodní politika T. G. Masaryka jako politického mluvčího české buržoasie musela vést nutně k Mnichovu ve všech důsledcích, které s sebou rok 1938 pro Československo přinesl. „Přednášku je potřeba postavit bojovně, nikoliv však polemicky,“ uváděl text a zároveň byl lektor upozorňován na to, že aby přednáška působila přesvědčivěji, má být doložena místními příklady. Za cenné se v tomhle směru považovaly obecní kroniky a v nich byla potřeba hledat takové části, které mohou obsah dokumentů podepřít. To měly být především záznamy o nezaměstnanosti, o vydávání žebračenek, o soudních exekucích a o obecních chudých. Žádoucí mělo být také to, aby některý pamětník promluvil o poměrech, které za první republiky zažil. Přednáška měla také navazovat na filmy *Anna proletářka*, *Boj sa skončí zajtra* či *Zocelení*. Všechny tři filmy byly o chudých pracujících třídách v období první republiky.¹⁵⁷

V první části výše zmíněného sborníku jsou dokumenty, které měly za úkol odhalit Masaryka jako válečného podněcovatele a organisátora protisovětského intervenčního tažení a měly za úkol vyvrátit mýtus o jeho osvoboditelské úloze. Už na prvním příkladu dokumentu je však vidět, jak je jejich obsah zasazen do předem vytvořeného schématu. Už například první dokument – dopis Edvarda Beneše T. G. Masarykovi, u kterého je titulěk „Českoslovenští zajatci v Rusku mají být připraveni pro vojenskou akci proti Sovětské vládě“, je líčen jako příprava protisovětského spiknutí, do kterého měli být zapojeni čeští legionáři. Ovšem obsah dokumentu je v tomhle případě nejednoznačný a spíše násilně interpretovaný pro dobové potřeby.¹⁵⁸

V další části dokumenty odhalují Masaryka jako válečného podněcovatele a organisátora protisovětského intervenčního tažení a vyvracejí mýtus o Masarykově

¹⁵⁵ Metodický úvod k této přednášce vypracovalo přednáškové oddělení Výzkumného ústavu v Praze. Václav Král jeho autorem nebyl, byl autorem vlastního textu přednášky.

¹⁵⁶ Jedná se o „střelbu do dělníků“ v rámci generální stávky 10. prosince 1920.

¹⁵⁷ V. KRÁL, *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice TGM*, Praha 1953. s. 2-4.

¹⁵⁸ F. NEČÁSEK – J. PACHTA – E. RAISOVÁ, *Dokumenty*, s. 11.

osvoboditelské úloze.¹⁵⁹ Převážná část dokumentů charakterizuje Masarykovu úlohu ve vnitřní politice předmnichovské „kapitalistické“ republiky a ukazuje Masaryka jako hlavního mluvčího „velkoburžoasie“. Další část sborníku je věnována tomu, jak se snažil upevnit její hospodářské postavení. Nejpočetnější materiál je věnován návštěvám Masaryka u ředitele Živnostenské banky Jaroslava Preisse¹⁶⁰ a snahám o vlastní finanční zajištění. Sborník je poté doplněn o fotografie Masaryka, na kterých je většinou zachycen s líčenými „problematickými“ osobnostmi a v situacích, které mohly utvrdit lidové vrstvy v názoru, který jim sborník vštěpoval. S ředitelem Živnostenské banky Preissem byl vyfocen na vyjížděči na koni, na vycházce byl vyfotografován z budoucím vůdcem Národní obce fašistické Rudolfem Gajdou nebo byl zveřejněn dopis jeho syna Jana Masaryka z New Yorku s hlavičkou luxusního hotelu The Waldorf-Astoria.¹⁶¹

Jak ukazují ručně psané pracovní plány Václava Krále, ústředním motivem v jeho práci byla revize pohledu na činnost T. G. Masaryka zhruba jen do roku 1953.¹⁶² To vydal zmíněnou brožuru a monografii *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice*. Podle jeho vlastních záznamů se v únoru 1953 velmi intenzivně věnoval studiu archivním materiálů týkajících se Masarykových a Preissových styků s americkým imperialismem pro studii *Americké plány na světovládu a Masarykův první odboj*, vedle toho se věnoval ještě otázkám intervence československé buržoasie proti Maďarské republice rad 1919 a dále problematice druhé světové války. Té se posléze podle svých plánů věnoval i v následujících letech.¹⁶³

Václav Král do revize pohledu na T. G. Masaryka a posléze i na Edvarda Beneše nepřispěl prakticky ničím novým, než co už bylo vydáno ve výše zmíněném sborníku. Ve svých pracích se Král zabýval kritikou Masarykovy činnosti během 1. světové války a v období první republiky. Stejně jako ostatní se vyhýbal jiným oborům činnosti T. G. Masaryka, protože to nebylo v danou chvíli považováno za potřebné zkritizovat, poněvadž činnost Masaryka za Rakouska-Uherska komunisté schvalovali.

¹⁵⁹ Vznik Československé republiky byl v pracích marxistických historiků přisuzován především vlivu Velké říjnové socialistické revoluce. Mimo jiné tomu velkou pozornost věnoval Jurij Křížek.

¹⁶⁰ Jaroslav Preiss byl v období první republiky vrchní ředitel Živnostenské banky, předseda Ústředního svazu československých průmyslníků, předseda a člen několika desítek správních rad podniků koncernu Živnostenské banky a finančník, který měl důležité slovo v zásadních hospodářských a politických otázkách státu.

¹⁶¹ F. NEČÁSEK – J. PACHTA – E. RAISOVÁ, *Dokumenty*; jedná se většinou o korespondenci mezi Masarykem nebo jeho kanceláří a dalšími osobami, popřípadě jsou ve sborníku i interpretovány jeho vlastní poznámky. Celý sborník je doplněn o fotografie nebo fotokopie některých vybraných dokumentů.

¹⁶² ANM, fond Václav Král, kart. 1, pracovní plány pro padesátá léta.

¹⁶³ TAMTÉŽ.

„T. G. Masaryk byl českou i slovenskou buržoasií lživě představován našemu lidu jako nestranný a spravedlivý president, přítel pracujícího lidu, přesvědčený demokrat, který měl být zárukou, že hlas lidu v Československé republice bude slyšen a že vůle lidu bude skutečně zákonem. Jaká však byla skutečnost?“ napsal Král v úvodu osvětové přednášky.¹⁶⁴ V tomto případě se jednalo o tématicky naprosto obvyklý prvek v úvodech každého díla tohoto druhu. Například Jan Pachta v úvodu ke své monografii o Josefu Pekaři odsoudil jeho dílo, které označil za plné prvků úpadkové kapitalistické společnosti. „Pekařova historie je zdrojem všech zpátečnických názorů v našem dějepisectví,“ napsal Pachta.¹⁶⁵ Podobný úvod Král opět použil i u své další knihy *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční politice*, která vyšla v témže roce, jako zmíněná přednáška. I v ní zase Král mluví o masarykovské legendě, která je ideologickým pozůstatkem z doby vlády buržoazie, a kterou je potřeba v rámci obrany socialismu vyvrátit.¹⁶⁶

Václav Král odmítl ve svých pracích fakt, že by byl T. G. Masaryk osvoboditelem Československé republiky, a tím podle jeho slov vyvrací dosavadní legendu o něm. Král tvrdil to, že Masaryk stál na straně západních velmocí a pro ně pracoval a že vůbec nestál o to, aby vznikl samostatný stát a naopak se po vzoru západních velmocí zasazoval o to, aby zůstala zachována rakousko-uherská monarchie¹⁶⁷. Zároveň i boje legionářů byly Václavem Králem vykládány jako útok proti nově zformovanému sovětskému Rusku¹⁶⁸. O vznik Československé republiky se podle Králova výkladu nejvíce zasadilo mohutné revoluční hnutí pracujícího lidu, které vzniklo díky příkladu Velké říjnové socialistické revoluce v tehdejší carské Rusku. Král přičítal vznik republiky generální stávce všeho dělnictva 14. října a Masaryka staví do role toho, kdo poté opozdil vyhlášení republiky až na 28. říjen a rychle přispěchal s českou buržoasií, aby jí prohlásil za výsledek snažení prvního zahraničního odboje.¹⁶⁹

Dále byl Masaryk Králem představován jako nepřítel lidu. To ukazoval na dokumentech, které měly Masaryka usvědčit z bojů proti Sovětskému svazu a

¹⁶⁴ V. KRÁL, *Dokumenty*..

¹⁶⁵ J. PACHTA, *Pekař a pekařovština v českém dějepisectví*, Brno 1950, s. 8-9; U Pekaře se kritika jeho díla a celkové osoby uplatňovala ještě mnohem dříve než u samého Masaryka, protože u Pekaře komunistická linie odsuzovala názory o zachování monarchie a zároveň ho obviňovalo z inklinace k fašismu a antisemitismu. Tyhle názory na něj se projevíly už po roce 1945 a nejen mezi marxistickými historiky.

¹⁶⁶ V. KRÁL, *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční a protisovětské politice*, Praha 1953, s. 5.

¹⁶⁷ Podobně k tomu Jurij KRÍŽEK, *Vznik Československa*, Praha 1978.

¹⁶⁸ Václav Král ve své práci mluví o útoku proti Sovětskému svazu, ale to je nesprávné označení, protože Svaz sovětských socialistických republiky byl oficiální název státu až od roku 1922

¹⁶⁹ V. KRÁL, *Dokumenty*.

z negativního postoje k Velké říjnové revoluci. Zároveň bylo Králem, ale nejen jím, poukazováno na to, že Masaryk se podílel na financování atentátu na Vladimíra Iljiče Lenina, který měl provést jeden z vůdců menševické opozice v SSSR Boris Viktorovič Savinkov. V dokumentech také Král usvědčoval Masaryka z četných styků s představiteli ruské reakce a znovu upozornil na to, že Masaryk organizoval československé legie proti sovětské republice.¹⁷⁰ V dalším negativním světle byl Králem představován jako nepřítel dělnické třídy a rolnictva. Tady mu bylo vyčítáno hlavně to, že v době krize se o nejnižší vrstvy pracujících nijak nezajímal a navíc měl přijmout dar padesát miliónů korun k osmdesátým narozeninám do svého osobního dispozičního fondu. Z něho pak podle Králova výkladu financoval agenty imperialismu a reakční „živly“ v Sovětském svazu. Zároveň byl Králem Masaryk kritizován za to, že se nezasadil o zájmy drobného rolnictva, které bylo podle něj vykořisťováno finančním kapitálem a trátilo na výsledcích pozemkové reformy. V tomhle ohledu Král Masarykovi vyčítal fakt, že většinu půdy získali velkostatkáři a jen minimum připadlo drobnému rolnictvu.¹⁷¹

Toto byly základní výtky, které ve svých pracích proti Masarykovi Král vznášel. A v případě kritiky politiky Edvarda Beneše platilo víceméně totéž co u Masaryka. Beneše však navíc Král obvinil, že mnichovské události roku 1938 byla jeho zásluha a že jen jeho „nenávisť“ proti Sovětskému svazu ho vedla na stranu fašismu a Adolfa Hitlera. *„Není pochybnosti o tom, že za protisovětskými tendencemi na nejvyšších místech armádního vedení stál Beneš. Beneš sám osobně odmítl v osudných záříjových dnech pomoc Sovětské armády, kterou mu nabízel sovětský vyslanec v Praze Alexandrovskij. Odmítl nabízenou sovětskou pomoc proto, že to bylo v třídním zájmu české velkoburžoasie i v zájmu západních imperialistů. Za pomoci Sovětské armády mohlo Československo vstoupit do války s jasnou perspektivou, že Hitler bude poražen a zničen. Také západní velmoci by byly pravděpodobně nuceny vstoupit do války. Avšak porážkou Hitlera by západní imperialisté ztratili veškerou naději na zničení Sovětského svazu. Porážkou Hitlera v roce 1938 by bylo zmařeno veškeré úsilí, jež po celých dvacet let vynakládali na zničení země sovětů. Jak známo, byl Beneš po celou tu dobu aktivním účastníkem této protisovětské politiky. A proto v duchu této protisovětské politiky Beneš v září 1938 kapituloval, aby Hitlerovi uvolnil cestu na východ, aby zapojil*

¹⁷⁰ V tomhle případě se vinna nesvalovala na legionáře, ale na Masaryka, který je měl oklamat tím, že je ujišťoval, že bojují za samostatnost státu.

¹⁷¹ Více Josef PEKAŘ, *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy*, Praha 1923; za svůj postoj k pozemkové reformě byl Pekař velice kritizován například Janem Pachtou.

Československo do protisovětských plánů západních imperialistů. Svou podlou zradou na národě umožnil Beneš hitlerovskému Německu jeho další existenci, jeho další výboje a vůbec vznik druhé světové války, která stála evropské národy desetimilionové ztráty na životech a nezměrné materiální škody. Ripka sám přiznal, že Beneš si byl dobře vědom: že pakt čtyř oživoval ve své formě poválečný intervencionismus proti Sovětskému svazu, izoloval jej ve prospěch Německa a na dobro znemožňoval spolupráci mezi Západem a Sověty. Celou svou činností Beneš pomáhal tuto novou intervenci proti Sovětskému svazu postavit na nohy. Bylo tedy u něho docela přirozené, že odmítl nabízenou sovětskou pomoc v září roku 1938. Nebude přece zvat Rudou armádu do Československa, když naopak smyslem jeho politiky bylo kapitulací Československa posílit Hitlerovu expansi na východ.“¹⁷²

Král tedy zcela otevřeně obvinil Beneše z toho, že to byl právě on, který ač mohl přijmout pomoc Sovětského svazu a bojovat proti Hitlerovi, tak kapituloval před mnichovským diktátem západních velmocí.¹⁷³ Zároveň ho obviňoval z toho, že byl na straně západní Evropy a společně s nimi vedl válku proti Sovětskému svazu, který chtěli všichni zničit.

Právě podobné odsouzení všeho, co dosud bylo napsáno, a tvrdý útok proti některým osobnostem režimu první republiky byl průvodní jev většiny podobných publikací, které vycházely v období nejtvrdšího stalinismu v Československu. Právě v podobných statích a knihách se ve prospěch politické propagandy naprosto vědomě falšovala historie, což byl případ právě Václava Krále. Masaryk a Beneš byly v jeho díle ústředními tématy zhruba do konce roku 1953. Poté, co od jejich tvrdé a cílené kritiky ustoupilo i politické hnutí, pravděpodobně od něho ustoupil i Král. Samozřejmě že v jeho dalších dílech, které byly věnovány 2. světové válce a otázkám politického vývoje v Československu a hlavně období mnichovské konference, se s názory ohledně Masaryka a Beneše setkáváme, ale je to téma spíše již okrajové, rozhodně ne stěžejní.¹⁷⁴

Ačkoliv se tématem Masarykovy a Benešovy kritiky zabýval Král poměrně krátce, přineslo mu to dobrý zápis na vlivných místech. Historikové této doby přistupovali k podobným spíše propagačním studiím ze dvou hlavních důvodů. Jedna

¹⁷² V. KRÁL, *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice*, s. 221-222.

¹⁷³ Srovnání Paul JOHNSON, *Dějiny 20. století*, Praha 1991, Věra OLIVOVÁ, *Československé dějiny 1914-1939 II*, Praha 1991; právě Československo se na SSSR obracelo s prosbou o leteckou podporu, ale ten na jejich žádost vůbec neodpověděl. Naopak o necelý rok později 23. srpna 1939 spolu podepsali ministři zahraničí Německa a Sovětského svazu Ribbentrop a Molotov smlouvu o vzájemném neútočení.

¹⁷⁴ ANM, fond Václav Král, kart. 1, pracovní plány na padesátá léta.

skupina si tím mohla chtít zajistit lepší pozici, dostat se na vědeckém či společenském žebříčku výš a přitom mnohdy nemuseli v tu dobu považovat svá díla jako čistou propagandu.¹⁷⁵ Druhou skupinou zase byli historikové, kteří psali svá díla jako vědomou propagandu vládnoucí moci. Byli přesvědčení marxisté a ve většině případů i příznivci stalinské linie marxismu a věřili, že tímto svým postojem přispějí k budování socialistického státu a přitom si byli vědomi toho, že jejich postoj jim přináší privilegia, kterých požívali.¹⁷⁶

Podle charakteru svých prací se dá Václav Král zařadit do proudu druhého. Do proudu historiků, kteří pracovali v područí politiky, a jeho další směřování ukázalo, že byl o svých názorech pevně přesvědčen. Zároveň se dá na jeho životě i díle dokázat, že těsné sepětí jeho práce se stranickou linií mu přinášelo výhody v osobním i pracovním životě. Když se nejednalo o materiální výhody a požitky, tak třeba jen o přístupy do archivů, kam se nebylo lehké dostat.

„Soudruh Král dává svými dosavadními publikovanými pracemi (O Masarykově a Benešově kontrarevoluční politice a Intervenční válka čs. buržoasie proti maďarské sovětské republice) záruku, že archivních materiálů, které mu budou případně dány k dispozici, použije k účelům čistě vědeckým a že jeho práce bude znamenat i velkou pomoc pro naše propagandisty a agitátory,“ je uvedeno v konspektu dopisu, který měl být poslán vedením Historického ústavu ČSAV Ministerstvu vnitra, aby Král mohl nahlédnout do jejich archivů. Král přitom žádal tyto materiály: korespondenci Masaryka s Preissem, registraturu úřadu bývalého říšského protektora, zprávy gestapa o náladě lidu, materiály bývalého ministerstva vnitra 1938 – 1945, protokoly České národní rady z roku 1945, materiály o činnosti bývalého prezidenta Edvarda Beneše.¹⁷⁷ Výše zmíněných pramenů pak Král používal pro své další práce.

¹⁷⁵ František KAVKA, *Moje ohlédnutí za povahou českého marxistického dějepisectví v letech 1950 – 1989*, Jihočeský sborník historický 72, 2003, s. 95-107.

¹⁷⁶ J. HANZAL, *Cesty*.

¹⁷⁷ ANM, fond Václav Král, kart. 1, pracovní plány na padesátá léta.

2.5 Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích v letech 1938 – 1945. Královo nejvědecktější dílo?

Stejně jako celá tehdejší historiografie i Václav Král samotný upustil po roce 1953 od tvrdé kritiky válečné a prvorepublikové činnosti T. G. Masaryka a Edvarda Beneše. Právě druhá polovina padesátých let se dá z jeho pohledu nazvat jako nejvědecktější. Král ustoupil od ostrých propagandistických textů a pustil se na pole historické vědy, které bylo do té doby takřka nepovšimnuté. S druhou polovinou padesátých let se pro Krále otevřel další okruh jeho badatelského zájmu. Zaměřil se na otázku mnichovské konference a období Protektorátu Čechy a Moravy za druhé světové války a to tak, že si všímal hlavně hospodářského a ekonomického vývoje té doby.

U každého historika se většinou hledá nějaké jeho zásadní dílo, nějaká syntéza nebo pokus o ni. Pokud budeme něco podobného hledat u Václava Krále, můžeme takový jeho vrchol vědecké práce najít už v celkem raném období jeho tvorby.¹⁷⁸

V letech 1958 – 1960 totiž vyšla jeho třísvazková práce *Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích 1938 – 1945*. V té době byl Král zaměstnancem Historického ústavu ČSAV a o tom, s jakou vážností k této práci přistoupil, svědčí i fakt, že od roku 1956 do roku 1958 nevydal kromě pár recenzí a zpráv žádnou jinou studii a ani stať, která by byla dílčím výsledkem jeho bádání.¹⁷⁹ Ve své práci se pokusil řešit otázky hospodářského a sociálního postavení jednotlivých tříd české společnosti v průběhu fašistické okupace. Slovenskou problematiku ponechala práce vědomě stranou vzhledem k tomu, že na Slovensku byla situace v období druhé světové války velice odlišná od té české.¹⁸⁰

Práci chtěl Král rozdělit do tří svazků s tím, že první svazek bude nabízet všeobecný výklad o hospodářství v období okupace. Bude úvodem k dalším dvěma dílům a současně bude řešit hlavní otázky postavení české buržoasie. Druhý díl měl být věnován otázkám postavení dělnické třídy a třetí díl měl být zaměřen na postavení rolnictva.¹⁸¹ Výsledek jeho práce byl ale nakonec poněkud jiný. První díl opravdu řeší všeobecný výklad o hospodářství v období okupace. Druhý svazek se zabývá

¹⁷⁸ Král ji sám v úvodu k prvnímu dílu syntézou nenazýval, ale nazval ji pouze studií k dané problematice.

¹⁷⁹ ANM, fond Václav Král, kart. 1, vlastní vypracovaná bibliografie Václava Krále; blíže k tomu V. MOULIS – Z. SLÁDEK, *Opožděná úvaha*.

¹⁸⁰ V březnu 1939 nebyl nad Slovenskem vyhlášen protektorát jako nad Čechami a Moravou, ale byl vytvořen samostatný Slovenský stát, který byl oficiálním spojencem Německa.

¹⁸¹ V. KRÁL, *Otázky hospodářského a sociálního vývoje I*, s. 5 – 7.

postavením československé buržoasie a třetí díl pak charakterizuje postavení dělnictva.¹⁸²

Objektivně hodnotit tohle dílo je však velice obtížné a to ze dvou pohledů. Nesporné je to, že Král svou práci postavil na poctivém archivním a neobyčejně bohatém materiálovém výzkumu. Žádná další práce, která o tomto tématu vyjde, nemůže jeho trilogii zcela ignorovat. Hlavní problém však spočívá v interpretaci materiálu, kde se Král neustále vracel k tvrzením marxistické historiografie první poloviny padesátých let.¹⁸³ V některých momentech je pak možné najít rozpory v interpretaci pramenů, které Král cituje a které jsou doložitelné i z jiných zdrojů. Ve druhém díle své práce například Král dokládá na korespondenci mezi Jaroslavem Preissem a Rudolfem Beranem¹⁸⁴ fakt, že vedení Živnobanky se podílelo na mnichovské politice, ale sám si odporuje ve svých závěrech, kdy se s jeho tvrzením hodně rozchází obsáhlý výklad o tom, co Živnobanka podnikala v otázce židovského majetku v zahraničí.

Jak už bylo výše zmíněno, Václav Král se svojí publikací *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice* dobře zapsal u vládnoucí garnitury. Stal se předním prorežimním historikem, který byl zcela politicky spolehlivý a také perspektivní. Tahle vizitka mu potom otevírala dveře do archivů, které byly jiným historikům zapovězeny¹⁸⁵ i po pádu komunistického režimu v Československu v roce 1989.¹⁸⁶

Právě v tom tkví největší přínos Královy práce. Jako prorežimní historik se dostal téměř do každého archivu a nashromáždil obrovské množství materiálů. Ve své

¹⁸² V. KRÁL, *Otázky hospodářského a sociálního vývoje I-III*.

¹⁸³ V knize už sice nenajdeme přímou kritiku Edvarda Beneše a T. G. Masaryka, ale zato Král neustává v útocích na českou buržoasii, která podle něj měla přímý podíl na okupaci a z něho jí dokonce plynuly výhody. K tomu blíže V. MOULIS – Z. SLÁDEK, *Opožděná úvaha: „Král ve své práci tvrdí, že velkoburžoasie úzce spolupracovala s nacisty a že fakticky financovala jejich výbojnou politiku. Tato generalizace je v rozporu s tím, co víme o některých představitelích československých koncernů, kteří obcházeli německou správu a poskytovali podporu zahraničnímu odboji (viz. např. české vedení Škodových závodů, o jehož zásluhách píše i Zdeněk Fierlinger). Neméně sporné je i Královo retrospektivní hodnocení první republiky. Tvrdí, že v tomto období probíhal proces absolutního zbídačování a že rozpor mezi prací a kapitálem směřoval k socialistické revoluci.“*

¹⁸⁴ Rudolf Beran byl československý politik, od roku 1906 působil v sekretariátu a od roku 1935 byl dokonce předsedou agrární strany. V letech 1938-1939 v období tzv. druhé republiky a při vzniku Protektorátu Čechy – Morava byl předsedou vlády.

¹⁸⁵ ANM, fond Václav Král, kart. 1, pracovní plány na padesátá léta.

¹⁸⁶ V. MOULIS – Z. SLÁDEK, *Opožděná úvaha*.

práci předložil velké množství faktů, které však nešlo nijakým způsobem ověřit a zkonfrontovat. Při psaní své práce vyšel Král ze studia materiálů ve 36 archivech.¹⁸⁷

„V práci bylo použito všech dostupných pramenů, zvláště pramenů archivních. Bohužel nutno konstatovati, že registratury jednotlivých hospodářských ministerstev, hospodářských institucí, registratury jednotlivých bank apod. se nezachovaly v takovém stavu, aby vždy poskytovaly dostatek materiálu k řešení jednotlivých otázek. Mnoho aktového materiálu bylo zničeno okupanty a revoluční doba sama měla po hříchu příliš málo pochopení pro cenu a politickou závažnost spisů, jež mohly vydati svědectví o nacistické okupaci. Nejvíce aktového materiálu k hospodářským otázkám je dnes soustředěno ve státním okresním archivu a v archivu Státní banky,“ líčil Král ve svém úvodu ke knize.¹⁸⁸

V prvním dílu se Král zabýval otázkami arizace a jejím vlivem na postavení české buržoasie, otázkami válečné ekonomiky, militarizací českého průmyslu, orientací českého průmyslu na německý trh, vztahem mezi českou buržoasií a financováním války či vlivem militarizace na drobnou buržoasii a malovýrobu. Nakonec líčí hospodářský vývoj v tehdejším Československu tak, že vedl k diferenciaci v táboře české buržoasie. Její valná část podle Krále přestala vyrábět pro civilní sektor a hlavním a výhradním odběratelem jejích výrobků byla německá armáda. V téhle fázi vlastně Král tvrdí, že část buržoasie a má na mysli tzv. vysokou buržoasii, z války vlastně profitovala a střední a malá buržoasie byla postižena násilnými zásahy okupační moci do hospodářství. Při tomto výkladu už Král opět sklouzává k citacím ze spisů Klementa Gottwalda a k тезím, že právě dělnická třída vedená komunistickou stranou byla hegemonem protifašistického hnutí.¹⁸⁹ Vedle toho ale podává ve své práci řadu nezaújatých a objektivních shrnutí a faktů, jako jsou například údaje o školství a počtech žáků na středních, obecných a měšťanských školách a učitelských ústavech či

¹⁸⁷ Jednalo se o tyto archivy: Archiv kanceláře prezidenta republiky, Archiv lidového soudu v Praze, Archiv ministerstva financí, Archiv ministerstva chemického průmyslu, Archiv hlavního města Prahy, Archiv ministerstva těžkého strojírenství, Archiv ministerstva vnitra, Archiv ministerstva zahraničí, Archiv ministerstva zahraničního obchodu, Archiv Národní banky, Archiv Národního shromáždění, Archiv Státní banky, Archiv Ústřední rady odborů, Státní archiv Praha, Státní ústřední archiv, Vojenský ústřední archiv, Vojenská kancelář prezidenta republiky, Deutsches Wirtschaftsinstitut Berlin, Deutsches Zentralarchiv, Österreichische Creditanstalt, Registratura Západočeských závodů kaolínových, Podnikový archiv ČKD Stalingrad, Podnikový archiv Královopolských strojíren, Podnikový archiv n. p. Křižík, Podnikový archiv závodů V. I. Lenina, Podnikový archiv první brněnské strojírny, Podnikový archiv n. p. Svit, Podnikový archiv n. p. Synthesia, Podnikový archiv n. p. Tatra, Podnikový archiv n. p. Tepna, Podnikový archiv Třineckých železáren, Podnikový archiv závodů J. Švermy, Státní archiv Brno, Sdružený archiv ostravsko-karvinského revíru, Sdružený archiv Vítkovických železáren.

¹⁸⁸ V. KRÁL, *Otázky I*, s. 6.

¹⁸⁹ TAMTÉŽ, s. 268 – 270.

faktické údaje o německé a rakouské kapitálové účasti v českých zemích bez pohraničí v letech 1938 – 1945 nebo číslo o rozsahu zabaveného židovského majetku okupanty v českých zemích.¹⁹⁰

Ve druhém díle potom Král nabízí další pohled na danou problematiku. Předmětem jeho zkoumání je agrese německých monopolů proti českým zemím v období okupace, kde se snaží ukázat, že vývoj vzájemných obchodních vztahů mezi Německem a státy jihovýchodní Evropy nasvědčoval již v letech před druhou světovou válkou tomu, že Německo nepomyšlí a za dané situace nemá ani možnost pomýšlet na vzájemnou směnu hodnot na komerční bázi, nýbrž že se pokusí ovládnout hospodářské zdroje podunajské oblasti násilím, aby je využilo k posílení svého válečného potencionálu.¹⁹¹ Cesta do Podunají vedla přes Československo. Tady Král předkládá svou tezi o tom, že zástupci finančního kapitálu tehdejšího Československa umožnili Německu snadnější postup svými ústupky, které dělali kvůli tomu, aby se nemuseli spojovat s lidovými silami uvnitř státu a se Sovětským svazem. Druhou polovinu třicátých let tady Král označuje za období útěku kapitálu z Československa. Podle něj utíkali z republiky nejen kapitalisté, kteří se obávali fašistického antisemitismu, ale z Československa podle něj mizel i francouzský a anglický kapitál a tahle skutečnost byla podle něj povážlivým jevem, který ukazoval na to, že západoevropské země se od Československa odvrací a v budoucím možném konfliktu mu nepomohou.¹⁹²

Na domácí scéně podle něho vyvstaly dvě tendence. Jedna z nich byla ta, že politická skupina kolem prezidenta Edvarda Beneše, která byla přesvědčena, že Československo potřebuje nutně udržet spojení, se snažila ze všech sil zadržet únik kapitálu z Československa. V opozici proti ní podle Krále stály představitelé českého finančního kapitálu¹⁹³ a početné skupiny zástupců agrárního kapitálu,¹⁹⁴ kteří usilovali o dohodu s Německem a neměli zájem na udržení pozic cizího kapitálu, ale navíc ještě jeho ztrátu vítali v tom, že se sami obohatí.¹⁹⁵

¹⁹⁰ TAMTÉŽ, s. 12, 50, 170.

¹⁹¹ V. KRÁL, *Otázky II*, s. 8 – 9.

¹⁹² Tuto tezi, že by západní kapitál stahoval své účasti, vyvracela v polemice s Králem Alice Teichová. Blíže k diskuzi Z. LANDAU – J. TOMASZEWSKI, *The international Movement of Capital in Central and South-Eastern Europe before the Second War*, in: J. LÓS, *Studies in Economic Theory and Practice*, Amsterdam, 1981.

¹⁹³ Tady Král znovu zmiňuje Jaroslava Preisse.

¹⁹⁴ To byli podle Krále přívrženci Rudolfa Berana.

¹⁹⁵ Tady se Král opírá právě o již dříve citovaný dopis, který poslal Preiss Beranovi a který byl obsažen jako příloha při soudním řízení s Beranem v archivu Lidového soudu v Praze: „*Dr. Kalfus a Dr. Engliš míní prosadití ztížení převodu vlastnických práv (tedy akcií, kuksů, domů, nemovitostí apod.)*. Prý

Druhý díl své trilogie rozdělil Král na dvě části. V té první části si všímá bankovních a průmyslových koncernů, které ovládly německé monopoly v období po Mnichovu. Ve druhé části knihy soustředil české podniky, u kterých viděl společný defenzivní postoj proti německé hospodářské agresi.¹⁹⁶

„Přihlédneme-li ještě ke složitosti koncernové problematiky vůbec, jakož i ke skutečnosti, že část důležitých německých pramenů jest zatím nepřístupná, nemůžeme než předkládat naší vědecké veřejnosti svou práci jako první pokus o řešení otázek, které mají nesporný význam pro naše nejnovější národní dějiny. Není vyloučeno, že v pozdější době, kdy budou k dispozici další archivní prameny, mezi nimi hlavně prameny německé, bude třeba mnohé na našich závěrech doplnit a poopravit; tyto změny a doplňky nebudou však takové povahy, aby otřásl podstatnou měrou dosavadními závěry, které jsou založeny na výzkumu veškerého základního materiálu pramenného, pokud má vztah k otázce agrese německých monopolů proti Československu,“ napsal Král v úvodu ke druhému dílu.¹⁹⁷

Král skutečně předložil studii, která dosud neměla v Česku obdobu a dokázala nastínit mnohé problémy období protektorátu, i když některé z nich byly vykonstruovány do zavádějících závěrů. Před Králem vlastně nikdo k podobné problematice žádnou studii nevydal. Určité srovnání snese snad jen práce Karla Malečka, ale Král ukazuje celou problematiku více do hloubky.¹⁹⁸ A dá se říct, že žádná podobná studie nevyšla ani po ní.¹⁹⁹

Ve třetím dílu si Král potom všímá třídy dělnické a jejího materiálového postavení. Vzhledem k tomu, že stejně jako v případě buržoazie ani v oblasti

z národnostních důvodů. Nyní, kdy strach židovský nám dává tolik příležitostí! Nechce se mi tomu věřit. Prosím Vás, pohleďte na to! Díky!“

¹⁹⁶ Král si všímá těchto závodů, které podrobně charakterizuje: Zbrojní trust Göringových závodů (Severočeský uhelný revír, Poldina huť a První brněnská strojírenská společnost, Vítkovické horní a hutní těžířstvo, Škodovy závody a Československá zbrojovka, Explosia a Synthesia, Severní dráha Ferdinandova), Česká eskomptní banka, koncern Ringhoffer-Tatra, banka Union, Báňská a hutní společnost, Živnostenská banka a její koncern (Spolek pro chemickou a hutní výrobu, cukrovary Schoeller a spol., Česká společnost pro průmysl cukerní, Česká obchodní společnost, Pražská železářská společnost, Českomoravská-Kolben-Daněk a.s., Západočeské závody kaolínové-šamotové a slovenské závody magnisitové, Královodvorská cementárna, Mautnerovy textilní závody), Česká průmyslová banka, Anglo-československá a Pražská úvěrní banka, Creditanstalt-Bankverein a Moravská banka, Agrární banka a Stoupalův koncern, Banka československý legií a Úvěrní ústav Němců, Bařův koncern.

¹⁹⁷ V. KRÁL, *Otázky II*, s. 6.

¹⁹⁸ Srovnání Karel MALEČEK, *Hospodářská diktatura koncernů*, Praha 1948. V ní autor uvádí určité údaje o postavení českých koncernů v období okupace. Uvádí hlavně číselné údaje o rozsahu jednotlivých koncernů, jak byly zjištěny statistickým úřadem při koncernovém šetření v roce 1941.

¹⁹⁹ V. MOULIS – Z. SLÁDEK, *Opožděná úvaha*; autoři ve své studii uvádí, že do roku 1990 žádná studie s podobným záměrem nevyšla a historici ani neměli možnost přístupu do různých archivů, kam se mohl dostat sám Král.

zabezpečení dělnictva dosud nevyšla žádná studie nebo monografie²⁰⁰, vstoupil i tady Král na novou půdu, která musela být založena opět na důkladném a dlouhodobém průzkumu archivního materiálu. Při tom vyšel Král hlavně z pramenů úřední povahy. Nejvíce poznatků mu přinesl výzkum v registratuře tehdejšího ministerstva sociální péče a blíže spisy živnostenské inspekce, oddělení pro vystěhovalectví, oddělení právní a konečné oddělení, které se zabývalo problémem zaměstnanosti. Obraz, který vznikl, Král potom doplnil o výsledky studia spisů úřadu říšského protektora a to zejména oddělení pracovního trhu, oddělení mezd a cen a všeobecného politického oddělení.²⁰¹

„Prameny úřední povahy lze obvykle doplnit prameny, které jsou výsledkem činnosti dělnických organizací, ať již běží o dělnický tisk či písemnosti odborových a stranických organizací. V letech okupace byl mluvčím dělnictva jedině ilegální komunistický tisk, který pravidelně sledoval problémy hmotného postavení české dělnické třídy. Legální tisk se stal zcela hlásnou troubou nacistické demagogie; faktické údaje o pracovních a mzdových podmínkách byly cenzurou zcela potlačeny,“ dodal Král k pramenné základně své práce v metodickém úvodu k třetímu dílu své publikace.²⁰²

Dále si sám osobně hodně považoval pramenů vzešlých z činnosti tzv. Národní odborové ústředny zaměstnanek, protože zvláště v prvních letech, kdy měly odbory právo účastnit se jednání o mzdových tarifech, se ve spisech objevují situační zprávy, které podle Krále měly podávat obraz o postavení dělníků a myšlenkových proudch v dělnictvu.²⁰³ Neméně důležitý význam pak přikládal periodickým zprávám zpravodajských služeb, k jejichž archivům se Král také dokázal dostat. Vyzdvihl zvláště záznamy Gestapa a bezpečnostní službu (Sicherheitsdienst). Ovšem tady sám Král upozorňuje na nutnou kritičnost k textům. Zpravidla věrohodné jsou podle něj zápisy u jednotlivých případů nebo událostí. Objektivnost těchto zpráv však podle něj ustupuje do pozadí všude tam, kde se jedná o materiál obecné povahy a kde se pak více projevují subjektivní názory politické administrativy a často i neschopnost takové obecné záležitosti správně pojmut a pojmenovat.²⁰⁴

„Množství faktografického materiálu k otázkám postavení dělnictva nebylo možno zvládnout bez marxistické teorie, která rozlišuje mezi jevy podstatnými a podružnými a ukazuje vzájemnou souvislost a podmíněnost jednotlivých jevů.“

²⁰⁰ Do tohoto se nepočítá literatura o dějinách dělnického hnutí, která nemá totožný charakter a vycházet z ní nešlo.

²⁰¹ V. KRÁL, *Otázky III*, s. 10 – 12.

²⁰² TAMTÉŽ, s. 11.

²⁰³ Po roce 1942 se odborová ústředna stala víceméně nástrojem okupantů.

²⁰⁴ V. KRÁL, *Otázky III*, s. 10 – 12.

Předmětem jednotlivých kapitol jsou jevy, které marxistická teorie označuje jako rozhodující prvky postavení dělnické třídy,“ připsal k metodologii své práce Václav Král.²⁰⁵

Třetí díl otázek hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích 1938 – 1945 Král rozdělil na dvě poloviny, přičemž dělícím mezníkem je podle něj rok 1941, a to jak ve vývoji politickém, tak i ve vývoji ekonomickém.²⁰⁶

Král se nejprve vrátil k období první republiky, kde i nadále pracoval s tezí, že období první republiky byl proces neustálého zbídačování lidu. Vedle toho přichází i se shrnutými a nezpochybnitelnými statistickými fakty jako údaje o počtu úrazů, rozmístění dělníků po jednotlivých regionech v různých letech, vývoj mezd, počet pojištěných dělníků a nepojištěných dělníků atd.²⁰⁷

Dále se ve třetím díle zabývá průběhem fašizace českých odborových organizací v letech 1939 – 1941, pohlíží na české dělnictvo v Německu ve stejném období a sleduje také zaměstnanost, pracovní dobu a produktivitu a intenzitu práce. Ve sledovaném období 1939 – 1941 zkoumá také vývoj mezd a cen, výživu, zdravotní poměry, bezpečnost práce, úrazovost, bydlení, výchovu a stávkové a protestní hnutí. Ve druhém období po roce 1941 se soustřeďuje na režim nucených prací a další průvodní faktory jako je zdravotní stav, intenzita práce a pracovní doba. Ve svých závěrech pak podává komparaci mezi dvěma sledovanými obdobími, kdy období 1941 – 1945 vidí podstatně horší ve všech důsledcích v hospodářské sféře, které s sebou válka přinesla. Zároveň říká, že právě rozmezí let 1939 – 1941 připravilo podhoubí pro organizovanou vystoupení dělníků v druhé polovině období protektorátu.²⁰⁸

Tato práce pro Václava Krále znamenala výrazné ocenění a ještě více na sebe upoutal pozornost politické garnitury i široké veřejnosti. V nekrologu, který vyšel Václavu Královi ve Slovanském přehledu, se uvádí: „*Prof. Dr. Václav Král, DrSc. se narodil 9. 3. 1926 v Nepolisech v Královéhradeckém kraji. Získal doktorát na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy. Záhy na sebe upozornil výrazně koncipovanými pracemi o Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice, monografií o*

²⁰⁵ TAMTÉŽ, s. 11.

²⁰⁶ Určit, co přesně myslí Václav Král tím mezníkem je v jeho díle složité, protože jako o mezníku mluví o dvou událostech. Jako mezník představil vystřídání se dvou okupačních protektorů v Česku. Konstantina von Neuratha vystřídal ve funkci Reinhardt Heydrich a došlo k zostření režimu s absolutní vládou policie a organizace SS. Nic na něm nezměnila ani Heydrichova květnová smrt. Naopak došlo ještě k dalšímu zostření režimu. Zároveň však mluví jako o mezníku také o útoku Německa na SSSR v létě 1941 během druhé světové války.

²⁰⁷ V. KRÁL, *Otázky III*, s. 20 – 49.

²⁰⁸ TAMTÉŽ, s. 363 - 377.

*intervenční válce československé buržoasie proti Maďarské republice rad v roce 1919. Velmi záhy pak dosáhl významného úspěchu vydáním obsáhlé třídílné monografie Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích v letech 1938 – 1945, za kterou obdržel státní cenu Klementa Gottwalda a která dodnes zůstala východiskem bádání o dějinách okupace.*²⁰⁹

Jak už bylo napsáno výše, všestranně posoudit tuto práci Václava Krále je velmi obtížné. Na jedné straně je tu nesporný vědecký základ v podobě toho, že Václav Král sestavil pro daný výzkum obrovskou pramennou základnu a obětoval práci s prameny velký čas a jeho práci nemůže žádný další historik, který bude chtít přispět k dané problematice ignorovat a bude z ní muset vycházet. Na druhé straně je nutné uvést také fakt, že spousta materiálů je účelově naroubovaná na předem danou koncepci tak, jak je to typické v Králových předchozích pracích, i když se to tady děje mnohem méně co do počtu i do výraznosti.

V této kapitole diplomové práce jsem si nedával za cíl rozebrat komplexně knihu *Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích 1938 – 1945*. To je otázka na samostatnou studii. Na to musí její autor projít archivy a porovnat nalezený materiál s tím, do jakého kontextu ho Král zařazuje a jak ho vysvětluje. Na několika předchozích stránkách jsem si spíš jen dovolil nastínit tuto zásadní Královu monografii, její problematiku i východiska a závěry.

²⁰⁹ ANM, fond Václav Král, kart. 1, výstřižek nekrologu ze Slovanského přehledu i s fotografií.

3. Šedesátá léta jako cesta k reformě starého modelu

3.1 Nástin pokusu o československou reformu společnosti 1968 a reformní snaha historiografie

Šedesátá léta představují v českých dějinách zvláštní kapitolu, kdy se většina společnosti rozhodla pro změnu dosavadního modelu fungování vlády a uplatňování moci v tehdejším Československu a začal probíhat proces liberalizace, který byl však násilně přerušen vpádem vojsk pěti států Varšavské smlouvy do Československa 1968. Proces, který začal v polovině šedesátých let a vyvrcholil právě v roce 1968, tak zůstal nedokončen a následná éra dvaceti let tzv. normalizace vrátila poměry ve státě znovu tam, kde byly na začátku let šedesátých.²¹⁰

Stejně jako ve společnosti, v politice i ekonomice, postihla liberalizace i oblasti vědy, tu historickou nevyjímaje. Právě druhá polovina šedesátých let představuje v dějinách české historiografie po roce 1945 – 1989 období nejneproduktivnější, kdy dochází k zásadnímu zvědečtění díla,²¹¹ kdy vznikají nové časopisy, otevírá se prostor pro diskuzi, polemiky a kdy se také hodně navazují kontakty se západní Evropou, se západoevropskou historiografií, které jsou pak pro mnohé historiky i záchranou v době po roce 1968.²¹²

V čem tedy spočívá podhoubí tohoto obrodného procesu v české společnosti? Historik Karel Kaplan, který se právě tomuto tématu věnuje, zmiňuje změny ve čtyřech složkách v tehdejším Československu a ve východním bloku vůbec. Všimá si změn ve společnosti komplexně a zmiňuje především generační výměnu obyvatelstva. Upozorňuje na změny ve strukturách moci, které na ně bezprostředně navazovaly. Popisoval změny v ekonomice, kdy se československá ekonomika snažila „vyléčit z nemoci“, do kterých se dostala díky obsáhlé přestavbě průmyslu na konci padesátých let a konečně si všimá i změn v politice zemí východního bloku, které se nejprve zdály být příznivé pro československou reformu, ale nakonec ji víceméně zahubily.²¹³

²¹⁰ Vilém PREČAN, *Lid, veřejnost, občanská společnost jako aktér Pražského jara 1968*, in: Jindřich PEČKA – Vilém PREČAN (edd.), *Proměny Pražského jara 1968 – 1969*, Brno 1993, s. 13 – 38.

²¹¹ F. KAVKA, *Ohlédnut za padesáti lety ve službě českému dějepiscetví*. Kavka upozorňuje na to, že věda z historických děl nikdy úplně nevymizela ani v období největší nesvobody a zejména pro starší dějiny platí, že témata byla více vědecká než poplatná režimu.

²¹² J. HANZAL, *Cesty*, s. 149 – 162. Podrobněji Pavla HORSKÁ – Martin NODL – Antonín KOSTLÁN (edd.), *Francouzská inspirace pro společenské vědy v českých zemích*, Praha 2003.

²¹³ Karel KAPLAN, *Kořeny československé reformy 1968 I – II*, Brno 2000-2002.

V letech 1957 – 1967 prošla československá společnost významnými změnami, jež byly důsledkem jak přirozeného populačního vývoje, tak ideologie a politiky režimů a vlivů vnějších. Šlo o změny ve struktuře společnosti a v jejích sociálních vrstvách.²¹⁴ Nastupovala nová, mladá generace dělníků, pracovníků v zemědělství a inteligence. Vyznačovala se kvalifikací, jinou diferenciací názorovou i zájmovou, jinými zkušenostmi i vztahem k režimu. Její podíl ve všech sociálních vrstvách vzrůstal a někde i převažoval, takže můžeme hovořit o nové sociální struktuře, která působila jako zdroj dalších společenských procesů. Nová struktura postupně ztrácela schopnost fungovat jako stabilizační faktor režimu, naopak působila ve směru opačném, plodila prvky destabilizace. Mladá generace hodlala uplatnit své vzdělání a svoji kvalifikaci. Při postupném a pomalém nahlodávání stability režimu a požadování jeho reforem plnila významnou roli v době krize ekonomiky a nejisté, či bezradné oficiální politiky.²¹⁵

Změny ve společnosti v šedesátých letech měnily její obraz, způsobovaly přesuny v její struktuře i ve struktuře jejích zájmů a potřeb. Protože je nemohl tehdejší režim naplnit, vzrůstala nespokojenost a přesvědčení o nutnosti reforem již existujícího systému. Důsledky těchto procesů se ovšem neomezovaly pouze na sociální a ekonomickou oblast, ale stále silněji se projevovaly i v oblasti politické. Přinejmenším se šířilo vědomí o bezradnosti představitelů režimu při řešení problémů. Skutečnost byla v rozporu s oficiálními prohlášeními o jednotě společnosti „po odstranění třídních rozdílů“.²¹⁶ To způsobovalo i fakt, že se do pohybu dostával i komunistický režim. Společnost a režim se vzájemně ovlivňovaly. Některé události a obtíže ve společnosti působily řetězovitě a také podněcovaly k úpravám komunistického režimu. Na povrch pronikaly těžkosti, rozpory ve všech oblastech společenského života a některé z nich dosahovaly až krizového stavu. Stále častěji se objevovaly negativní jevy, které byly důsledkem základního rozporu mezi společností a režimem. Uvolnění politických

²¹⁴ K. KAPLAN, *Kořeny II*, s. 11-86.

²¹⁵ TAMTÉŽ. Ke strukturálním proměnám společnosti více L. KALINOVÁ, *Vývoj sociální struktury*, Praha 1969; L. KALINOVÁ, *Máme nedostatek pracovních sil?*, Praha 1979, KOLEKTIV, *K proměnám sociální struktury v Československu 1948 – 1968*, Praha 1993, F. CHARVÁT – J. LINHART – J. VEČERNÍK, *Sociálně třídní struktura Československa*, Praha 1978, K. KAPLAN, *Sociální souvislosti komunistického režimu v letech 1953-1957 a 1968-1975*, Praha 1993.

²¹⁶ TAMTÉŽ. Srovnání Z. MLYNÁŘ, *Mráz*, s. 130 – 140. Mlynář mluví o tom, že lidem nešlo v první řadě o politické reformy a mechanismy demokracie, ale šlo jim o samu podstatu vztahu mezi nimi a politickou mocí. Nejdříve jen nesměle doufali, ale v průběhu Pražského jara nakonec věřili, že moc a vláda by snad opravdu mohly být jejich mocí a vládou a že by mohlo záležet na tom, co si právě oni přejí, co si myslí, co říkají a jak pracují. Do politického života podle něj postupně vstoupilo jako rozhodující faktor něco, s čím koncepce reformních politických profesionálů jako s rozhodujícím faktorem ani nepočítaly. A tím Mlynář zamýšlel víru národa v humanitní a demokratické ideály, prováděné nadějí, že tyto ideály budou uskutečňovat reformní komunisté. Na rozdíl od Kaplana mluví Mlynář o reformě tak, že prvotní signály se zrodily u reformních komunistů a teprve pak se tím „nakazily“ i široké masy lidu.

poměrů, jehož rozsah znatelně ovlivňovaly společenské procesy i přechod režimu k nové vývojové etapě, umožňovalo požadovat a prosazovat hlubší korektury mocenského a politického systému.²¹⁷

Krise se projevovala i v hospodářství, kdy Československo podniklo v šedesátých letech už třetí nutnou a nákladnou změnu směrem k lehkému průmyslu. Splnění přání Sovětského svazu a vybudování strojírensko-metalurgického komplexu zcela ochromilo zbylý průmysl v Československu a ten pak nebyl schopen plnit svoji základní funkci – uspokojení potřeb obyvatelstva. Po nástupu Chruščova k moci v SSSR²¹⁸ se rozbořily představy o izolovaném trhu RVHP a Československo začalo v hospodářství ještě více ztrácet a nedokázalo konkurovat západoevropským vyspělým státům. V polovině šedesátých let vyšla tzv. nová soustava řízení²¹⁹, která měla zachránit skomírající ekonomiku. Zápas o její přijetí a uvedení v život měnil politickou atmosféru a byl dalším spouštěcím mechanismem reformy.²²⁰

V šedesátých letech bylo úsilí o československou reformu pokusem ojedinělým a izolovaným. Sovětský blok se nacházel v situaci, kdy se moc SSSR oslabovala a dostávala vážné trhliny konflikty s Čínou, Albánií nebo Rumunskem a vztah mezi SSSR a těmito státy postupoval k otevřenému nepřátelství. Zdálo se, že tyhle podmínky nahrávají provedení československé reformy, ale opak byl pravdou. Vzhledem k postavení Československa jako jednoho z hlavních pilířů SSSR v sovětském bloku vláda v Moskvě tyto tendence dlouho přehlížela a tolerovala. Od poloviny šedesátých let se situace měnila. A právě rozpory v sovětském bloku přispěly k záhubě československé reformy. Moskva najednou nesla nelibě přílišné narůstání liberalizace v Československu. Sovětské vedení s obavami docházelo k názoru, že pražské vedení ustupuje tlaku reformistického proudu ve společnosti i ve vlastní straně. Československé reformní hnutí zůstalo v sovětském bloku osamoceno v tom smyslu, že u vedoucích činitelů jeho členských zemí vyvolávalo obavy až podezření z protisocialistické aktivity.²²¹

²¹⁷ TAMTÉŽ, s. 404 – 410.

²¹⁸ Byl to směr, který razilo vedení SSSR po nástupu Nikity Chruščova k moci, který chtěl ukázat pokrokovost socialismus v mírovém soutěžení hospodářství a ne na zbrojení. Kvůli tomuto postoji třeba vznikla i prvotní roztržka s Čínou, kterou se SSSR nepovedlo nikdy zcela urovnat.

²¹⁹ Nová soustava vycházela z uplatnění tržních a hodnotových vztahů v ekonomice a jejich spojení s plánem. V praxi šlo o rozbití či rozrušení dosavadní moci centrálního plánování ve prospěch tlaku trhu a vytvoření tržního prostředí pro podniky. Dokonce se uvažovalo o soukromém podnikání v oblasti služeb. Více k tomu Ota ŠIK, *Ekonomika, zájmy, politika*, Praha 1962 či TÝŽ, *K problematice socialistických zbožních vztahů*, Praha 1965.

²²⁰ K. KAPLAN, *Kořeny I*, s. 163 – 312.

²²¹ TAMTÉŽ, s. 10 – 160.

Ačkoliv ještě na začátku roku prohlašoval Leonid Iljič Brežněv²²², že situace v Československu je vnitřní věcí KSČ, v srpnu dal povel k invazi vojsk pěti států Varšavské smlouvy.²²³ V létě roku 1968, ačkoliv s tím málokdo počítal, skončila československá reforma invazí vojsk pěti států Varšavské smlouvy, a ačkoliv si to málokdo bezprostředně připouštěl, začalo na přelomu let šedesátých a sedmdesátých další dvacetileté období „normalizace“ poměrů a snahy o utužení režimu.²²⁴

Jak v těchto procesech šedesátých let vypadala česká historická věda? Na třetím sjezdu československých historiků v roce 1959²²⁵ byla historie povolána do služeb „kulturní revoluce“ a podrobena přísnému politickému dozoru a tlaku.²²⁶ V roce 1962 byly na aktivu o současném stavu historické vědy vyvozeny závěry, že tehdejší stav se jevil jako uspokojivý. V posledních dvou letech prý nastala nová etapa, která měla „podobu prudkého skoku“. Oproti Polsku nebo Maďarsku prý v Československu neprobíhala revize dogmatických deformací z pozic nacionalismu a nemarxistických koncepcí, ale z pozic tvůrčího marxismu. Za důkaz bylo považováno to, že v celém období údajně nevznikla v ČSSR jediná nemarxistická práce.

Postupně se však v průběhu šedesátých let spolu s tím, jak razance komunistické moci opadala a jak se pro vybrané pracovníky otevíraly dveře na západ, začal totalitní režim pomalu rozkládat. Napomáhaly tomu i četnější vědecké styky se Západem.²²⁷

Tento trend byl vidět i u Václava Krále, který udržoval hojnou korespondenci s pracovníky ze zahraničí a nejednalo se při tom pouze o země evropského bloku. V šedesátých letech udržoval Král kontakty s osobami i institucemi ve Spolkové republice Německo. V letech 1961 – 1962 udržoval poměrně čilou korespondenci s Rudolfem Hilferem z Mnichova ohledně možných příspěvků do jeho odborného

²²² Leonid Iljič Brežněv byl prvním tajemníkem ÚV KSSS a fakticky první muž SSSR.

²²³ Z. MLYNÁŘ, *Mráz*, s. 100 – 140. Mlynář uvádí, že podle jeho názoru SSSR kontroloval i sesazení Antonína Novotného z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ, ale nezasahoval do něj, protože mu v jeho plánech nevadilo. Po nástupu Dubčeka a reformního křídla ve straně už ale nedokázal danou situaci kontrolovat, proto zakročil.

²²⁴ TAMTÉŽ, s. 200 – 230. Podle Mlynáře probíhala především politická reforma v Československu příliš rázně a příliš rychle na to, aby ji mohl Sovětský svaz tolerovat a přehlížet. Mlynář ve svých pamětech zpětně nabízel řešení pomalejší, ale nedával záruky na to, že by i tyhle snahy neskončily jinak.

²²⁵ Jednalo se o první sjezd na bázi marxismu a ze strany kompetentních úřadů mu byla věnována náležitá pozornost. Předem bylo určeno čím se má sjezd zabývat a k čemu má dospět.

²²⁶ J. MACEK, *Stav a úkoly československého dějepiscetví v období dovršení socialismu*, ČsČH 8, 1960, s. 1- 17.

²²⁷ J. HANZAL, *Cesty*, s. 149 – 152; Srovnání V. PREČAN, *Předběžná dokumentární zpráva o Černé knize*, in: KOLEKTIV, *Sedm pražských dnů 21. – 27. srpen. Dokumentace*, Praha 1990, s. 389 – 394. Podrobněji P. HORSKÁ – M. NODL – A. KOSTLÁN (edd.), *Francouzská inspirace*. Michal KOPEČEK, *Hledání ztraceného smyslu revoluce. Zrod a počátky marxistického revizionismu ve střední Evropě*, Praha 2009.

časopisu.²²⁸ Z roku 1966 se dají zaznamenat jeho kontakty s L. G. Ridgwayem z Jihoafrické republiky, který Krále žádá o pomoc při výběru literatury k tématu o Reinhardu Heydrichovi a konečnému řešení za druhé světové války. Ze stejného roku je potom také dochovaných několik dopisů s Heinrichem Kühnem ze Sudetendeutsches Archiv v Mnichově ohledně některých možných pramenů k období druhé světové války. Kontakty Václava Krále sahaly i za oceán. V jeho pozůstalosti je možné najít i dopisy s Fredem Hahnem, profesorem na Trenton State College v New Jersey, který se velmi pochvalně vyjadřuje o Králových knihách, prosí o pomoc v některých otázkách ohledně problematiky druhé světové války a schůzku v Praze, která se zřejmě v roce 1966 uskutečnila, protože v korespondenci z tohoto roku s ním za ni děkuje. Písemný styk s Fredem Hahnem pak u Krále trvá až do roku 1968.²²⁹ Vedle toho se dá u Krále najít další korespondence s německými, rakouskými i anglickými institucemi i jednotlivými osobami. Pak tu také nechybí korespondence ze zemí Sovětského bloku, pozvánky na různé bankety a setkání se zahraničními novináři.²³⁰

Podobné styky v průběhu šedesátých let se dají předpokládat i u dalších historiků. Je nasnadě, že každého také jinak ovlivnily. Někoho ovlivnily metodologicky, kdy poznal nové přístupy, novou literaturu. Jiný si našel zahraniční styky, které mu potom pomohly v jeho další kariéře a životě.²³¹ Je otázkou, jak podobné styky obohatily Václava Krále. Z jeho dalších děl se nedá o metodologickém ovlivnění příliš mluvit, protože Král byl po celý život věrný marxistické metodě a nic na tom ve svých dílech nezměnil. Zároveň ani zahraniční kontakty nevyhledával a ve svých východiscích se opíral spíše o autory ze SSSR. Podle charakteru dopisů byl Král spíše tím, kdo radil a pomáhal svými velkými znalostmi o pramenné základně k období druhé světové války.

I díky podobným stykům docházelo v průběhu šedesátých let k značné názorové diferenciaci, a to i mezi historiky marxisty, což naznačila i publikační činnost. Zatímco část mladší, většinou novými dějinami se zabývající generace historiků se stávala čím dál otevřenější a kritičtější vůči komunistické moci, jiní, z části funkcionáři ČSAV,

²²⁸ Bohužel z dopisů se nedá zjistit o jaký typ časopisu se jedná. Rudolf Hilf označoval periodikum vždy slovem „můj časopis“. Hilf také Krále několikrát vyzývá k osobnímu setkání a diskuzi nad danou problematikou, ale setkání se nedaří zrealizovat.

²²⁹ ANM, fond Václav Král, kart. 2, osobní korespondence Václava Krále, příchozí korespondence s označením odesílatele Fred Hahn z let 1965 – 1968.

²³⁰ ANM, fond Václav Král, kart. 2, 3, osobní i oficiální korespondence

²³¹ To se většinou týká historiků, kteří po roce 1968 a déle emigrovali do zahraničí. Například Vilém Prečan nebo František Graus.

setrvávali stále ve starých dogmatických kolejích.²³² I když se v tuzemské vědě stále projevovaly staré dogmatické myšlenky, docházelo v průběhu let 1966 – 1968 k projevům kritického a svobodného uvažování. Zejména časopisy, přednášky a diskuze na fakultách a v ústavech vyjadřovaly měnící se atmosféru. Také poměrně dlouho ortodoxní Československý časopis historický se stával liberálním, což potvrzuje i úvaha jeho šéfredaktora Františka Grause.²³³ V ní se zamýšlí nad projevy krize soudobé historiografie, která odráží obecnou krizi vědeckého poznání. Historiografie podle něj ztrácí schopnost budovat ideový základ národního života a posilovat národ a hledá cesty k oživení a nalézání smyslu.

Vilém Prečan k vývoji české historiografie po roce 1948 napsal: *„Česká historiografie prošla v letech 1948 – 1968 dvojím procesem velkých změn. Nejprve došlo, v prvním desetiletí po nastolení komunistického systému k hluboké personální, institucionální a interpretační diskontinuitě oproti českému dějepisectví předválečnému a ještě z mezidobí 1939 – 1948. Míra čistek, sebedogmatizace a služebnosti české historiografie vůči momentální politice, jaká panovala v letech 1948 – 1958, nemá obdoby v žádné srovnatelné zemi střední a východní Evropy. V následující dekádě se však postupně prosadil opačný trend a původně dogmatická a schematická česká marxistická historiografie se vyvíjela ve směru zvědečtění historické práce. Lze říci, že tento krok učinila vlastními silami a na základě postupného poznávání vlastních chyb. Začala se obnovovat kontinuita s tradicí českého dějepisectví před rokem 1948 a došlo k navázání kontaktů s evropskou historickou vědou. Se zpožděním oproti některým jiným společenskovědním oborům, nicméně stále markantněji se zejména od roku 1963 mezi českými historiky rozmáhal kritický odstup od pojetí oficiální historiografie, jak si ji původně režim stvořil ke svému obrazu a pro svou potřebu (a za pomoci části historiků samých). Spolu s tím rostla jejich angažovanost při vytváření společenských podmínek pro emancipaci historiografie na vládnoucí politice a ideologii. Velká část českých historiků jako součást kulturní sféry byla stržena do proudu společenského pohybu,*

²³² J. HANZAL, *Cesty*, s. 153; například k tomu ANM, Václav Král, karton II, korespondence Václava Krále s Vilémem Prečanem z let 1958 – 1962, v několika dopisech spolu Král a Prečan diskutují o postupech Prečanovy práce v archivech v Bratislavě. Zprvu je v dopisech Viléma Prečana znát úcta ke Královi jako jeho učiteli a trochu obdiv, kdy se velmi obdivně vyjadřuje k metodám a postupu jeho práce v archivech. Postupem doby je však znatelný posun, kdy se Prečan staví trochu do opozice a s některými názory nesouhlasí. Jejich písemný styk končí tím, že v roce 1962 Prečan píše Královi: *„Plním rozkaz a sděluji: Nemám nejmenší chuť o těch problémech na konferenci hovořit. Avšak přejete-li si mocí mermo, abych strkal hlavu pod sekeru, nemohu než kapitulovat. Není li zbylí, 20. dubna budeš mít na stole mé these.“* Prečan měl vystoupit na konferenci KSČ 23. května 1962 a měl mluvit o slovenské otázce po roce 1945.

²³³ F. GRAUS, *Současná krize našeho historického vědomí*, ČsČH 16, 1968, s. 485 -504.

*v němž šlo o hledání východiska z politické a morální krize společnosti, způsobené předchozí stalinizací. Tento pohyb směřoval k demokratismu, politickému a duchovnímu pluralismu.*²³⁴

Do popředí se dále dostávaly kroky, které směřovaly k otevřené kritice režimu. Na stránkách odborných časopisů i v denním tisku se objevovaly diskuze o zásadních metodologických otázkách, o kontinuitě minulosti a současnosti. Většina témat do té doby nedovolených, zakázaných, nepřípustných pro cenzuru a opomíjených pro autocenzuru historiků samých, se otevřela zkoumání i publikaci.²³⁵

Přestože se českoslovenští historici, zvláště šlo-li o polemiky se sovětskou stranou, zaštiťovali stále marxismem, nelze nepozorovat, že jejich dialektické myšlení mělo už zcela jiný charakter. Tyto tendence se projevíly v pracích filosofů Karla Kosíka nebo Milana Machovce. U historiků potom například u Josefa Macka²³⁶ nebo již citovaného Františka Grause.

Čtvrtý sjezd československých historiků se konal v září 1966 v Brně a jeho atmosféra se přeci jen lišila od sjezdu předcházejícího, který proběhl v roce 1959. Tento sjezd byl druhým sjezdem, který se konal na „bázi“ marxismu, ale jeho jednání a průběh zcela odpovídaly změně dobového klimatu. Ani politický dohled, který věnovala strana sjezdu předcházejícímu, nebyl takový.²³⁷ Otevřeně se historici vyjadřovali ve svých prohlášeních o kultu osobnosti a deformacích, které v tomto období proběhly. Mluvili o vypořádání se s dogmatismem a o tom, že právě tento postup otevírá cestu ke studiu procesu socialistické revoluce, k řešení vztahu národní kultury a socialistické kulturní revoluce i k úspěšnému řešení úkolů, jež před historiky postavila vědecko-technická revoluce dvacátého století. Zejména měla být obrácena pozornost historiků na průsečíky dějin národních i světových a na studium socialistického období. Měl se zkvalitnit učební proces a i nadále se měli historikové bránit dogmatismu na straně jedné a liberalistické rozkolísanosti na druhé. Ján Mlynárik dokonce pronesl temperamentní kritiku oficiální historiografie. Protestoval proti neodborným zásahům do historického bádání. Vedení Historické společnosti dal za příklad některé umělecké svazy.

Československá historická společnost si zvolila nové vedení, do jehož čela usedl jako předseda František Kavka. Zástupci jednotlivých diskutujících sekcí se pak

²³⁴ V. PREČAN, *Předběžná dokumentární zpráva*.

²³⁵ TAMTÉŽ.

²³⁶ J. MACEK, *Stav a úkoly historické vědy*, ČsČH 15, 1967, s. 1 – 34.

²³⁷ Z vládnoucí garnitury se III. sjezdu historiků zúčastnil člen nejužšího vedení KSČ Jiří Hendrych a v podstatě druhý muž strany. Na IV. sjezdu historiků byl přítomen jen „řadový člen“ Jiří Hájek, člen ÚV KSČ a ministr školství.

vyjadřovali většinou opatrně v duchu reformy a zvědečtění historické vědy. Požadovali nové metodologické přístupy, učebnice, otevření nových badatelských témat, zvědečtění práce na daných pracovištích a další. Vesměs negativně se proti jednání IV. sjezdu historiků vyjádřila jen sekce pro dějiny Československa po roce 1938. Slovy Josefa Novotného kritizovala nedostatky v organizaci sjezdu a vyjádřila se k tomu, že by měla československá historiografie pokračovat v uskutečňování programu vytyčeného na III. sjezdu. Václav Král potom tlumočil závěry sekce pro dějiny socialistických zemí.²³⁸

K čemu nakonec sjezd dospěl? Vzhledem k době a klimatu, které bylo například ve srovnání s rokem 1968 hodně mírné, to zatím nebyly žádné radikální závěry. Sjezd označil ve své rezoluci za závaznou orientaci, kterou určil III. sjezd historiků v roce 1959, ale zároveň vymezil některé nové podněty, které je potřeba řešit.²³⁹

O tři roky později tedy vzhledem k tomu, jak smířlivě hodnotili činnost svých pracovišť a závislost historie na politické moci, působí jako bomba rezoluce historiků aktivu pracovníků vědy a školství v Praze 1, kde se požaduje, aby ÚV KSČ vyloučil ze svých řad všechny své členy, kteří nesou zodpovědnost za deformace a nezákonnosti padesátých let. Toto stanovisko podporovaly a doplňovaly ústavy ČSAV a postavily se na stranu členů ÚV Macka a Kladivy. Ti spolupracovali se Smrkovským, Krieglem, Šikem, Kadlecem a dalšími. Požadovali, aby ti členové ÚV, kteří ztratili důvěru, dobrovolně opustili ÚV a své funkce ve straně a vládě.²⁴⁰

Ještě dál postoupila rezoluce Historického ústavu ČSAV, která upozorňovala na levicové nebezpečí ve straně a žádala, aby do předsednictva ÚV byli zvoleni O. Šik a J. Špaček, aby byli vyloučeni Biřak, Kapek, Indra a Strouhal a za členy kooptováni E. Goldstücker, M. Hájek, M. Hübl, R. Kalivoda, K. Kosík a J. Průšek. Výrazem celonárodního mínění se stala známá výzva 2000 slov, kterou podpořily i ústavy

²³⁸ František KAVKA – Josef POLIŠENSKÝ, *IV. sjezd československých historiků v Brně, 27. – 29. září 1966*, ČsČH 15, 1967, s. 165 – 169; V nich sekce požaduje, aby na úseku jejího bádání, které může přispět k řešení aktuálních otázek celospolečenského dosahu, byly vytvořeny lepší předpoklady studia, aby všechna pracoviště byla zapojena do práce komise historiků ČSSR-SSSR a aby blížící se 50. výročí Velké říjnové socialistické revoluce k novým, vědecky přínosným pracím.

²³⁹ TITÍŽ, *Rezoluce IV. sjezdu československých historiků*, ČsČH 15, 1967, s. 169 – 170; těmi úkoly bylo: Zaprvé vytvořit jednotné dokumentační středisko historických věd, které by na soudobé technické úrovni uspokojovalo všechna vědecká pracoviště, vysoké školy a všechny vědecké pracovníky v ČSSR. Dalším bodem byl požadavek vypracovat zásadní dokument o československém archivnictví a zásady zpřístupnění archivních fondů za účasti historiků a s přihlédnutím k jejich potřebám. Třetím bodem byl požadavek o rozšíření počtu historických časopisů tak, aby odpovídal novému stupni, kterého československá historická věda dosáhla, a stavu, který v této oblasti existuje v jiných vyspělých zemích.

²⁴⁰ J. HANZAL, *Cesty*, s. 158.

ČSAV.²⁴¹ Ústav dějin KSČ zaslal Dubčekovi²⁴² rezoluci, která požadovala, aby strana skoncovala se všemi pozůstatky sektářského poměru k reprezentantům k různých ideových proudů jak uvnitř strany, tak mimo ni.²⁴³

Spolu s tím se volalo po politickém pluralismu a nezasahování politické moci do historické vědy. Logickou a nutnou se stala změna pohledu na politiku T. G. Masaryka. V září 1967 vystoupil při příležitosti výročí Masarykova úmrtí spisovatel Jan Procházka a poukázal na neudržitelnost negativního stanoviska k T. G. Masarykovi. Oficiální politika a stranická kritika však tento názor nepřijala.²⁴⁴

Ačkoliv nakonec všechna snaha o reformu společenského zřízení i historické vědy přišla víceméně v niveč, z hlediska samotného dějepisectví bylo neobyčejně závažné, že v šedesátých letech docházelo znovu k jeho zvědečtění. Nejen ve starších dějinách, ale zejména v moderních a soudobých dějinách se na první místo začaly klást úkoly odborné a metodické. Ke slovu přišel opět historický fakt. Československá historiografie v tomto směru silně zaostala za vývojem světové historické vědy, ale zůstávala mnoho dlužna i domácím tradicím. Snahy o nápravu byly patrné v mnoha dílech. Neobyčejně se zvýšil standard prací ze starších dějin.²⁴⁵ Jejich autory byli historici, kteří začínali jako dogmatictí marxisté, dále mladší nastupující generace a zčásti i odborníci, kteří byli donedávna označováni za buržoazní „pavědce“ a po určitou dobu nemohli publikovat.²⁴⁶

Tendence směřující ke zlepšení stavu oboru byly patrné i v práci četných institucí, které v tomto období působily. Srpnem 1968 posílil trendy v české historiografii, které směřovaly k její emancipaci na politice a ideologii. Dále urychlil také „revoluci v hlavách“, kdy mnohé události z tehdejší doby působily v tom smyslu, že mnozí historikové udělali podstatný krok při oproštění se od předsudků při posuzování minulosti, které měli do té doby zakořeněné jako stereotypy nebo jako pocity loajálnosti. Aktivní účast velké části historické obce v hnutí nenásilného odporu proti invazi a v následujícím dobovém politickém zápasu jen posílila jejich sebevědomí

²⁴¹ Jednalo se o tyto ústavy zabývající se dějinami: Historický ústav, Ústav dějin východní Evropy, Orientální ústav, Vojenský historický ústav, Ústav dějin socialismu.

²⁴² Od ledna 1968 byl Alexander Dubček prvním tajemníkem ÚV KSČ.

²⁴³ J. HANZAL, *Cesty*, s. 156; k vývoji a změnám ve stranickém dějepisectví více Vítězslav SOMMER, *Tři fáze stranického dějepisectví v padesátých a šedesátých letech*, in: Bohumil JIROUŠEK a kol., *Proměny diskursu české marxistické historiografie*, České Budějovice 2008, s. 271 – 286.

²⁴⁴ V. KRÁL, *Ke kritice našeho dějepisectví*, Praha 1973, s. 125.

²⁴⁵ Josef Hanzal tady charakterizuje starší dějiny jako dějiny od počátků historické doby do 19. století.

²⁴⁶ To se týkalo například Zdeňka Kalisty, Františka Kutnara, Karla Kazbundy, Františka Michálka Bartoše či Otto Plachta. Blíže k tomu J. HANZAL, *Cesty*, s. 161.

a skupinovou identitu historiků. To se zdůrazňovalo v proklamaci určitých „práv a povinností“ historika, který má „nezastupitelné místo ve společnosti“ a je zodpovědný pouze svému svědomí profesionálnímu a lidskému. Proces osvobodování historiografie se však neobešel bez diferenciací v řadách historiků. Někteří byli natolik spjatí s režimem, že se stali brzdou nebo odpůrci procesu, o který se zasazovala velká část historické obce.²⁴⁷

Právě v této skupině byl mezi jinými i Václav Král.²⁴⁸ V šedesátých letech „proslul“ svými kritickými postoji k revizi pohledu na Slovenské národní povstání a zároveň potom svým osamoceným postojem v něm. Král pracoval v šedesátých letech nejprve v Historickém ústavu ČSAV a potom od roku 1964 jako vedoucí nově vzniklého Ústavu pro dějiny evropských socialistických zemí. V roce 1967 byl pověřen, aby besedoval s mládeží v jihočeském kraji. Měl osvětlit význam Velké říjnové socialistické revoluce u příležitosti jejího padesátého výročí. Měl vysvětlit význam vítězství socialismu v SSSR a význam spojenectví SSSR a Československa.²⁴⁹

Jako autor vydal Král v šedesátých letech devět monografií, podílel se na šesti kolektivních dílech a napsal okolo dvaceti článků nebo studií.²⁵⁰ Většinou to byly práce, které se týkaly tématu Mnichova a období protektorátu. Od druhé poloviny šedesátých let se Král zaměřoval především na články. Do roku 1968 vydal jen dvě odborné studie a obě s tematikou roku 1938. Král soustředil svojí činnost na pole politické a zároveň s plnou vervou zasahoval do ideologických problémů. Snažil se zasahovat proti kritické vlně, která rozbíjela dogmatický obraz minulosti. Vystoupil s útokem na redakci populárně naučné revue Dějiny a současnost, která otiskla vzpomínky protektorátního ministra Havelky. Král ho obvinil, že napsal „*snůžku subjektivních výmyslů*“. Verbálně šlo o hodnocení činnosti Eliášovy protektorátní vlády.²⁵¹ Dá se říct, že se Král na konci šedesátých let z povědomí veřejnosti i odborných kruhů trochu vytrácel²⁵². Na jaře roku

²⁴⁷ V. PREČAN, *Předběžná dokumentární zpráva*.

²⁴⁸ Dají se tam počítat i historici další: například O. Říha, J. Purš, J. Křížek, Z. Snítil, Č. Amort, J. Poulík.

²⁴⁹ ANM, fond Václav Král, kart. 7, dopis od oddělení mládeže při ÚV KSČ ze září 1967.

²⁵⁰ ANM, fond Václav Král, kart. 29, vlastní bibliografie Václava Krále; v bibliografii nebyly zmínky o článcích, které Král napsal u příležitosti „konfliktu“ s Emanuelem Mandlerem či Gustávem Husákem a jeho přívrženci.

²⁵¹ V. MOULIS – Z. SLÁDEK, *Opožděná úvaha*. Autoři ve své studii uvádí, že Král v článku z roku 1965 v *Dějínách a současnosti* reagoval na vzpomínky protektorátního ministra Havelky tak ostře proto, protože jakékoliv úvahy na podobné téma byly pro Krále nepřijatelné, ale v podstatě šlo ještě o více než to. Podle autorů šlo Královi o to, aby zastrašil historiky, kteří se snažili revidovat jeho dogmatický výklad dějin okupace Československa během druhé světové války.

²⁵² Mohlo jít i o jeho vlastní invenci, kdy se po tvrdé kritice, kterou sklídil ve sporu s Gustávem Husákem o výklad Slovenského národního povstání, trochu stáhl do ústraní, když si byl vědom toho, že se v Československu mění poměry a klima a vyčkával, co se tedy bude dít.

1968 dokonce sám rezignoval na svůj post ředitele Ústavu pro dějiny evropských socialistických zemí, který si držel od roku 1964, ale po srpnových událostech roku 1968 se o to razantněji vrátil na scénu československé historické vědy a jak už bylo zmiňováno, stal se vedle například Oldřicha Říhy nebo Jaroslava Purše hlavní osobností české marxistické vědy v období normalizace.

3.2 Počátky kritiky Václava Krále. Emanuel Mandler a Cesta k Únoru.

Změna poměrů v československé historické vědě, která byla naznačená v předchozí kapitole, se už v průběhu první poloviny šedesátých let Václava Krále citelně dotkla. Tehdy pracovník Historického ústavu ČSAV, který se měl stát během několika let ředitelem nově vzniklého Ústavu pro dějiny evropských socialistických zemí, se setkal s tím, co do té doby ve své profesní kariéře nezažíval. Byla to odborná kritika jeho práce. Zprvu to byla kritika interní, která ale posléze vyšla na povrch jako kritika veřejná v odborných časopisech. Na jeho reakcích v daných věcech bylo vidět, že si s podobnou skutečností neuměl příliš poradit a na vědecké debaty nebyl příliš připravený, i když si svým způsobem práce, kdy se pouštěl do ideologických rozborů, které nebyly nijak podložené, do jisté míry koledoval.

V roce 1962 sklídl Král první doložené kritické hodnocení své práce, které obdržel písemně od redakce cizojazyčných publikací nakladatelství Orbis na svou práci *Okupace Československa*, kterou žádal vydat v anglickém jazyce. Už předtím se Královi nepodařilo ji nechat vydat přímo ve Velké Británii.²⁵³

„Dobře psaná, stručná, věcná a vědecky fundovaná kniha o nacistické okupaci Československa by i dnes v Anglii našla publikum historicky orientovaných čtenářů, kteří by se z ní poučili o nedávné minulosti národa, jenž draze zaplatil za zradu spáchanou na něm v roce 1938 buržoasnými politiky domácími, francouzskými i britskými. A co je důležitější, takové dílo by ozřejmilo důvody, jenž po druhé světové válce vedly národy Československa k rozhodnutí vybudovat svou zem jako socialistický stát opřený o spojení se SSSR. Z hlediska snah lidí, hledajících základnu mírového soužití zemí a různými společensko-ekonomickými systémy, by dílo, splňující výše naznačené požadavky, mohlo sehrát pozitivní roli. Splňuje je rukopis dr. V. Krále?“ toto se píše v úvodu posudku, který Král obdržel od redakce cizojazyčné literatury nakladatelství Orbis.²⁵⁴ Na následujících několika stránkách pak tříčlenná komise

²⁵³ ANM, fond Václav Král, kart. 3, strojepis hodnocení redakce cizojazyčných publikací nakladatelství Orbis z roku 1962. Komisi tvořili Boleslav Seidl, Erich Lauer a Marian Vilbrová. Obsah knihy znám není, protože kniha s takovým názvem Královi nikdy nevyšla. Podle znění posudku byla předkládána v rukopisu a žádný podobný rukopis se v pozůstalosti Václava Krále nevyskytuje. Podle srovnání data snahy o vydání knihy a prací, které Královi vyšly v obdobné době, vzhledem k názvu, který celkem jasně ilustruje její obsah, a vzhledem k výtkám, které mu byly předloženy v obsahu, by se dalo předpokládat, že se jedná o nějakým způsobem přepracovanou monografii *Pravda o okupaci*, který vyšla v témže roce česky.

²⁵⁴ TAMTÉŽ.

formulovala své výtky, pro které knihu neshledala vhodnou pro otištění v anglickém jazyce. Královi je vytykáno šest hlavní bodů, proč jeho práce nesplňuje dané podmínky.

Zaprvé mu je vytykán fakt, že spis podle komise trpěl rozvleklostí, přemírou podrobností, nepodstatných informací a historek. Je uvedeno, že „několik poznámek na úvod“ se rozrostlo na 163 stran, jež jsou vyplněny hlavně líčením diplomatické přede hry mnichovských událostí 1938. Nit vyprávění je prý často přerušována různými epizodami a čtenář je nucen se vracet k věcem, o nichž už dříve četl. Zadruhé tedy bylo Královi vytykáno, že podobná repetitivnost ztěžuje čtenáři jeho úkol. Na obou věcech by však podle redakce nebylo velkým problémem zapracovat a redakčně zkrátit.

Co však bylo autorovi předkládáno jako třetí, podstatná výtka, byl fakt, že si často protiřečí. Jako názorný příklad pak redakce uvedla, že Král napsal, že Francie disponovala nejmocnější armádou kontinentu a v dalším odstavci uvedl, že žádný ze sousedních států se Německu nemohl vyrovnat vojenskou silou.

Začtvrté komise uvedla, že přesvědčivosti díla příliš nenapomáhají ani nepodložená tvrzení a užívání silných výrazů až nadávek, kdy byly uvedeny některé případy z textu: „*Ribbentrop měl myši oči, Háchovo počínání u stolu vzbuzovalo divné pocity v žaludečních krajinách jeho spolustolovníků, Neurath byl lenoch (ale jindy zkušený diplomat), K.H. Frank byl lidská zrůda, zběsilý sadista se skleněným okem, Daluge byl paralytický generál, ničemné smečce vévodila jakási lehká ženština, Beckova politika byla přímo idiotská, Syrový byl senilním hlupákem, přihlouplý ministr projevil názor, Chvalkovský byl úplně ožralý a podobně.*“²⁵⁵

Ve stejném tónu redakce hodnotila jako pátý zásadní nedostatek v práci Václava Krále fakt, že používá hodně pojmů, narážek a jmen, které nemůže anglický čtenář znát. „*Angličanům nebude jasné, co míníme definicí, že Československo bylo buržoasně demokratickou republikou, jedinou, která udržela buržoasně demokratický režim ve střední a jihovýchodní Evropě. Kolik Angličanů je a priori přesvědčeno o nesmyslnosti kapitalistického hospodářství?*“²⁵⁶ A naposledy byly Královi vytknuty i některé formulace, které se nezakládají na pravdě nebo jsou hodně zavádějící. I tady si komise vybrala například fakt, kdy si Král protiřečí a ocitá se v rozporu s historickou skutečností tvrzením, že zůstane historickou zásluhou KSČ, že se jí podařilo v osudném roce 1938 zburcovat masy lidu na obranu republiky. „*Na jiných místech knihy je*

²⁵⁵ TAMTÉŽ. Komise ještě k daným frázím uvedla: „*Jakkoliv naši čtenáři sdílejí rozhořčení autorovo, nelze předpokládat, že by většina britských čtenářů nebyla tímto tvrzením autorovým dotčena.*“

²⁵⁶ TAMTÉŽ

správně ukázáno, že masy lidu (až na nepočtené příslušníky některých tříd, resp. vrstev tehdejší společnosti), byly bez rozdílu politického přesvědčení rozhodnuty republiku bránit. K obraně je tedy nebylo třeba burcovat,“ stojí v kritice Králových tezí.²⁵⁷

V závěru hodnocení pak redakce shledala, že rukopis v takové podobě, v jaké jí byl předložen, obsahuje velké množství nedostatků na to, aby mohl být otištěn v anglickém jazyce a poslán na britské trhy.

Jak se s podobnou kritikou vypořádal sám Král? S řadou výtek nesouhlasil a kritiku si nepřipouštěl, a nebo ji naopak považoval za neopodstatněnou, alespoň pokud se dá z jeho poznámek v textu posudku soudit. Některé věci tedy psal opravdu z vlastního přesvědčení marxisty a dogmatika padesátých let. Tak například červeně a s vykřičníkem si zatrhl výtku o tom, že v knize není nijak doložen fakt, že Beneš nikdy nemyslel spojenectví se SSSR vážně. Podobně se ohradil proti nařčení, že používá silná slova až nadávky a to zejména v případě, kdy Franka označil za „lidskou zřůdu“ a „zběsilého sadistu se skleněným okem“.

Nelíbila se mu ani kritika toho, proč by Angličané neměli pochopit, že Československo bylo buržoazní demokratickou republikou, jedinou, která udržela buržoazně demokratický režim ve střední a jihovýchodní Evropě. Podobně ve svých textech vystupoval při výtkách proti jeho tezím o kolaborantství velkoburžoazie a asi nejostřeji se ohradil proti již zmíněným zásluhám KSČ na burcování mas v roce 1938. Výtku redakce si dokonce celou orámoval a připsal k ní slovo „perla“. Výše zmíněné poznámky tedy naznačují Králův postoj k tomu, že o svých názorech mohl být skutečně vnitřně přesvědčený, protože ani v hodně případech objektivní výtky zmíněné redakce nebral příliš vážně a mohl si myslet, že pravda je na jeho straně.

Nedlouho po tom se Král poprvé dostal i na paškál veřejné kritiky. V časopise *Dějiny a současnost* uveřejnil v roce 1964 tehdy mladý historik Emanuel Mandler²⁵⁸ kritiku jeho sborníku dokumentů *Cestou k Únoru*. V něm se Král snaží podat obraz vývoje politiky České strany národně socialistické v letech 1945 – 1948, tak že ukazuje Českou stranu národně socialistickou jako přísluhovače buržoazie a v uvedených

²⁵⁷ TAMTÉŽ.

²⁵⁸ Historik a publicista Emanuel Mandler se narodil v roce 1932 a zemřel v roce 2009. Vystudoval Filosofickou fakultu Karlovy University a poté pracoval jako archivář a funkcionář Českého svazu mládeže, později jako redaktor školních časopisů, kter vydávalo Státní pedagogické nakladatelství. Od roku 1961 byl spolupracovníkem měsíčníku *Dějiny a současnost* a od roku 1964 redaktorem časopisu *Tvář*, kde působil až do jeho zrušení v roce 1969. V období normalizace pracoval v dělnických profesích a po revoluci v roce 1989 se dokonce stal poslancem Federálního shromáždění. V letech 1992 – 1995 pracoval v Ústavu pro soudobé dějiny ČSAV (AV ČR) a podílel se na vydávání časopisu *Soudobé dějiny*. Více k němu KOLEKTIV, *Kdo byl kdo v našich dějinách*, Praha 2000.

dokumentech ji víceméně obviňuje z toho, že nechtěla spolupracovat s komunistickou stranou a vlastně byla brzdou v pokojném poválečném vývoji Československa a právě postoj národních socialistů zapříčinil i události února 1948. V úvodu k dané publikaci se píše: „*Dokumenty usvědčují velmi pádně z falše a licoměrnosti vedoucí činitele národně socialistické strany, kteří si ani za mák nevzali poučení z mnichovské tragédie a hrůzných let válečných a kteří – postavivše se v čelo reakčnímu spiknutí a usilující o restauraci kapitalismu – byli ochotni zavléci naši vlast k novému Mnichovu. Vývoj, jehož jsme svědky v našem západním sousedství na půdě bonnského státu, i rozpínavost německého militarismu v rámci útočného vojenského seskupení kapitalistických států NATO, nenechávají dnes už nikoho na pochybách, jakým trpným skutečností by dnes stál náš lid tvář v tvář – podobně jako lid Dánska, Belgie, Holandska či Francie – kdyby nebylo vítězného Února.*“²⁵⁹

Král představil ve své edici, kterou označoval za populárně naučnou, dosud nevydané prameny o činnosti a záměrech Československé strany národně socialistické. Jedná se o záznamy ze schůzí, korespondence jednotlivých členů či různé rezoluce a projevy²⁶⁰, které představují stranu ve výše popsaném duchu.

Rok po vydání tohoto sborníku se na stránkách časopisu Dějiny a současnost pouští do kritiky práce Václava Krále Emanuel Mandler a v zásadě mu vytýká to, že zveřejněné dokumenty účelově krátil a pozměnil tím jejich smysl tak, aby dosáhl předem požadovaného obrazu.²⁶¹

Mandler tedy vytýká Královi zásadní metodologické nedostatky při tvorbě edice.²⁶² Vytýká Královi fakt, že prezentuje dokument jako celek, ale ve skutečnosti otiskuje pouze jeho menší část a uvádí příklady dokumentů, které bylo možné srovnat s originály. Kritizuje Krále za to, že z dokumentu vypouští důležité pasáže i celé odstavce. Uznává sice, že u jednotlivých dokumentů bývá uvedeno, že nejsou otištěné celé, ale na příslušných místech chybí označení, že je tu vynechána někdy dokonce významná pasáž. Dále Královi vytýká to, že editor sice označuje vynechávku třemi tečkami, ale neuvádí, co vynechal a někdy je vypuštěn třeba celý odstavec, který tvoří obsahově nedílnou součást s předchozím otištěním. Uvádí, že bez vynechávky jsou z textu vypouštěná některá problematická fakta, které potom mění smysl celého textu a obviňuje Krále z toho, že zásadně nerespektuje pravidlo, že jako výňatek z obšírného

²⁵⁹ V. KRÁL, *Cestou k Únoru*, Praha 1963.

²⁶⁰ TAMTÉŽ.

²⁶¹ Emanuel MANDLER, *Výbor vybraných dokumentů*, Dějiny a současnost 6, 1964, č. 3, s. 11 – 13.

²⁶² Nemluví o falšování, ačkoliv z obsahu jeho slov je jeho obvinění celkem jasné.

dokumentu se dá považovat jen souvislý text a že za dokumenty vydává leckdy i jednověťe nebo dvouvěťe citáty, které jsou vytržené z kontextu. V neposlední řadě pak kritizuje Krále za snahu už samotnými nadpisy dokumentů navést čtenáře k předběžným soudům a závěrům. Mandler upozorňuje na to, že rozsáhlé redukce postihly v textu hlavně dokumenty, které se vztahovaly k vývoji Československé strany sociální v emigraci nebo v roce 1945, a upozorňuje také, že autor chtěl zvýraznit antikomunistické smýšlení a postoje strany.²⁶³

V závěru svého příspěvku pak Mandler uvádí, že výběrem i redukcemi dokumentů Král obchází skutečnost, že strana měla také socialistický program a vypouští doklady o názorové diferenciaci ve vedení strany a upravuje její stanoviska k různým problémům. Podle Mandlera pak vzniká takový obraz strany, který lze definovat slovy pravicový, reakční a protikomunistický. Autor dále uvádí i to, že pro vědecké účely je práce naprosto nevhodná a možná horší je to i v tom případě, že se jedná o práci populárně-naučnou, kde běžný čtenář nemá šanci si daná fakta nijakým způsobem ověřit.²⁶⁴

Na Mandlerovu kritiku reagoval Král ještě v tom samém roce v osmém čísle časopisu.²⁶⁵ Obvinil Mandlera z toho, že ho podezírá ze lživých závěrů a falšování historie. Král uvedl, že nebude s Mandlerem o problémech edic novověkých dějin diskutovat, protože Mandler nepatří k historikům, kteří by se podobným tématem zabývali, a nezná tedy pravou problematiku oboru. Víceméně neodpověděl na Mandlerovy výtky, ale reagoval metodologickou úvahou o práci editora, kdy poukazuje na to, že pro novodobé dějiny existuje obrovské množství pramenů a editor se nevyhne tomu, že nějaké musí vybrat a nějaké ne. Na otázku krácení a vynechávání určitých pasáží pak odpověděl tím stylem, že podle něj zcela postačí, když upozorní, že text dokumentu je krácen a nemusí ukazovat, co vynechal. Vedle toho upozorňoval na to, že edice je jako jakékoliv jiné historické dílo, kdy historik pouze stojí před horším úkolem, protože musí používat výrazových prostředků pramenů k rekonstrukci minulosti s tím,

²⁶³ Mandler má své výtky podložené o celé znění jednotlivých dokumentů. Jako „vzorový příklad“ Králova krácení představil zápis z 91. schůze vlády. Srovnání V. KRÁL, *Cestou k Únoru*, s. 208 – 209.

²⁶⁴ E. MANDLER, *Výbor*.

²⁶⁵ K tomu V. MOULIS – Z. SLÁDEK, *Opožděná úvaha*. Autoři uvádí, že Král o Mandlerově článku věděl dopředu od redakce časopisu Dějiny a současnost a bezprostředně na něj zareagoval. To je informace, kterou autoři nijak nepodložili. Spíše se zdá, že Král reagoval až po přečtení článku, protože jeho reakce se objevila až v osmém čísle časopisu v roce 1964. Navíc je právě z osmého čísla časopisu jasné, že o reakci Krále byl informován Mandler a o jeho další reakci i Král, protože v jednom čísle se nachází odpověď Krále na první kritiku, druhá kritika Mandlera a Králův dodatek. Tím byla diskuze na stránkách časopisu Dějiny a současnost ukončena.

že stejně jako při tvorbě studie dává i do edice své znalosti a gnoseologický základ a určitou metodologii. Ve svém případě mluví o tom, že k tomu jako historik v roce 1963 musí přistupovat z marxistického hlediska. Na obvinění z dogmatismu padesátých let pak odpověděl: „*Edice sama nemůže být lékem proti dogmatismu, jak se nám to pokoušejí namluvit různí mesiášové. Při překonávání dogmatismu běží o to, aby historiografie plnila svou gnoseologickou funkci, aby se nespokojovala jenom funkcí aplikační. A tato povinnost platí plně i pro edice a editory. Historická pravda není pro ně dána snadno a rychle pouze věcným obsahem toho či onoho archivního fondu. Musí ji pracně dobývat právě tak jako ostatní historikové.*“²⁶⁶

Na to opět reagoval ve stejném čísle časopisu Emanuel Mandler s tím, že editor nepracuje stejně jako historik, ale musí se držet základních archeografických pravidel, protože on je ten, který zpřístupňuje jednotlivé dokumenty pro další historiky, kteří teprve na jejich základě koncipují své teorie. Upozornil na to, že prezentace dokumentů Václava Krále znesnadňuje čtenáři vidět dynamiku politického zápasu před únorem 1948 a chápat vývoj národně socialistické strany jako jednoho z hlavních činitelů tohoto procesu.²⁶⁷ Na tyto výtky ještě jednou zareagoval Král už poměrně ostře v posledním příspěvku k této problematice s tím, že pokud by se striktně držel Mandlerových pravidel, mohl by edice dokumentů dělat i vrátný v archivu a nemusel by se tím zabývat historik. Zároveň uvedl, že se Mandler snaží se „zběsilou posedlostí“ přesvědčit čtenáře o tom, že Král pléduje pro subjektivismus a otevírá svými vývody subjektivismu dveře dokořán, a uvedl k tomu, že autor sice kritizuje, ale že v osobním rozhovoru mu nebyl schopen dát odpověď na otázku, jak by to dělal lépe. Mandlerovu polemiku označil Král za zacházení s obviněným jako s „chcíplou kočkou“ a domníval se, že činnost Mandlera se náramně podobá „té známé metodě rozdávání klystýrů“, k nimž se v minulosti jako nastrčené figurky propůjčovala různá individua, vegetující na periferii toho či onoho oboru.²⁶⁸

Spor dvou historiků, který v daném roce probíhal na stránkách Dějin a současnosti, tedy vyšuměl pomalu do ztracena, bez toho, aniž by z něho byly vyvozeny nějaké skutečné závěry. Jediným závěrem přece jen může být fakt, že si Král vzal některé výtky k srdci, protože v následujících letech znatelně poklesly jeho snahy o edice, kterých do té doby napsal pět. Je těžké posuzovat dílo Krále bez toho, aby člověk

²⁶⁶ V. KRÁL, *Stanovisko k článku výbor vybraných dokumentů*, Dějiny a současnost 6, 1964, č. 8, s. 19 – 20.

²⁶⁷ E. MANDLER, *Nehodící se škrtněte aneb o něčem jiném*, Dějiny a současnost 6, 1964, č. 8, s. 21 – 22.

²⁶⁸ V. KRÁL, *Doplňek V. Krále ke „Stanovisku“*, Dějiny a současnost 6, 1964, č. 8, s. 23.

musel projít všechny archivy a prameny, které Král ve své práci editoval, ale forma, kterou tahle jeho edice má, se nápadně podobá formám edic předchozích nebo edic podobných, které už byly v této práci citovány a které obdobným způsobem deformovaly pohled na prvorepublikovou činnost T. G. Masaryka a Edvarda Beneše a roli československé buržoasie.²⁶⁹

²⁶⁹ Srovnání k tomu F. NEČÁSEK – J. PACHTA – E. RAISOVÁ, *Dokumenty*. Tady autoři viditelně účelně nabízejí dokumenty k tomu, aby ukázaly protilidovou roli T. G. Masaryka. Václav Král napsal ke sborníku dokumentů lektorskou přednášku.

3.3 Spor o výklad Slovenského národního povstání. Král kontra Husák

Jestliže v první polovině šedesátých let sklídl Václava Král první veřejnou kritiku své práce, ve druhé polovině šedesátých let se dostal do sporu, který významně rozvířil českou a hlavně pak slovenskou historickou scénu. Václav Král se v roce 1966 pustil svojí recenzí do kritiky knihy Gustáva Husáka *Svědectví o Slovenském národním povstání*, která vyšla už dva roky předtím, a pustil se do ní stylem, kdy rozhořčil většinu historiků²⁷⁰, kteří stáli v reformním proudu tak, jak to bylo popsáno v předchozích kapitolách.

Kde se tedy dá hledat jádro sporu, který probíhal na stránkách odborného tisku? První z několika východisek je potřeba hledat už v padesátých letech a v soudních procesech s tzv. slovenskými buržoasnými nacionalisty, v jejichž rámci byl odsouzen k vězení i Gustáv Husák. Vždyť ještě na konci padesátých let psal Václav Král: *„Moskevské vedení KSČ vykonalo nesmírně mnoho zvláště tím, že obnovilo síť stranických organizací, které začaly zakládat národní výbory. Organizovalo i nové vedení KSS. Protože však téměř všichni vedoucí funkcionáři strany (Široký, Ďuriš, Osoha, Benada, Černocký aj.) byli ve fašistických vězeních, vloudili se do nového vedení KSS i buržoazní nacionalisté Husák a Novomeský, kteří po Mnichově zradili stranu a v období fašistického režimu se stali spolupracovníky ministra Macha. Po stalingradském vítězství sovětské armády, když bylo jasné, že hitlerovské Německo válku prohraje, začali Husák a Novomeský ilegálně pracovat, nikoli však proto, aby – jak pravil Viliam Široký – pod vedením komunistické strany pomáhali organizovat boj slovenského lidu za svobodu, ale proto, aby se zmocnili vedení strany a aby tak zachránili pozice tzv. Slovenského štátu, posice československé buržoasie.“*²⁷¹

Podobná slova, která o Husákovi a Novomeském Král napsal v *Přehledu dějin Československa*, byla v té době stále naprosto v souladu s oficiální linií, která panovala. Král vedle toho nařkl Husáka i Novomeského z toho, že působili jako nacionalističtí agenti buržoasie, prohlásil o nich, že se angažovali proti partyzánskému hnutí, které

²⁷⁰ Tato kapitola je opřena o výběr některých publikovaných názorů částí historické obce, které se dochovaly povětšinou ve formě výstřížků nebo konceptů prací v osobním fondu Václava Krále. Rozsah této polemiky byl však daleko větší a objevoval se na stránkách daleko většího množství odborných periodik. Tato práce si nedala za úkol zmapovat celý spor včetně všech jeho výtek, ale spíše na základě některých z nich nastínit, jak vypadala polemika mezi dvěma názorově se vzdalujícími historickými proudy. Výtky slovenské části historické obce se objevovaly nejvíce v časopise *Kulturný život* a v Čechách se objevovaly především na stránkách *Kulturní tvorby* a *Literárních novin*.

²⁷¹ KOLEKTIV, *Přehled československých dějin III*, Praha, 1960, s. 541. V tomto přehledu dějin měl právě Václav Král na starosti zpracovat období protektorátních dějin a Slovenska za druhé světové války.

záměrně brzdili a podobně.²⁷² Husák i Novomeský seděli v té době ve vězeních a revize těchto procesů z padesátých let byly teprve ve svém vyhodnocovacím procesu.²⁷³

V roce 1962 si pak Král na adresu tzv. buržoasních nacionalistů přisadil znovu, když se ve své knize *Pravda o okupaci*, která byla posléze poměrně dost kritizovaná, vyjádřil k situaci při Slovenském národním povstání. O Husákovi s Novomeským znovu prohlásil, že byli zcela v zajetí buržoasního nacionalismu a označil je za „zelenočernorudé ‚komunisty‘ z bratislavských vináren“. Přičemž slovo komunisté dal ještě do uvozovek. Jejich tehdejší jednání pak označil za snahu ubrzdžovat tehdejší ozbrojený boj a revoluční snahu.²⁷⁴

Druhé východisko sporu tak musíme hledat o několik let dál. V roce 1963 se v rezoluci ze svého prosincového zasedání ÚV KSČ usnesl, že narčení z buržoasního nacionalismu jsou neopodstatněná a neodůvodněná, a proto tento do té doby uznávaný názor vedení KSČ odmítlo.²⁷⁵ Dělo se tak v rámci kritiky kultu osobnosti, který odstartoval svým tajným projevem na XX. sjezdu KSSS Nikyta Chruščov. V československé historické vědě se díky tomu začal přehodnocovat i postoj ke Slovenskému národnímu povstání. Ku příležitosti 20. výročí události se konala v roce 1964 konference ve Smolenicích a tam byl například přítomen i Gustáv Husák, aby závěry ze své práce obhajoval.²⁷⁶

V roce 1964 totiž vyšla kniha Gustáva Husáka, které měla podat nové svědectví o Slovenském národním povstání. Husák ji napsal jako knihu spíše memoárovou. Psal ji z vlastních vzpomínek a podle svých slov se zaměřil hlavně na události mezi léty 1943 – 1945, které byly v literatuře a propagandě nejvíce zatemňovány a překrucovány a k nimž i historikům často chyběl dokumentární materiál, postačující k pravdivému zobrazení a hodnocení událostí.²⁷⁷

²⁷² TAMTÉŽ, s. 541-542 a 553-554.

²⁷³ K revizi procesů z první poloviny 50. let byla ustavena tzv. barnabitská komise, jejímiž členy byly také historici, např. Karel Kaplan.

²⁷⁴ V. KRÁL, *Pravda o okupaci*, Praha, 1962, s. 306-324.

²⁷⁵ ANM, fond Václav Král, kart. 29, předloha článku A. Benčíka – V. Kurala – J. Navrátila, *Ještě o Husákově svědectví - a nejen o něm*, který vyšel v Kulturní tvorbě 1. března 1966.

²⁷⁶ TAMTÉŽ; Blíže k novému pohledu na SNP Josef MACEK, *Stav a úkoly historické vědy*, ČsČH 15, 1967.

²⁷⁷ Gustáv HUSÁK, *Svědectví o Slovenském národním povstání*, Praha 1974, s. 7 – 10. K 35. výročí Slovenského národního povstání vyšla v roce 1974 v Praze česká verze knihy. Autorem je uváděno, že kniha není výrazněji přepracovaná ve srovnání s původním vydáním. Dále k tomu G. HUSÁK, *Svědectví o Slovenském národním povstání*, *Dějiny a současnost* 6, 1964, č. 6, s. 1 – 4; č. 7, s. 1 – 4; č. 8, s. 1 – 4. V roce 1964 Husák sepsal na stránkách *Dějiny a současnosti* ve třech podzimních číslech zkrácenou verzi svých vzpomínek na Slovenské národní povstání. Jeho články vyšly ku příležitosti 20. výročí události.

Ačkoliv byla Husákova práce českými historiky převážně chválena, vznikaly na ní také kritické recenze, které se přenesly také do výše zmiňované konference ve Smolenicích. Mezi hlavní výtky, které byly proti Husákově práci vzneseny, patří otázka hlavních a vedlejších rozporů československého odboje, kde Husák příliš ukazuje rozpory mezi Slovenskou národní radou, KSS, moskevským vedením KSČ, partyzánským hnutím nebo exilovou vládou Edvarda Beneše v Londýně a méně si všímá věcí jednotících, jako jsou společné zájmy, společné postupy, vzájemné ústupky a kompromisy. Byly vzneseny výtky i k nedostatečné pramenné základně práce a také k Husákově metodologické nevyhraněnosti mezi přístupem pamětníka a historika. Ten má za následek nevyjasněnou koncepci díla a také to, že se z jeho role pamětníka nepodařilo v dané chvíli odhadnout reálný politický vývoj, ke kterému neměl potřebné prameny, které už jsou v danou chvíli k dispozici. Nebylo přijato například i vysvětlení karpatsko-dukelské operace, včetně hodnocení východoslovenských vojenských divizí.²⁷⁸

Téměř dva roky po vydání knihy vystoupil se svou recenzí práce Gustáva Husáka i Václav Král.²⁷⁹ Ve svém bojovně postaveném textu celou práci zkritizoval, ale jeho kritika se nezaměřila jen na knihu samotnou, jako spíše na celou linii, kterou se v druhé polovině šedesátých let ubírala historická věda. V práci samotné Král narážel hlavně na to, jak Husák vykládá účast na povstání slovenských partyzánů a Slovenské národní rady, kde podle Krále byla za vznikem povstání právě činnost partyzánská, kdežto Husák přikládal, vcelku logicky, větší důležitost velení v rukou Slovenské národní rady, která posléze spolupracovala s V. ilegálním vedením KSS. Co se týče osobních invektiv vůči Husákovi, Král mu vyčítal to, že se hlásí k osobním zásluhám všude tam, kde se v jeho knize mluví o úspěchu, ale k neúspěchům svůj podíl nepřikládá.

Na dosavadní vývoj historické vědy zaútočil Král hned v úvodu své recenze, kde kritizoval především to, že současný stav historiografie je nekritický. Že se k Husákově knize zatím psala jenom chvála a nikdo si netroufá nahlas odsoudit i její nedostatky, protože by byl ihned označen za obhájce dogmatického myšlení padesátých let a že ke prospěchu věci je potřeba se k věcem vyjádřit i kriticky. Přičemž věda 60. let

²⁷⁸ Více ke kritickým recenzím na Husákovy knihy v pracích Benčíka, Navrátila, Domaňského, Doležala, Křena či Vrabce z roku 1965 či kolektivních dílech *Odboj a revoluce* nebo *Osvobození Rudou armádou 1944-1945*.

²⁷⁹ ANM, fond Václav Král, kart. 29, předloha studie O Husákově svědectví trochu jinak, která vyšla 24. února 1966 v Kulturní tvorbě.

se podle Krále chovala tak, že všechny teze let padesátých obracela naruby a na rozdíl od toho se kritické poznámky k novým pracím ozývaly jen sporadicky. „*Obrodné myšlenky, ktoré již řadu let vedou vývoj v socialistických zemích po nových cestách, našly svůj výraz i v historii. I socialistická společnost se vyvíjí a reprodukuje si vlastní minulost z hlediska své přítomnosti. Překonané představy o minulosti leží za námi. Byli jsme však svědky fanfarónských pokusů překonávat dogmatické představy z pozic nikoli marxistických. Upocení mesiáškové a čiperní lotřící vyskytují se vždy na periferii velkých dějinných událostí,*“ psal Král v úvodu své recenze k naznačení vývoje historické vědy a úlohy Gustáva Husáka ve Slovenském národním povstání.²⁸⁰

Teze, kterou otiskla Kulturní tvorba, vyvolala mezi historiky řadu reakcí, a to vesměs záporných. Zastání našel Václav Král zjevně jen u šéfredaktora Kulturní tvorby Jaroslava Hese, který jeho článek prosadil do časopisu i bez obvyklého schvalovacího postupu a souhlasu celé redakce.²⁸¹ Při tom tedy Hes Krále nejvíce bránil proti výtkám ze strany Juraje Spitzera v časopise Kulturný život z téhož roku. Odmítal jeho tvrzení, že Král obhajuje dogmatické myšlenky předchozího desetiletí, a upozorňoval na to, že každý historik má právo vyjádřit svůj názor a pouze to že činí Václav Král.

Zvláštním způsobem reagoval v Literárních novinách na vyšlou recenzi Karel Bartošek. Všiml si toho, že 24. února vydal svou kritiku Václav Král v Kulturní tvorbě a hned o den později nezávisle na sobě vydal své *Vspomienky* i Gustáv Husák v Kulturném životě. Karel Bartošek potom ve svém článku oba autory s lehkou dávkou ironie a nadsázky charakterizoval a tím je celkem vědomě postavil každého na jednu stranu dvou proudů v tuzemské historické vědě. O Václavu Královi napsal: „*Přečetl jsem dvě statě. Tu první napsal historik, ne začátečník, ale ‚muž, který má postavení‘, laureát a autor tisíců stránek (pracovitý a navíc zřejmě rychle píšící). Pustil se v ní do současných názorů o Slovenském národním povstání, velké události v životě národa, se kterým je nám, Čechům, dáno žít. S vervou – a dá se říci bez servítků. Nebál se – v podstatě – opakovat ani to, co napsal v roce 1962 před ‚obrodným procesem‘, ani (v řadě případů) to, co se říkalo v jiném neobrodném procesu na počátku padesátých let. Neohlížel se na to, že řada jeho tvrzení byla odmítnuta nedávnými politický dokumenty (rezolucí prosincového zasedání ÚV KSČ a v projevech ke 20. výročí SNP) a řadou článků v tisku. Jde proti proudu. ‚Válí‘ – řekli by teenagers historiografie a ideologie*

²⁸⁰ TAMTÉŽ.

²⁸¹ ANM, fond Václav Král, kart. 29, novinový výstřižek s článkem *O situaci v časopise Kulturní tvorba* z Rudého práva ze dne 2. dubna 1968.

(kdyby byly). Riskuje, že ve většině svých soudů byl již (objemnými knihami i stovkami článků z posledních let) a bude (odpověďmi na ‚svou výzvu k boji‘, kterou je nutno očekávat) usvědčen ze lži nebo polopravdy, nehledě na adjektiva i substantiva, které takové usvědčení – může se člověk divit? – mohou provázet. Odvážný zásadovec, který dlouho čekal, ale nakonec to nevydržel? Je třeba tuto upřímnost ocenit. Takových lidí, kteří jsou ochotni uveřejnit ne jednotlivé „překonané“ názory na velkou události, ale téměř beze zbytku ‚starou koncepci‘ (zbavenou dobových politických a ideologických pojmů), takových zatím nebylo.“²⁸²

Ve druhé části svojí stati Bartošek charakterizoval i Gustáva Husáka slovy: „Shodou okolností protrhla ticho i druhá stať, kterou jsem četl. I když se jedná o jiné protrhnutí a jiné ticho. Ta druhá stať totiž – a náhoda si tady pěkně zahrála – je z pera člověka především (i když nejenom) kritizovaného v té stati první. Jednoho z předáků Slovenského národního povstání, který pracuje v roce 1956 u vězeňského lisu a dozvídá se tam o XX. sjezdu. Pracuje, je sám, hovoří se svým strojem, chvíli přítelem a chvíli nepřitelem, není sám, přemýšlí si, je smutný i vzteklý. Člověk odpykávající si nespravedlivý trest. Komunista žijící po zprávě o XX. sjezdu hodiny naděje a touhy po svobodném životě. Komunistu uvažující o pravdě, ideji, zásadách, cti a proto i o zradě pravdy, zradě ideje, zradě zásady a zradě cti. O ceně života s krkem i bez krku. A o řádcích z XX. sjezdu v novinách, ‚které ti dávají za pravdu.‘ A o tom, že se mu teď, kdy se dostaly do pohybu obrodné síly hnutí porobených a vykořisťovaných, bude žít lehčeji.“²⁸³ Jinak však Bartošek ve svém článku prezentoval hlavně dobrý pocit z toho, že se v československé historické vědě jítí prostředí a vzniká diskuze o různých pohledech na věc i možnost se kriticky vyjádřit.

Ve zbylých ohlasech se potom Král musel setkávat jen s kritickými názory. Vedle osobních „odvetných útoků“ povětšinou našťvaných účastníků povstání, jako byl například Juraj Spitzer, však proti Královi vyšly i propracované recenze z per historiků českých. Podobnou, asi nejpropracovanější a nejucelenější, vydala hned v březnu 1966 v Kulturní tvorbě trojice A. Benčík – J. Kural – V. Navrátil. Vyčítají v ní Královi to, že tvrdí, že o Husákově knize se mlčelo, a argumentují právě výčtem některých témat, které se jeho knize vyčítaly. Zároveň právě oni poukazují na to, že jediný, kdo v té době o knize mlčel, byl Václav Král, a předkládají mu, že vždy argumentuje „nějakými

²⁸² ANM, fond Václav Král, kart. 29, výstřížek článku *Chvála Košatosti* od Karla Bartoška, který vyšel v Literárních novinách 5. března 1966.

²⁸³ TAMTÉŽ.

novými prameny“, které však žádným způsobem neupřesňuje a necituje a pokud tedy má k tématu nějaké další prameny, měl by je předložit i ostatním historikům, aby z nich mohli čerpat a mohli předložit i svoje názory na daná témata. Zároveň Královi vyčítají i pro něj tolik typickou rozpornost toho, co napíše a že: „*Již po prvním přečtení těchto názorů se neodbytně vnucuje každému, kdo se jen trochu více touto problematikou zabývá, myšlenka, že podobné formulace už někde kdosi kdysi četl nebo slyšel. A nemusí se ani dlouho namáhat přemýšlením, kde a při jaké příležitosti – jsou v materiálech proti buržoasním nacionalistům.*“²⁸⁴

Podobně se ke kritikům přidal i Vilém Prečan²⁸⁵, který byl ještě na konci padesátých let spolupracovníkem Krále, ale ve druhé polovině let šedesátých patřil k jeho hlavním kritikům. Sám o Královi píše: „*Václavu Královi nelze upřít jedno prvenství. Je to první publikovaný projev nesouhlasu (ne vědecké polemiky) s výsledky velké diskuze k 19. a 20. výročí Slovenského národního povstání, kdy nešlo o nic jiného než o hledání pravdy o velkém činu naší nedávné minulosti. Je to první pokus o návrat ke starým pravdám, které nikdo ku příležitosti 20. výročí veřejně neobhajoval. Král ani tak nerecenzoval knihu G.Husáka, jako činnost V. ilegálního UV KSS.*“²⁸⁶ Navíc Krále obvinil i z toho, že do historie zatahuje politiku a vrací historii do jejích služeb.

Král se proti těmto kritikám, hlavně tedy vůči kritice od trojice výše zmiňovaných autorů²⁸⁷, ohradil další statí. Ta však není v jeho pozůstalosti datovaná. Král v ní mluví o tom, že se proti němu strhla demagogická kampaň. Mluví v ní dále v tom smyslu, že má právo se kriticky vyjádřit i o tom, že to, co si odsouhlasila většina, ještě nemá punc vědeckosti a naráží na to, že autoři Benčík, Kural a Navrátil mu vyčítali fakt, že se do diskuzí o Slovenském národním povstání nezapojoval a potom se vyjádřil proti hlavnímu proudu, který jeho myšlenky zavrhl jako překonané a nastolil jiné. Dále pak znovu polemizuje s autory o dvou hlavních otázkách knihy: výkladu Šmidkeho spolupráce s vedením KSČ v Moskvě a potom o otázce reálnosti plánu Slovenské národní rady.²⁸⁸

²⁸⁴ ANM, fond Václav Král, kart. 29., předloha článku A. Benčíka – V. Kurala – J. Navrátila, *Ještě o Husákově svědectví - a nejen o něm*, který vyšel v Kulturní tvorbě 1. března 1966.

²⁸⁵ Vilém Prečan je autorem edice dokumentů ke Slovenskému národnímu povstání. Více k tomu V. PREČAN, *SNP: Dokumenty*, Bratislava, 1965.

²⁸⁶ ANM, fond Václav Král, kart. 29, výstřižek nedatovaného článku Viléma Prečana s názvem *Kontinuita navzdory všem*, který vyšel v Kulturním životě. Dá se předpokládat podle jeho obsahu, že je ještě z roku 1966.

²⁸⁷ A. Benčík – V. Kural – J. Navrátil.

²⁸⁸ ANM, fond Václav Král, kart. 29, nedatovaná předloha polemiky Václava Krále *Ještě k diskuzím o jedné sporné otázce*.

Jaké byly motivy, které vedly Václava Krále k tomu, aby podobnou polemiku napsal, i když si v té době musel být vědom, jaké pozdvižení historické obce její obsah vyvolá? Můžeme říci, že vedle Králova nezvratného přesvědčení, které získal v padesátých letech a které neopustil, to byly především důvody politické.

Na jaře roku 1968 adresoval Král šéfredaktorovi Kulturní tvorby další vyjádření, kterým se vracel k Husákově knize a hlavně jím chtěl reagovat na další podněty, které vnesly ve své stati redaktoři Kulturní tvorby.²⁸⁹ V ní vysvětlují, jakým způsobem se vyvíjel časopis od svého vzniku v roce 1963 až do roku 1968. Mimo jiné autoři poukázali také na „*neobvyklý způsob*“, kterým se dostala k otištění recenze Václava Krále.²⁹⁰ Dopis, který poslal Král v roce 1968, měl naprosto jiný charakter, než recenze předchozí a je z něho zcela jasné, jaký tón tentokrát Král zvolil. Když mluví o Gustávu Husákovi, už ho nenazývá pouze Husákem, ale dr. Husákem. Ve své práci se zdržuje jakýchkoliv vulgárních přirovnání a ladění je spíše omluvné, než bojovné. Ve své tezi předkládá vysvětlení, proč napsal v roce 1966 opožděnou recenzi, že ho k tomu vedly nové prameny, které byly objeveny v amerických archivech a které byly prozkoumány až v závěru roku. Zároveň také přiznal, že recenze byla napsána na žádost ideologického oddělení ÚV KSČ, které mu ji tenkrát zadalo, ale odmítl to, že by chtěl v dané době znovu otevřít už dávno překonané teze o buržoasním nacionalismu, které odsoudila rezoluce z prosincového zasedání ÚV KSČ roku 1963. Přiznal svůj podíl na špatném výkladu slovenských dějin v minulosti. Tímto prohlášením ze sebe chtěl zřejmě i trochu stáhnout vinu v období uvolňování. V tu dobu totiž už nebyl u moci Antonín Novotný a probíhal proces takzvaného Pražského jara roku 1968, kdy se zdálo, že se poměry přeci jen změní. Zároveň tu vinu jakoby Král přesunoval na předchozí činovníky ÚV KSČ a ideologické oddělení ÚV KSČ a sebe označil víceméně za pouhého vykonavatele jeho příkazů.²⁹¹

V článku Ladislava Novomeského, jehož první část vyšla 18. dubna v Kulturní tvorbě a kterým se autor vrací k recenzi Václava Krále z roku 1966, redakce dokonce uvádí, že v příštím čísle uveřejní dopis Václava Krále s vysvětlením, proč se rozhodl

²⁸⁹ Článek podepsali: J. Boček, A. Čechová, V. Fiala, M. Filip, V. Gabriel, M. Galuška, V. Gottlieb, D. Havlíček, H. Chudíková, E. Jelínková, J. Kantůrek, O. Klein, A. Kodeda, K. Kostroun, V. Kotek, J. Krajčí, V. Kubík, J. Macků, M. Nadubinský, M. Petr, J. Putík, R. Selucký, M. Smetana, V. Stavovský, J. Šotola, E. Štríc, N. Tanská, A. Tučková, A. Urbanová.

²⁹⁰ ANM, fond Václav Král, kart. 29, novinový výstřižek s článkem *O situaci v časopise Kulturní tvorba* z Rudého práva ze dne 2. dubna 1968.

²⁹¹ ANM, fond Václav Král, kart. 29, strojopisná předloha článku Václava Krále *O osudu jedné recenze*, která byla zaslána redakci Kulturní tvorby 4. dubna 1968.

napsat recenzi na knihu Gustáva Husáka.²⁹² Ve stejném čísle Kulturní tvorby jako Králův dopis a druhá polovina článku Ladislava Novomeského potom vyšlo také stanovisko Jana Kašpara, který napadl Krále s tím tvrzením, že se schovává za ideologické oddělení a snaží se nalézt vinu všude jinde, pouze ne u sebe. V závěru článku pak dodává svůj pohled na to, jakým způsobem došlo k napsání recenze: „*Stanovisko V. Krále ke knize G. Husáka bylo hned po vyjití předmětem bouřlivé diskuze, která byl z velké části otištěna v časopise Odboj a revoluce (r. 1966). Jeho dnešní vyjádření jistě vyvolá odpověď historiků, kterou nechci předjímat. Protože však role subjektu není ve vyjádření obsažena, chci konstatovat tato, mně sdělená fakta: Článek byl vyžádán A. Novotným na ideologickém oddělení ÚV KSČ. Ve velmi omezeném okruhu 2-3 lidí padlo rozhodnutí o volbě Václava Krále jako autora, s čímž on vyslovil souhlas. Přestože jsem měl odpovídat za historickou frontu na ÚV KSČ, přečetl jsem si článek až v Kulturní tvorbě. Už to svědčí o nenormálnosti recenzního řízení, když u jiných problémů redakce obvykle vyžadovala odborné konzultace k podobným materiálům. Zřejmě se nedůvěřovalo ani pracovníkům ÚV KSČ. Jako vždy jsem dostal v bouřlivé diskuzi svoje od historiků, i když jsem s tím neměl nic společného. Za souhlas k otištění kritik v časopise Odboj a revoluce dostal naopak od vedení oddělení a dvakrát (znovu po roce). Bylo to trapné tam i tam. Trapné je vždy, když věda má přisluhovat politikaření.*“²⁹³

Touto polemikou však diskuze o „Králově svědectví“ přece jenom utichla. Kašpar jen veřejně potvrdil to, co se stejně všeobecně vědělo, nebo o čem se aspoň tušilo. To byl fakt, že Král svou recenzi napsal na politickou objednávku. Král se v posledních letech před rokem 1968 přece jen stahoval do ústraní a na veřejnost se s polemikou už příliš nepouštěl. Přesto je právě tenhle spor a tahle diskuze druhé poloviny šedesátých let ukázkou souboje dogmatického režimu v československé historické vědě a nového reformního proudu. Je také ukázkou zápasu o charakter československé vědy a zápasu o charakter vývoje československé společnosti. Konečně je ukázkou také toho, jakým způsobem i v době, kdy to bylo nečekané, vstupovala politika do historické obce a pomocí klamných závěrů se snažila dostat veřejnost na

²⁹² Ladislav NOVOMESKÝ, *O Králově svědectví trochu jinak*.

²⁹³ ANM, fond Václav Král, kart. 29, výstřížek novinového článku Jana Kašpara, který vyšel v Kulturní tvorbě 24. dubna 1968. Z článku lze vidět, že Jan Kašpar měl Králův dopis k dispozici už před vydáním, podobně jak měl Král předem k dispozici výtky ke své osobě, které v roce 1966 později otiskla Kulturní tvorba. Naznačují to originálně podepsané dopisy redakci, které žádají redakci o uspořádání diskuzní schůzky mezi historiky a V. Králem od Jana Křena a také od Josefa Novotného (vedoucí tajemník Trilogie) a Ferdinanda Beera (tajemník Československého výboru pro dějiny protifašistického odboje).

svoji stranu, a je důkazem také toho, jak se někteří historikové do služeb politiky rádi propůjčovali. I Václav Král měl podle stanoviska Jana Kašpara na výběr, ale v rámci svého přesvědčení se rozhodl nabídku přijmout a reagovat.

Pro Václava Krále však měl tento spor hlubší následky, protože Gustáv Husák považoval jeho jednání za nebezpečný signál a nikdy mu to nezapomněl.²⁹⁴ Vzhledem k tomu, že se v roce 1969 dostal Husák do čela ÚV KSČ a později i státu, mohlo se to projevit i v tom, že se Václavu Královi nedostávalo udělení řádné profesury, na kterou čekal vzhledem ke svému postavení až nezvykle dlouho. Nakonec se jí přece jen dočkal, ale to už se věci zase změnily.

²⁹⁴ V. MOULIS – Z. SLÁDEK, *Opožděná úvaha*.

3.4 Stále na stejné straně. Rok 1968 z pohledu Václava Krále

Když se zpětně díváme na rok 1968, většina dnešní společnosti ho vidí v černých barvách a pohled na něj je velice negativní. Vždyť v létě roku 1968 se zastavil tehdy bující proces přeměny takřka všech složek československé společnosti. Srpnový zásah okupačních vojsk potom určil návrat k bývalým zvyklostem, které tady fungovaly dříve. SSSR a většina zemí socialistického bloku nechtěla vidět, jak se Československo vzdaluje jejich kurzu. Změny, které v něm probíhaly, pro ně byly velmi náhlé a velmi radikální na to, aby v očích SSSR a dalších mohly vůbec projít. Ačkoliv ještě v lednu nechal bez jakéhokoliv zásahu Brežněv sesadit z funkce Antonína Novotného, v srpnu už se rozhodl společně s představiteli pěti států Varšavské smlouvy zasáhnout. Srpen 1968 je potom ve většinovém názoru chápán jako taková „národní tragédie“, kdy v českých dějinách zvítězil názor zastánců menšiny nad názorem většiny, která toužila po změně.

Jak ale prožíval rok 1968 člověk, který byl právě v té menšinové části? Václav Král zůstal v roce 1968 na straně nezměněného marxismu-leninismu. V jeho případě můžeme klidně říci na straně dogmatického výkladu toho učení. Ve chvílích, kdy se kolem objevovaly myšlenky plurality politických stran, parlamentarismu, nezávislé dělby moci, otevření se Západu, revize pohledu na činnost T. G. Masaryka a Edvarda Beneše, se Václav Král jen díval, jak se v lednu mění vedení ÚV KSČ, jak Antonína Novotného střídá ve funkci „novátor“ Alexander Dubček. Sledoval, můžeme říci se znepokojením, jak nastupuje do funkce prezidenta Ludvík Svoboda, jak se předsedou vlády stává Oldřich Černík, jak se předsedou Národního shromáždění stal Josef Smrkovský. Sledoval jak je na dubnovém plénu ÚV KSČ přijat Akční program, který představoval postupnou demokratizaci a zvědečtění a větší odbornost v řízení státu, demokratický volební systém či změny v kádrové politice. Sledoval také, jak se historická věda zapojuje na straně nového proudu do politiky, jak jsou právě historikové voláni k tomu, aby pomáhali řešit otázky dalšího vývoje politické situace.²⁹⁵ A Václav Král mlčel.

Může to přijít trochu zvláštní od člověka, který se, jak bylo naznačeno na předchozích stránkách, vždy hlasitě a s náležitou pompou pouštěl do kritiky věcí, které

²⁹⁵ Více k událostem roku 1968 J. PECKA (ed.), *Spontánní projevy Pražského jara 1968-1969*, Brno 1993; J. PECKA – V. PREČAN (edd.), *Proměny Pražského jara 1968 – 1969*, Brno 1993; V. PREČAN a kol., *Sedm pražských dnů 21. – 27. srpen 1968. Dokumentace*, Praha 1990.

se mu nezdály z hlediska marxismu-leninismu správné. Jenže tenkrát měl Václav Král určitou jistotu, kterou mu zaručovala KSČ. Pro své postoje byl právě Král považován za jednoho z čelných marxistických historiků a do jisté míry byl proti kritice chráněn.²⁹⁶ V roce 1968 podobnou oporu neměl. Právě naopak nevěděl, co se bude v měsících a letech následujících vůbec dít. V roce 1968 se Král stáhl do ústraní, což dokazuje i fakt, že vydal pouze dvě studie²⁹⁷ a vyšly mu dvě knihy. Ovšem obě byly vydány v cizím jazyce a jednalo se už o práce, které v Čechách vyšly v době dřívější.²⁹⁸

Tato práce nese ve svém názvu slova „bojovník proti revizionismu“. Ano, Václav Král proti němu bojoval, ale od začátku roku 1968 byl spíše takovým tichým bojovníkem. S plnou vervou se do tohoto boje zapojil znovu po získání potřebné opory v roce 1969 a v letech následujících. Jak už bylo naznačeno v minulé kapitole, Václav Král se v roce 1968 dostal do nezáviděníhodné pozice. Svými nedávnými názory a svým působením si proti sobě poštvál větší část historické obce. Král se dostal do pozice, kterou neznal. Dostal se do pozice, ve které byla řada historiků v letech předcházejících a zvláště třeba po únorovém komunistickém puči 1948. Byl v pozici nechtěného.

Sám Král svou roli skutečně trochu podává, jako postavení člověka, který trpí persekucemi, a postup nastupujícího nového proudu vysvětluje tím způsobem, jak nedávnými persekucemi postižené osoby podávaly události roku 1948 a léta po něm následující. Upozorňuje na to, že „*revizionisté a pravicoví oportunisté*“²⁹⁹ ovládli publikační možnosti a vyměnili vedoucí pracovníky ve vědeckých ústavech. Upozorňuje také na to, že jakmile bylo řečeno určité stranické stanovisko, bylo ihned prohlášeno za překonané, za poplatné konzervativním názorům a publicistika dál celý spor okázale rozváděla a odsoudila. Král zpětně upozorňoval na to, že od KSČ a dělnické třídy se žádalo, aby uvedla, že únor 1948 byl začátkem národního neštěstí. Obviňoval také historiky, že se v období roku 1968 dávají do služeb politiky, že dokonce historická věda politiku vede. To zpětně působí od člověka, který svou kariéru postavil právě na službě politice, přinejmenším trochu zvláštně. Ovšem dokládá to tak typický rozpor a nedomyšlenost jeho tezí, jak se projevují v celém Králově díle.

²⁹⁶ O tom, že byl Král vůči kritice chráněn, se mluví v některých diskusních příspěvcích ve sporu o výklad Slovenského národního povstání.

²⁹⁷ V. KRÁL, *Kritické zářijové dny*, Slovanský přehled 54, 1968, č. 5. TÝŽ, 25. *výročí československo-sovětské smlouvy*, Svět socialismu 1, 1968, č. 5.

²⁹⁸ V. KRÁL, *Prestuplenija protiv Evropi*, Moskva 1968. TÝŽ, *Das Abkommen von München 1938*, Praha 1968.

²⁹⁹ Tímto způsobem pojmenoval nový proud kolem Dubčeka, Mlynáře, Kosíka či Svitáka v politice a filosofii a kolem Bartoška, Křena a Kaplana v historické vědě.

K ovládnutí politiky prý podle Krále historici působili tak, aby se jejich myšlenky změnily v mocensko-politickou sílu. Proto se prý zaměřili na předkládání svých tezí široké veřejnosti ve formě historických reálií, které byly podle něj i zcela fiktivní. Král obvinil například Karla Kaplana z toho, že využíval k těmto účelům závěrů z politických procesů, a Čestmíra Císaře zase z toho, že označil leninismus za nejvýše jednu z interpretací marxismu s regionální povahou učení. Podobně označil za propagandistický akt i „veřejný humbuk“, který probíhal kolem revize názoru na činnost T. G. Masaryka.³⁰⁰

Jak už bylo výše uvedeno, tyhle názory Král otevřeně publikoval až v době, kdy byl znovu na důležitých pozicích. V roce 1968 se k těmto tématům nevyjadřoval. Ještě na začátku roku 1968 normálně fungoval ve vedení Ústavu pro dějiny evropských socialistických zemí a zřejmě v tu dobu ještě netušil, že o své místo může nějakým způsobem brzy přijít.³⁰¹

Připomenutí případu sporu s Gustávem Husákem, který znovu otevřel článek redaktorů Kulturní tvorby v Rudém právu a také článek Ladislava Novomeského v Kulturní tvorbě, rozvířil proti Královi další nátlak. Král na to reagoval zvláštním způsobem. Ostře proti žádné z těchto výtek nevystupoval, jak bylo u něj obvyklé. Naopak. Dne 29. března poslal prezidiu ČSAV rezignaci na svou funkci ředitele Ústavu dějin evropských socialistických zemí a v ní se zaměřil hlavně na to, že mu jde o blaho pracoviště, a proto nechce, aby byl ústav spojován s jeho činností v předcházejících letech.³⁰² Presidium ČSAV na svém zasedání v pondělí 7. dubna rozhodlo o tom, že na základě rezignace uvolní Václava Krále z funkce ředitele ústavu a na jeho místo bude vypsan řádný konkurz. Podobně dopadl v ten samý den i Ladislav Štoll, který také na vlastní žádost odstoupil z funkce ředitele Ústavu pro českou literaturu. Na jeho místo byl bez konkurzu dosazen člen korespondent ČSAV F. Vodička.³⁰³ Podobným stylem se Král zachoval i ve výše citovaném dopise redakci Kulturní tvorby k tématu sporu o výklad Slovenského národního povstání. Tady mu však jeho snaha o částečné očištění

³⁰⁰ V. KRÁL, *Myšlenkový svět historie*, Praha 1975; K těmto názorům stojí za připomenutí, že se Král v začátcích padesátých let podílel na propagandistické činnosti. Psal i metodologické brožury pro lektory, ve kterých upozorňoval na to, že na běžného posluchače je nejlepší působit na příkladech, které zná, než nějakými obecnými tvrzeními.

³⁰¹ ANM, fond Václav Král, kart. 1, Pracovní diář z roku 1968. Podle svých záznamů Král po únorovém zasedání ústavní rady připravoval i program ústavní rady na květen.

³⁰² ANM, fond Václav Král, kart. 1, žádost o uvolnění z funkce ředitele Ústavu pro dějiny evropských socialistických zemí.

³⁰³ Rudé právo 8. 4. 1968, s. 1.

se od odpovědnosti nevyšla, protože na ní reagoval už uváděný Jan Kašpar, který víceméně potvrdil, že Král psal na zakázku politické moci.

Král v jednom ze svých životopisů o sobě uváděl: „V krizovém období jsem pracoval jako člen předsednictva ÚV SČSP. Na veřejných shromážděních a v tisku hájil zásady spojenectví a přátelství se SSSR.“³⁰⁴ Ovšem také tady lze u Králových slov pochybovat, jak moc veřejně své názory zastával. Ona totiž i Králova vytíženost v roce 1968 výrazně poklesla (tabulka 1) v porovnání s lety předcházejícími, a ani kdyby chtěl, neměl tolik možností vystoupit. Trend poklesu jeho práce mimo povinnosti v ústavu ČSAV kopíruje období od začátku obrodného procesu až k jeho vrcholu v roce 1968.³⁰⁵

Tabulka 1. Počty položek mimoústavní činnosti Václava Krále v letech 1959-1968

Rok	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968
Položky	30	34	36	21	27	14	10	13	17	6

Do mimoústavní činnosti v tomto případě Král zahrnul vše od článků do denního tisku, přes účast na konferencích, schůzích a seminářích až po spolupráci s televizí nebo rozhlasem. V roce 1968 tedy vypadala Králova činnost následovně: „1. Rudé právo – rozhovor, 2. Schůze Magnetu, 3. Film Bratislava, 4. Mezinárodní společnost – anšlus, 5. SČSP – seminář, 6. Odměna kolegia II. pol. 1967.“³⁰⁶

Král tedy výrazně omezil jakékoliv veřejné účinkování a to ať už dobrovolně nebo nedobrovolně. Ve víru událostí roku 1968 potom trochu zaniká další Králova snaha. V roce 1965 Král získal doktorát historických věd a o tři roky později se v tichosti v létě pokusil o habilitaci na universitě v Brně.³⁰⁷ Jeho snaha byla ale neúspěšná. V dopise Josefa Kolejky se o tom dozvídáme více: „Milý Václave, píš ti na poslední chvíli před odjezdem na dovolenou – A tak trochu nerad. S nepříjemnými věcmi se myslím málokdy spěchá. Ale...v pátek mě volali z děkanátu, že co mají dělat s tou tvou habilitací. Macůrek je totiž odkázal na mě – ač nejsem ve fakultní radě, tím méně mohu rozhodovat na katedře. Situace je totiž taková, že nejen historické katedry,

³⁰⁴ ANM, fond Václav Král, kart. 1, vlastní životopis ze sedmdesátých let. Krizovým obdobím tu míní první polovinu roku 1968; zkratka SČSP znamená Svaz československo-sovětského přátelství.

³⁰⁵ ANM, fond Václav Král, kart. 29, záznamy o mimoústavní pracovní činnosti z let 1959-68.

³⁰⁶ TAMTÉŽ.

³⁰⁷ Zřejmě chápal, že v Praze by byla jeho habilitace vzhledem k okolnostem a změně klimatu v historické vědě nemožná či hůře proveditelná.

ale ani fakultní rada by nedaly souhlas k povolení habilitačního řízení. Macůrek nechce bojovat zbytečný boj. V tom se mu ostatně ani nedivím. Vyřešil jsem proto situaci tak, že jsem jakoby na Tvoje přání práci vyzvedl (k doplnění), aniž bychom rušili přihlášku. Myslím, že za dané situace nejde dnes nic udělat. A ke škodě, protože jsem vlastně až teprve v pátek nahlédl do Tvé práce, která asi bude znamenat úplné novum v soudobé historické literatuře o mezinárodních vztazích ve střední a jihovýchodní Evropě.“³⁰⁸

Jak je vidno na předchozích případech, Král začal mít díky svým předchozím postojům problémy ve svém profesním životě. Proto pro něj musel být jako vysvozením srpnový vpád vojsk pěti států Varšavské smlouvy a nelze se příliš divit, když z jeho pera vzešly myšlenky jako: „*Když se nepodařilo vyřešit československou krizi politickými jednáními, spojenci vyhověli žádostem mnoha stranických a státních činitelů a kolektivů pracujících a poskytli Československu internacionální pomoc.*“³⁰⁹

Je nutné také zdůraznit, že s Králem bylo ihned po vpádu vojsk pěti států Varšavské smlouvy počítáno dál. Vždyť už na začátku září se zúčastnil zasedání presidia ČSAV, ze kterého má ve svém diáři poznámky. Mimo tedy rozhodně nezůstal. V dalším roce už pracoval jako školitel na aktivu československých učitelů³¹⁰ a v témže roce na podzim se vrátil do čela Ústavu, který vedl už před svým odvoláním. Ten se však nově přejmenoval na Československo-sovětský institut. Vstup vojsk pěti států Varšavské smlouvy na naše území 21. srpna 1968 představoval pro mnoho lidí tragédii. Pro Krále naopak začalo více než desetileté období, kdy se dostal na vrchol tuzemské historiografie.

³⁰⁸ ANM, fond Václav Král, kart. 4, dopis Josefa Kolečky z 21. července 1968.

³⁰⁹ V. KRÁL, *Myšlenkový svět*, s. 93.

³¹⁰ ANM, fond Václav Král, kart. 1, osobní diář s poznámkami.

4 Normalizace. Zlatý věk Václava Krále

4.1 Král a boj proti revizionismu. Pohled na historickou vědu sedmdesátých let očima čelného marxistického historika

„V procesu konsolidace – díky změnám, které nastaly v politice strany před pěti lety – byla rozbita střediska revizionizmu a společenskovední pracoviště byla očištěna od jeho hlavních nositelů. Jejich teoretická pozice byla demaskována a jejich vliv podstatně oslaben... Ve změněné politické atmosféře začala se rozvíjet tvořivá teoretická práce a opět budovat kolektivy, jež se zapojují do rozsáhlé propagandistické, publikační a lektorské činnosti. Je to vzhledem k rozsahu a hloubce destrukce, k níž ve společenskovední oblasti v minulých letech došlo, nesporný pokrok. Vždyť tato oblast byla nejen zdrojem revizionizmu a různých buržoazních teorií, ale působily v ní, a to velmi aktivně, bojové skupiny pravičáků, teoretiků ‚československého modelu socialismu‘ a příslušníků různých nátlakových seskupení a brainstrustů, horlivě sloužících vedoucím činitelům pravice – Dubčekovi, Smrkovskému, Krieglovi a podobně. Tyto skupiny vydobily si, jak známo, monopolní postavení, bezohledně terorizovaly každého, kdo nesdílel jejich názory. Jejich působení nebylo omezeno jen rámcem bezprostředního krizového období. Vytvářely se postupně, dávno před rokem 1968, s velkou benevolencí mnoha tehdy odpovědných pracovníků. Proto také jejich vliv byl rozsáhlý a mohl dodatečně vést k představě, jako by společenskovední inteligence jako celek zklamala, zradila. Rozpad pravičáckých skupin, jejich rozbití a odchod ze společenskovedních pracovišť však neznamenal vakuum. Došlo i zde k diferenciaci a v současné době se společenskovední fronta, byť s nemalými těžkostmi, znovu formuje jako aktivní pomocník strany.“³¹¹

Tento citát Jana Fojtíka z květnového plenárního zasedání ÚV KSČ v roce 1974³¹² zařadil Václav Král do své knihy *Myšlenkový svět historie*, která měla ve své době aspirace být metodologickou příručkou pro historiografii v socialistickém státě. V uvedeném citátu je obsaženo to, že revizionismus ve společenskovedních oborech byl poražen a jeho střediska rozbita. A to všechno díky změněné politické atmosféře a

³¹¹ V. KRÁL, *Myšlenkový svět historie*, Praha 1974, s. 122-123.

³¹² Vyšel v Učitelstských novinách, 1974, č. 22.

novému kursu, který byl nastolen. Na tomto kurzu měl velký podíl právě Václav Král, který je označován také jako jeden z hlavních „normalizátorů“.³¹³

Hlavně v první polovině sedmdesátých let se Král vyjadřoval hodně a zřejmě i rád ke stavu československého dějepisectví a je téměř jedno, jaký z jeho „metodologických“ spisů si vezmete k ruce, protože ve všech se dá nalézt víceméně to samé.³¹⁴ Král se vyjadřoval k současnému stavu bádání, vyjadřoval politování nad chybami v raném období výstavby socialismu v padesátých letech, odsoudil snahy obrodného procesu a zamýšlel se nad dalším vývojem historické vědy. Vůbec jako první vydal zhruba dvacetistránkovou stať *Historická věda v socialistické společnosti* v roce 1972. Tato práce je přednáška, kterou Král pronesl hned dvakrát. Poprvé to bylo na společném zasedání vědeckého kolegia historie ČSAV a vědeckého kolegia historie SAV ve Smolenicích dne 14. června 1972. Poté ji přednesl na společném zasedání ČSI ČSAV a katedry československých dějin Filosofické fakulty University Karlovy dne 1. června 1972.³¹⁵

Ve svém referátu Král mluvil o tom, že v době od roku 1968 ještě nebyl učiněn pokus analyzovat tehdejší stav historického vědomí společnosti a to je špatně, protože kdyby takový výzkum byl učiněn a přinesl alespoň dílčí poznatky, mohla by historická věda přesněji stanovit své další úkoly. Stav historického vědomí veřejnosti tedy ukazoval na starším výzkumu z roku 1969, který udělal časopis *Dějiny a současnost* a jejich výsledky označil Král za přinejmenším znepokojivé. „*Na otázku, koho považujete za největší osobnost našich dějin, odpovídá zdrcující většina, že takovou osobností je Masaryk. Největší počet odpovědí soudí, že buržoasní republika patří k nejslavnějším obdobím našich dějin, a Francie je považována za stát, který nejvíce přispěl k rozvoji naší kultury. Na otázku, která období dějin jsou pro národ přímo neštěstím, odpovídali účastníci ankety, že jsou to doba okupace, doba temna a první období výstavby socialismu. Ať už si myslíme o takové anketě cokoliv, v jednom se shodneme všichni: není žádný důvod k tomu, aby marxistická historiografie spala na vavřínech.*“³¹⁶

Král posléze po tomto úvodu postavil před československou historiografii některé úkoly. Historická věda měla podle něj především postupovat v zásadních

³¹³ Jako hlavního normalizátora označuje Václava Krále ve své knize *Cesty české historiografie 1945-1989* Josef Hanzal.

³¹⁴ V první polovině sedmdesátých let vyšly tyto studie nebo spisy: V. KRÁL, *Historická věda v socialistické společnosti*, ČsCH 20, 1972, s. 706-729; TÝŽ, *Historie v naší společnosti*, in: KOLEKTIV, *Úkoly československé historiografie*, Praha 1973, s. 59-70; TÝŽ, *Ke kritice našeho dějepisectví*, Praha 1973; TÝŽ, *Myšlenkový svět historie*, Praha 1974.

³¹⁵ V. KRÁL, *Historická věda*.

³¹⁶ TAMTÉŽ.

otázkách jednotně, aby nezpůsobovala ve společnosti zmatek. Historická věda měla podle Krále také čekat s nehotovými soudy a ne je rovnou publikovat, jak se to dělalo často dosud. Podobné problémy poté označil právě u mladé generace v padesátých letech, kde tvrdil, že elementární zásady historické práce mnohdy československá marxistická historiografie ve svých začátcích nerespektovala. Pro malou znalost metody i materiálu docházelo k předčasným soudům, které prý nevyplývaly ze zkoumání objektivní skutečnosti, ale byly spíše ilustrací vybraných schémat. Bylo podle něj nutné si přiznat, že mladá nastupující generace historiků tehdy úplně neuspěla ani ve velmi ožehavých otázkách politických.³¹⁷ Na vině podle Krále byla tehdy také nedostatečná očista a kádrová rekonstrukce na odborných pracovištích po únoru 1948, díky kterým vycházely i díla protestantských či katolických autorů, která zůstávala po dlouhou dobu nikým výrazně nepovšimnuta a kritizovala se jen díla marxistická. Král také označil za velký problém selhání čelných marxistických historiků, kteří šli se stranou jen potud, pokud se neobjevil nějaký problém.³¹⁸

Král dále ve svém referátu připomněl, že v dějepisectví docházelo k dezinterpretaci závěrů XX. sjezdu KSSS, přesto uvedl, že část československé historické obce přijímá tyto závěry a obrací se k teoretickým východiskům cizí provenience. Zároveň znovu zdůraznil, že v předchozím desetiletí tady byl silný odpor proti marxistické ideologii, který na sebe bral různé podoby. Na počátku šedesátých let se podle jeho slov objevuje scientismus – diskuze o nástupu vědeckotechnické revoluce akcentovaly tendence technicismu. Vedle toho upozornil na fakt, že čtvrtý sjezd československých historiků v roce 1966 postavil do popředí jednoznačně gnoseologickou funkci vědy a odsunul do pozadí funkci výchovnou.

Právě po ní ale ve svých statích volá Václav Král. Sám řadí výchovnou funkci na první místo ve výčtu těch, které má historická věda mít. Podle jeho názoru má historická věda formovat vědomí člověka a nebojí se ani spojení historie s ideologií, protože podle něj je každý historik nějakým způsobem něčím ovlivněn. V Československu by to mělo být ovlivnění marxismem. Král volá po tom, aby se dávala přednost psaní syntéz dějin, protože je to podle něj právě syntéza, kterou chce čtenář číst a nechce číst jen krátké příspěvky k dějinám. Odsoudil zároveň názory, které

³¹⁷ Touto tezí vlastně Král kritizoval i svou ranou práci. Je těžké určit, jestli šlo o určitou obhajobu nebo vypořádání se se svou ranou tvorbou. Popřípadě je možné polemizovat i nad faktem, jestli si to vlastně i sám uvědomoval.

³¹⁸ Těmi historiky mínil Král Josefa Macka, Františka Grause, Karla Bartoška, Jana Křena, Jiřího Kořalku a další.

odmítaly popularizační knihy pro širokou veřejnost, protože popularizace prý umocňuje efektivnost historické vědy. „*Měli bychom znovu prozkoumat všechny formy a prostředky, jež mohou přiblížit historii naší společnosti. Měli bychom obnovit popularizační časopis, připravit plán populárních edic, vypisovat ceny na populární práce a konečně svěřovat přípravu takových prací autorům, kteří své čtenáře neodsuzují k mukám nudy. Potřeba živého a poutavého výkladu není v rozporu s vědeckou přesností. Historické zobecnění je vlastně svéráznou syntézou teoretického a uměleckého osvojení světa.*“³¹⁹

Král se ve svém hodnocení současného stavu historiografie vyjádřil i k tomu, že se historie dlouho vyhýbala práci na nejnovějších dějinách, čehož je prý důsledkem také fakt, že středoškolská učebnice dějepisu v sedmdesátých letech končila rokem 1918. Král přirovnával tento stav k tomu, že to je podobné, jako kdyby v SSSR končila učebnice únorovou revolucí 1917. Volá po tom, aby bylo i období socialismu předmětem výuky na školách. „*A jaká by to byla koncepce výuky, jestliže by završením celého historického procesu bylo vítězství buržoasní revoluce a jestliže by byla ponechána stranou historická nutnost vítězství socialistické společenské formace?*“³²⁰

Vyzval tedy své kolegy k tomu, aby se více věnovali nejnovějším dějinám, aby se nebáli řešit problémy, které stejně nejvíce ovlivňují myšlení lidí a zdůraznil zásadu jednoty vědy a ideologie, které jdou podle něho ruku v ruce.

V závěru svého referátu potom pronesl: „*Ať již byla minulost naší vědy jakkoli komplikovaná, myslím, že bychom se s ní měli loučit nikoli snad lehkomyšlně, ale rozhodně vesele a optimisticky. Nové, daleko náročnější úkoly jsou před námi. Chce to jasnou hlavu, vřelé srdce a bystré pero. Poslední kvartál tohoto století nebude hluchou etapou v našem dějepisectví. I prohry jsou začátkem nového vývoje, jestliže se z nich vyvodí správné závěry. Školné, které jsme zaplatili za poslední zkušenosti, nebylo příliš nízké. To budiž pobídkou k novému rozvoji vědy, k vyšší náročnosti v naší práci.*“³²¹

Václav Král vedl svůj boj proti revizionizmu na dvou frontách. Tou první byly vystoupení na různých seminářích, konferencích a školeních, kde hlásal podobné a další referáty, ze kterých posléze sepisoval studie. Václav Král si nikdy příliš nepotrpěl na bohatý poznámkový aparát a jeho práce tedy můžeme chápat, a o těch z počátku sedmdesátých let to platí dvojnásob, jako takovou obdobu vyznání historika, který vede

³¹⁹ V. KRÁL, *Historická věda*.

³²⁰ TAMTÉŽ.

³²¹ TAMTÉŽ.

ve svých očích spravedlivý boj za společenské zřízení, kterému věří, a které je pro něj nejlepší. Tou druhou frontou pak byl boj přímo v „terénu“, kdy se Král podílel na personální otázce v obsazování míst ve vědeckých ústavech, zpracovával analýzy o stavu současné vědy³²² pro politické účely či vzdělával studenty. Právě pedagogickou činnost Král považoval za nesmírně důležitou a přistupoval k ní se vši vážností.

Co se týče druhé role Václava Krále v procesu normalizace, byla to nutnost očistit vědecké pracoviště od osob, které se nějakým způsobem provinily v předchozím desetiletí. Jak už bylo naznačeno v první kapitole této práce, Václav Král stál v čele komise, která se zabývala kádrovými změnami při přeměně Historického ústavu ČSAV na Ústav československých a světových dějin, jehož ředitelem byl jmenován Oldřich Říha.³²³ K tomuto období se v Králově pozůstalosti zachovaly rukou psané poznámky k jednotlivým historikům z ústavu.³²⁴

Václav Král tu hodnotí: „*Brněnská pobočka. Lazaři odborní i političtí. Žádné vedení, žádné výbory. Doporučuje se jako jednu možnost úplně rozpustit. Snad Píša, přenést do ČSI. Nejnovější: Bartošek, vyloučit ze strany i ČSAV, nejkrajnější pravice. Doležal blb, vyloučit ze strany i z ústavu. Kaplan, vyloučit ze strany i z ústavu, hanobení KSČ, polit. angažmá. Otáhal, odborný i politický ubožák, vyloučit ze strany.*“³²⁵

Vyloučit z Historického ústavu potom Král navrhoval tyto historiky a historičky: Macek, Graus (oba si ještě zatrhli), Doležal, Kaplan, Loewenstein, Otáhal, Otáhalová, Červinková, Gajanová, Prečan, Tesař, Bartošek. Král si tento výčet podtrhl číslovkou deset, poté jedenáct, ale ve skutečnosti je těchto historiků dvanáct. Nepřevzít do struktury ústavu potom Král navrhoval tato oddělení: přírodní vědy, geografie, brněnská pobočka. Král se vyjadřoval i ke struktuře ústavu. Josef Kočí s Jaroslavem Puršem se měli stát vedoucími pro nové dějiny. Jurij Křížek a Pavel Oliva pro světové.

³²² O stavu historiografie se vyjadřovali i další historikové ve svých pracech. Viz. Jurij KŘÍŽEK, *Některé problémy našeho dějepisectví*, ČsČH 20, 1972, s. 730-745; ČsČH 21, 1974, s. 411-429. Dále byl vydán ke stavu historické vědy sborník KOLEKTIV, *Úkoly československé historiografie*, Praha 1973. V něm se ke stavu historické vědy vyjadřují Josef Poulík, Josef Hrozičnik, Jaromír Obzina, Antonín Dolejší, Jaroslav Purš, Václav Král, Antonín Faltys, Zdeněk Snítal, Oldřich Říha, Miroslav Kropidlák, František Havlíček, Miroslav Štěpánek, Karel Herman, Čestmír Amort, Antonín Robek, Jaroslav Vrbata, Bohuslav Chropovský, Josef Kočí, Václav Peša, Josef Vytiska, Zdeněk Urban, Zdeněk Uherek, Václav Brabec, Václav Melichar, Bedřich Šindelář, Jaroslav Cesar, František Lón, Miroslav Chuchmák, Vladimír Krechler, Luboš Nový, Marcela Kubešová, Ivan Doležal. Na této sestavě historiků je také vidět, kteří lidé se stali v sedmdesátých letech prominentními a prorežimními historiky.

³²³ J. HANZAL, *Cesty*, s. 169.

³²⁴ Některé posudky byly zveřejněny už v první kapitole této práce, ale zde je předložen jejich kompletní výčet, který je v pozůstalosti Václava Krále zhruba na pěti stánkách sešitového formátu A4 napsán rukou.

³²⁵ ANM, fond Václav Král, kart. 1, ručně psané posudky na československé historiky.

Rozbor si Král udělal i k oddělení novějších dějin: „*César: pilný hoch, poněkud natvrdlý, politický zbabělec. Gajanová: odborná nula, politický extrém pravice. Křížek: dost si zadal, nese odpovědnost za selhání. Původně proti, později se vezl spolu – ZO KSČ! Člen výboru. Alibista non plus ultra. Loewenstein: zloduch, antikomunista, ĎAS vyloučit. Šolle: dobytek, destrukce, žádné vedoucí funkce. Darebák spjatý se Sochořem, Reimanem, Kosíkem, atd. – svině. Prečan: vyloučit ze strany i z ústavu.*“³²⁶

Král se ve svých poznámkách jmenovitě vyjadřoval i k oddělením geografie a přírodních věd a techniky. U geografie si poznamenal: „*Odborní blbci. Zrušit, přenést do Zeměpisného ústavu. Práce nepolitická, popisná, antiteoretická.*“³²⁷ K oddělení přírodních věd a techniky si zase poznamenal: „*Přenést do muzeí. Horský: vyloučit z ústavu, zdivočelý měščík. Seydlerová: vyloučit ze strany, z ústavu. Smolka: vyloučit ze strany. Zde čtyři darebáci: Horský, Seydlerová, Smolka, Teich.*“³²⁸

Rozbor si Václav Král udělal i pro oddělení starších dějin: „*Odborný idiotismus pro staré dějiny. Koncepční jen Graus, Míka, Janáček, Kočí, Šmahel (blb). Graus = nepřijatelný, Janáček = krysa, odborný hraboš, Kočí =?, Macek = vůl. Když to rozmetáme. Kdo to dá dohromady? Míka? Janáček? (xxx), Kočí? zůstat. Janáček: programově nepolitická tj. neangažovaná historie, teoreticky náročná, rád zdůrazňuje odbornost, neangažovanost. Kočí: odbornost, ambice dělat historii angažovanou teoreticky, nic velkého.*“³²⁹

Samozřejmě je otázkou dalšího hlubšího zkoumání, jak se tyto Králem navrhované změny dotkly jednotlivých osob i oddělení. Už v první kapitole je v ukázce z těchto textů uvedeno, že někdo emigroval, jiný byl skutečně z ústavu vyloučen, ale prokazatelné údaje lze získat až srovnáním informací získaných z fondů Historického ústavu ČSAV. Ovšem to není ambicí této práce. Na tomto výčtu jsem chtěl spíše v úplnosti a ne jen náznacích ukázat způsob, jakým se Král vypořádával se svými odpůrci a se svou minulostí. Je přitom jasné a v tom se shodují s Josefem Hanzalem, že si Král vyřizoval také osobní účty, protože řada z výše vedených jmen ho v období šedesátých let výrazně kritizovala zvláště pro jeho postoje ve sporu o knize *Svědectví o Slovenském národním povstání* Gustáva Husáka. Lidem, jako byli Vilém Prečan, Milan Otáhal či Karel Bartošek, to potom Václav Král vracel tímto způsobem. Historikům,

³²⁶ TAMTÉŽ.

³²⁷ TAMTÉŽ.

³²⁸ TAMTÉŽ.

³²⁹ TAMTÉŽ.

jako byli František Graus či Josef Macek, potom vyčítal jejich postavení v roce 1968, kdy byli oba na straně reformačního proudu v rámci strany i společenského systému.

Jiným způsobem potom přistupoval k otázkám kádrové revize po svém nástupu do funkce vedoucího katedry československých dějin na Filosofické fakultě Karlovy university. Král do funkce nastoupil v roce 1970 po prvních čistkách, které na fakultě provedli tehdejší děkan Karel Galla a vybraní komunisté Josef Haubelt, Jan Petr, Štěpán Kolafa, Antonín Robek a Martin Marušiak.³³⁰ Katedru československých dějin pak Král vedl až do své smrti v roce 1983. Jak už bylo zmíněno výše, Král bral roli pedagoga nesmírně vážně a příkládal jí velký důraz. Možná i proto se může zdát, že na půdě fakulty působil mnohem benevolentněji a prohřešky, které by pro něj byly v ústavu ČSAV nepřijatelné, toleroval. Král se ze své pozice vedoucího katedry podílel na kádrových hodnocení jednotlivých pedagogů, kteří pod jeho vedením působili. A můžeme říci, že se v nich jen slepě nevyjadřoval z pozice ideologa, ale dokázal ocenit i odbornou způsobilost, která tu či onu osobu posléze zachránila.

To byl případ Roberta Kvačka, který byl při prvních kádrových čistkách vyškrtnut z KSČ. Přesto v jeho případě Václav Král chválí jeho odborné znalosti. Mluvil o něm jako o vhodném typu učitele, který jen musí více usilovat o důkladné pochopení politiky strany. Král dodal závěrem, že s Robertem Kvačkem se počítá v kádrové perspektivě jako s odborníkem pro dějiny 19. a 20. století.³³¹ S podobným hodnocením se setkal v roce 1972 i další „vyškrtnutý“ z KSČ z roku 1970 Josef Petráň. Petráňovi byla doporučována větší ideově-politická angažovanost důležitá pro práci učitele. S Josefem Petráněm bylo počítáno jako s odborníkem pro období feudalismu.³³² Bez výhrad prošli těmito prověrkami Vladimír Dubský, Vlastimila Křepeláková, Anna Skýbová, Štěpán Kolafa (ten byl Králem navrhnout na funkci tajemníka katedry), Zdeněk Uherek, Otto Urban, Zdeněk Urban nebo Jaroslav Purš a s problémy i Karel Novotný, který byl na fakultě spíše trpěným. V případě Eduarda Maura šlo zhruba o stejné hodnocení jako u Kvačka či Petráně, a to v tom smyslu, že měl přidat v oblasti ideově-politické. Zároveň měl začít pracovat i na více populárně naučných pracích.³³³

Trochu překvapivé mohou být závěry v hodnocení Čestmíra Amorta, který je znám jako další z řady čelných normalizačních historiků. U jeho osoby našel Král dost

³³⁰ J. HANZAL, *Cesty*, s. 196. K normalizaci na pražské filosofické fakultě srovnej také publikaci dokumentů Katka VOLNÁ – Jakub MAREŠ – Klára PINEROVÁ (edd.), *Prověřená fakulta*, Praha 2009. Lze upozornit také na existenci diskusní internetové stránky téhož názvu (www.proverenaafakulta.cz).

³³¹ ANM, fond Václav Král, kart. 4, posudek z let 1972-74 na Roberta Kvačka, pracovníka FF UK.

³³² ANM, fond Václav Král, kart. 4, posudek z let 1972-74 na Josefa Petráně, pracovníka FF UK.

³³³ ANM, fond Václav Král, kart. 4, posudky na jednotlivé historiky, pracovníky FF UK.

nedostatků, které ale narozdíl od ostatních nebyly ideového rázu, ale rázu odborného. Doporučoval mu, aby věnoval náležitou pozornost teoretickým otázkám historické vědy, aby jako vedoucí oddělení dějin vztahů ČSSR-SSSR vypracoval dlouhodobý program činnosti a důsledně jej realizoval, aby do dvou let připravil se svým kolektivem studijní pomůcky, především přehled dějin vztahů ČSSR-SSSR. Dále Král Amorta vybízí k tomu, aby svou iniciativu na fakultě nerozptyloval k otázkám podružným, vědecky a pedagogicky neproduktivním, ale aby soustředil své úsilí k řešení základních otázek oddělení, jež mu bylo svěřeno. Čestmír Amort byl na hlavní pracovní úvazek zaměstnancem Československo-sovětského institutu ČSAV a na Filosofické fakultě Karlovy univerzity pracoval externě. Král o něm dále napsal, že ve svých pracích důsledně akcentuje ideologickou stránku věci, ale klade jí na úkor odbornosti. Proto by to měl zlepšit, aby u studentů nevznikal dojem, že jim přednáší pouhou propagandu.³³⁴

Čestmír Amort měl mezi svými spolupracovníky pověst nepřiliš pilného historika a dá se říct, že patřil do té skupiny historiků, která po srpnu 1968 dosáhla určitých funkcí a omezila se jen na nezbytně nutnou produkci, která se povětšinou odehrávala ve vydávání propagandistických článků.³³⁵ Z tohoto posudku je také jasně patrné, že podobný přístup Václavu Královi vadil, protože on i přes mnoho svých funkcí, do kterých se po roce 1968 dostal, zůstal pracovitým typem historika, který dál navštěvoval československé i zahraniční archivy a který vydával jednu práci za druhou.

V prověrkách z let 1972 – 1974, ke kterým jsou v Králově pozůstalosti materiály, tedy nebyl žádný z historiků na Králův podnět vyloučen ze svého pracoviště. Jinak tomu bylo ještě v roce 1970, kdy Král zaslal děkanovi Filosofické fakulty Karlovy university dopis s posudky na některé historiky, ve kterých doporučuje rozvázat pracovní poměry s doktory Kašíkem, Křenem a Hostičkou - ve všech případech pro ideové důvody. U Vladimíra Hostičky navíc píše, že v září roku 1969 vystoupil ze strany na protest proti nové politice strany pod vedením Gustáva Husáka. Na fakultě pracoval Hostička jako samostatný vědecký pracovník kabinetu kulturních dějin. Jedná se tedy o jediné, zatím doložené případy, kdy musel někdo z fakulty odejít přímo na Králův popud.³³⁶

³³⁴ ANM, fond Václav Král, kart. 4, posudek z let 1972-74 na Čestmíra Amorta, externího pracovníka FF UK.

³³⁵ J. HANZAL, *Cesty*, s. 194.

³³⁶ ANM, fond Václav Král, kart. 4, dopis děkanovi Filosofické fakulty Karlovy university s posudky na historiky a návrhem na vyhození z jejich pracovišť.

4.2 Václav Král a Velká Británie. Antibritský historik, který Velkou Británii v sedmdesátých letech často navštěvoval

Jak už bylo zmíněno v předchozí kapitole, Václav Král byl pracovitým typem historika, který i přes velké množství vědeckých funkcí usilovně psal další knihy a věnoval se badatelské práci v domácích, ale i zahraničních archivech. Ve spojení byl s německými archiváři a ostatní historikové si právě přes něj objednávali některé materiály k nahlédnutí.³³⁷ Ovšem destinací, kam jezdil už na konci šedesátých a potom výrazně častěji v sedmdesátých letech, byla Velká Británie.

Jeho vůbec první pracovní pobyt ve Velké Británii se dá datovat do roku 1969. Král tenkrát pobýval ve Velké Británii od 11. března do 24. března toho roku a hlavní náplní jeho pobytu bylo studium materiálů z Public Records Office.³³⁸ Vedle badatelské práce měl i naplánovaný doprovodný program, který se skládal z různých setkání z dalšími historiky i funkcionáři The Royal Society. Pokud nahlédneme na program Václava Krále podrobně, tak den po svém příletu 12. března už mohl jít studovat do Public Records Office. Na 13. března měl naplánovanou schůzku v sídle The Royal Society. V sobotu 15. března měl volno. Dne 16. března byl pozván na oběd s Dr. R.W. J. Keayem, výkonným sekretářem společnosti. Na sobotu 23. března měl naplánovanou prohlídku pamětihodností Londýna a 24. března odlétal zpátky domů. Britská strana mu platila všechny výdaje na cestování, ubytování se snídání a dostával kapesné 21 liber na týden.³³⁹ Co přesně bylo zájmem jeho studijního pobytu, není z korespondence jasně patrné. Dá se však předpokládat, že Král chtěl prozkoumat typy pramenů k období mnichovské konference, ke kterým dosud neměl žádný přístup a které posléze využil ve svých dvou knihách *Plán Zet* z roku 1973 a jeho volného pokračování *Dny které otráslý Československem* z roku 1975.³⁴⁰

V roce 1969 to nebyla zdaleka poslední návštěva Václava Krále ve Velké Británii, protože během následujícího desetiletí se tam vrátil ještě třikrát. Druhá jeho návštěva je spojena s rokem 1972, kdy Král přijel na mezinárodní zasedání

³³⁷ ANM, fond Václav Král, kart. 5, Dopis z 10. března 1980 Jozefu Hrozičnikovi, který prosí Krále, jestli by bylo možné objednat u archiváře Stefana Jucka v SRN zápisnice Slovenského klubu 1918-1920.

³³⁸ ANM, fond Václav Král, kart. 3, dopis od The Royal Society v Londýně poslaný Beatou Grabowski s programem pro Václava Krále z roku 1969.

³³⁹ TAMTÉŽ.

³⁴⁰ Předmluva k oběma dílům hovoří o tom, že při jejich psaní bylo využito nejnovějších pramenů, které autorovi poskytly britské archivy. Vzhledem k tomu, že ústředním motivem obou jeho knih byla Britská politika v období roku 1938, je celkem jasné, jak studijní cesty využil. Viz V. KRÁL, *Plán Zet*, Praha 1973. TÝŽ, *Dny, které otráslý Československem*, Praha 1975.

Pugwashského hnutí v Oxfordu.³⁴¹ Zúčastnil se ho v pětičlenné československé delegaci.

Konference se konala ve dnech 7. až 12. září 1972 v tomto anglickém universitním městě. Byla rozdělena do osmi pracovních skupiny. Král byl zařazen do druhé pracovní skupiny s názvem *Odzbrojení Evropy*.³⁴² Na ní také vystoupil s referátem o mezinárodní bezpečnosti v Evropě. Uvádí v něm to, že v sedmdesátých letech je nutná spolupráce mezi jednotlivými státy v Evropě na poli kulturním, politickém, hospodářském i vědeckém. V oblasti politické je podle něj potřeba správně vyjasnit pozůstatky druhé světové války a řešit problémy dalšího odzbrojování, které už započaly předchozí dohody mezi USA a SSSR. Král upozornil na to, že na poli kulturním je potřeba zlepšit kulturní styky mezi státy, a zdůraznil, že socialistické země jsou ochotny o tom na konferenci jednat, a začal obhajovat socialistické zřízení. Uvedl, že socialistické pojetí vychází z toho, že především socialistický společenský řád vytváří nejlepší předpoklady pro rozvoj a rozkvět lidského ducha a kultury. Má proto nejupřímnější zájem na celoevropské spolupráci a rozvíjení styků s druhými národy, aby tak obohatil nejen své národní kultury, ale aby je dovedl k vyšší dokonalosti a využil ve prospěch lidstva.

Král se v další části svého referátu zamýšlí nad mechanismem, který by měl zajišťovat bezpečnost v Evropě a přišel s návrhem, že nejlepším řešením by mohla být samotná celoevropská konference o bezpečnosti a spolupráci, která by se postupem doby proměnila v instituci, kde by měly všechny členské státy stejné právo. Odkazoval se při tom na vzory z OSN. Měla by mít regionální, evropský charakter a pod ní by pak mohly klidně patřit i subregionální pakty, které si řeší vlastní problémy a zmínil například Sdružení skandinávských zemí nebo Podunajské sdružení. Samozřejmě tak nepřicházel s něčím, co by se dalo označit za zásadně nové – jen se víceméně přihlásil

³⁴¹ Pugwashské mezinárodní hnutí je volnou platformou vědců, inženýrů a jiných odborníků, jejímž cílem je nejen upozornit na hrozby, týkající se jaderných, biologických, chemických i konvenčních zbraní, jejich dopadů na životní prostředí a trvale udržitelný rozvoj, ale především podnítit všeobecnou veřejnou diskusi o možnostech, jak těmto hrozbám předcházet. Počátkem hnutí bylo setkání 22 vědců z 10 zemí v kanadském městečku Pugwash v červenci 1957. Účastníci zde jednali o hrozbě, kterou pro lidstvo představuje vodíková bomba. U zrodu hnutí stáli F. Joliot-Curie, A. Einstein a B. Russel. Pugwashské hnutí nemá přesně organizované členství. Členy jsou národní skupiny hnutí a vědeckí pracovníci pozvaní na jednotlivé konference a symposia. Řídícím a výkonným orgánem Pugwashského hnutí je stálý výbor, jehož sídlem je Londýn. V Čechách vzniklo Pugwashské hnutí v roce 1972 a 1. února se konala jeho první schůzka. Jeho předsedou byl v té době J. Kožešník a Václav Král byl jeho členem od samého vzniku.

³⁴² ANM, fond Václav Král, kart. 5, časový harmonogram konference Pugwashského hnutí v Oxfordu.

k interpretaci stávajícího Helsinského procesu (Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě) v duchu východního bloku.

V poslední části svého referátu pak ujišťoval, že Československo je na vzniku komise pro bezpečnost hodně zainteresované a plně její vznik podporuje, protože je v jejím nejlepším zájmu, aby ve střední Evropě byl klid, který potřebuje k tomu, aby vzkvétala. Přitom poukazyval na fakt, že právě československého území se vždy v historii týkal každý významnější konflikt a Češi to vždy odnesli. Připomněl také snahy Jiřího z Poděbrad v 15. století nebo Jana Ámose Komenského o dvě století později, kteří nabízeli své pohledy na spojení Evropy už před několika staletími. Král tady vyzdvihuje části národních dějin v duchu marxistické koncepce.

Vysvětlil, že to, jaké je to být ve válečném konfliktu, Československo poznalo především za druhé světové války. Jako první bylo vystaveno útlu fašismu a jako poslední si mohlo svobodně vydechnout. Proto poznalo své pravé přátele a zvolilo svůj příklon k socialismu a dvacet sedm let mohl žít jeho lid v klidu. I když to podle něj nebyl klid, jaký by si všichni přáli, ale byl narušován odpůrci socialistického zřízení.³⁴³

Jaký byl ohlas na jeho vystoupení, se nedá soudit, protože záznamy v jeho pozůstalosti se o tom nijak nezmiňují. Po návratu z konference dostal Král za úkol přeložit některé dokumenty, které tam získal a rozesílal je po různých pracovištích.³⁴⁴ Jednalo se především o texty referátů dalších zahraničních účastníků. Ty jsou v originále uloženy v jeho pozůstalosti. Návštěvu Oxfordu Král znovu využil i ke studiu v Public Records Office, což ukazuje dopis z následujícího roku, kdy Král znovu pobýval ve Velké Británii. V něm se uvádí, že Václav Král přijíždí do Velké Británie proto, aby dotáhl do konce svůj výzkum z minulého roku.³⁴⁵

V roce 1973 tedy pobýval Král ve Velké Británii znovu a znovu bádá v archivech Public Records Office. Ve Velké Británii byl od 6. do 16. srpna a Britská akademie věd mu znovu připravila doprovodný program, který obsahoval převážně schůzky na britské akademii. Ta mu platila jeho ubytování a dávala mu 3,8 libry denně

³⁴³ ANM, fond Václav Král, kart. 5, strojopis referátu, který měl Král přednést na konferenci Pugwashského hnutí v Oxfordu v roce 1972.

³⁴⁴ ANM, fond Václav Král, kart. 5, seznam osob a institucí, kterým měl Václav Král poslat přeložené dokumenty z konference Pugwashského hnutí. Jednalo se o: Ministerstvo zahraničí, Pavel Auersperg (vedoucí oddělení mezinárodní politiky ÚV KSČ), Milan Klusák (náměstek ministerstva zahraničních věcí), Jaroslav Kožešník (člen korespondent ČSAV), B. Švestka (rektor UK), Karol Šiška (předseda SAV), Vladimír Zoubek (člen korespondent ČSAV), Jaromír Sedlák (ředitel ústavu mezinárodních vztahů), D. Rovenský (zástupce šéfredaktora Rudého práva), Jaromír Obzina (vedoucí oddělení školství a vědy sekretariátu ÚV KSČ).

³⁴⁵ ANM, fond Václav Král, kart. 5, dopis z The British Council od E. Blackburnové, který obsahuje instrukce a program.

kapesného. I tento studijní pobyt byl s největší pravděpodobností zaměřen na vznik knih *Plán Zet a Dny, které otráslы Československem*, jak už bylo zmíněno výše.

Poslední Králova studijní návštěva ve Velké Británii se konala o čtyři roky později na podzim 1977 a znovu měl Král zájem o fondy v Public Records Office. Tentokrát však jeho třítydenní pobyt vzbudil značný rozruch i v denním tisku. Král byl veřejně označován v několika článcích jako antibritský historik a člověk, který persekuoval ostatní historiky ve své vlasti, kteří nechtěli jít v prosovětském proudu. Zároveň se v článcích žádá to, aby britská akademie změnila znění dosavadní smlouvy s ČSAV a aby měla vliv na to, jací lidé na studijní pobyty přijíždějí.

První článek byl od Bernarda Levina a vyšel v deníku The Times 2. listopadu roku 1977. Autor v článku s názvem *History's verdict: keep the persecutor of historians out of Britain* překvapí velkou znalostí faktografie Králova života i orientací na poli historické vědy v Československu. Bezpochyby se dá říci, že byl v kontaktu s některými historiky, kteří po roce 1968 emigrovali. Ve Velké Británii žili například manželé Teichovi, přičemž Alice Tepichová se částečně zabývala i podobnými badatelskými tématy a s Králem vedla i spor o jeho výklad úniku kapitálu z Československa před rokem 1938. Možná se mohlo jednat i o Viléma Prečana, protože cituje jeho seznam perzekuovaných historiků, který předložil na Mezinárodním kongresu historiků v San Francisku v roce 1975. V obsáhlém článku tedy Levin uvádí, že v poslední době věnoval značnou pozornost zkoumání návštěv ze Sovětského svazu a jeho impéria ve Velké Británii a ačkoliv tam zavítalo mnoho problematických osobností, žádná nedosáhla úrovně té, která je tam právě nyní (tj. listopad 1977). Králův pobyt v Anglii označil za nepřijatelný, protože se podílel na persekuci mnoha českých historiků, kteří nechtěli jít v prosovětském proudu. Krále, který byl ve Velké Británii v rámci výměnné smlouvy mezi britskou a československou akademií, označil za falsifikátora dějin i historických dokumentů a hlavní „nástroj“ persekuce českých vědců. Uvedl, že Král používá svou moc nejen ve prospěch KSČ ale i ke sledování svých vlastních cílů. Dále uvedl, že Královy aktivity jako historika byly omezeny na „papouškování oficiální sovětské linie mnichovské smlouvy z roku 1938 a následující nacistické uchopení Československa a tvrzení v každé další knize, že statečný Sovětský Svaz byl připraven a žádostiv přijít na pomoc Československu, ale byl před tím varován imperialisty z Británie a Francie.“³⁴⁶

³⁴⁶ ANM, fond Václav Král, kart. 29, novinový výstřižek článku Bernarda Levina z The Times z 2. listopadu 1977. Fotokopie anglického originálu je obsahem přílohy této práce.

Autor dále psal o tom, že díky této práci dostal od politických představitelů mnoho vyznamenání i exkluzivní přístup do některých archivů a toto privilegium podle autora zneužíval ve prospěch falšování pramenů a že si tento „zvyk“ s sebou přivezl i do Velké Británie. „V nedávné práci založené na dřívějším výzkumu v *Public Records Office* pozměnil jednu část rozhodujícího dopisu za jinou. Další životně důležitou část vynechal, vědíc, že po tom všem bude v bezpečí od kritiky v českých publikacích. (Jeho padělek byl odhalen v *TLS J. W. Bruegelem*. Ten závěr ale nebude k vidění v Československu.)“³⁴⁷

Autor článku také přesně popsal spor Václava Krále s Emanuelem Mandlerem³⁴⁸, dokázal popsat Královo chování v roce 1968 a poté s obdivuhodnou přesností vyložit jeho počínání po návratu do vedení Ústavu pro dějiny evropských socialistických zemí, který byl po roce 1968 přejmenován na Československo-sovětský institut. Připomíná právě fakt, že Král prováděl čistky na pracovištích Historického ústavu ČSAV.

Ladění článku Bernarda Levina bylo velice ostré, protože psal dokonce i o tom, že Král pracuje na zničení celé jedné generace historiků a už je velmi blízko svému cíli, což je myšlenka, která je po mém soudu hodně zveličená. Král se samozřejmě podílel na čistkách v ústavech, ovšem ne vše byla záležitost pouze Václava Krále a nejen on sám systematicky likvidoval politicky nespolehlivé historiky. Levin Krále dokonce nazývá „mizerou a zrádcem své země“, kterému je dán přístup k historickým pramenům Velké Británie, které „prostituuje ke svým politickým účelům“. Autor tedy v závěru svého článku apeluje na to, aby se změnilo znění smlouvy mezi oběma akademie věd a aby si i Velká Británie mohla vybírat lidi, kteří mají studovat na její půdě. Dosud byly zvyklosti takové, že do Velké Británie jezdili vědci, které vybrala ČSAV, a britská strana je jen formálně potvrdila.³⁴⁹

Tento článek nám předkládá celkem unikátní pohled anglického novináře a spisovatele Levina na Václava Krále a je to také zajímavý vhled do toho, jak se zahraničí dívalo na to, co se v sedmdesátých letech dělo v Československu. V podobném duchu jsou ještě další dva články. Jeden je v králově pozůstalosti nedatovaný a druhý má o den mladší datum, než ten první Levinův. Vzhledem k tomu,

³⁴⁷ TAMTÉŽ.

³⁴⁸ Liší se v závěrech v tom, že uvádí, že Král jako důsledek sporu s Mandlerem, ho donutil k rezignaci z Ústavu pro dějiny evropských socialistických zemí. Mandler v něm nikdy nepracoval.

³⁴⁹ ANM, fond Václav Král, kart. 29, novinový výstřížek článku Bernarda Levina z *The Times* z 2. listopadu 1977.

že se vyjadřuje i nedatovaný článek Petera Strafforda s názvem *Academy may close the door to undesirable visitors*³⁵⁰ ke stejnému tématu, můžeme celkem s jistotou říct, že všechny jsou ze stejného období. Strafford v něm píše o pokusu britské akademie o změnu smluv s ostatními akademiemi o vysílání osob na studijní pobyty. Uvádí, že se britská akademie brzy pokusí o změnu znění smluv o výměně vědců tak, aby v budoucnu zabránila návštěvám takových osob, jako je Václav Král. I v tomto článku autor označuje Krále jako persekutora československých historiků, ale není v tak ostrém ladění, jako byl článek předchozí. Spíše se soustředí na snahu o popsání problému, který akademie v současné chvíli řeší.³⁵¹

V Králově pozůstalosti se nalézají ještě třetí článek, který dokládá nevoli, kterou vzbudil jeho příjezd a kterou snad žádný historik, který není v politických funkcích, jen tak nevzbudí. V článku s názvem *Anti-British writer is official guest*³⁵² se David Floyd vyjadřuje víceméně ke stejnému tématu, jako články předchozí a navíc dokládá i to, že Král na svém posledním studijním pobytu v Anglii ani nerespektoval zdejší zvyky a odmítl si nechat sestavit oficiální program. Jen si při příjezdu vyzvedl peníze a už o něm nikdo nevěděl.

To, jak viděli Václava Krále lidé a převážně historici, kteří s ním měli co dočinění v Čechách, je logické. Je však s podivem, jakým způsobem k němu a priori přistupovali lidé v zahraničí. Zatímco od některých slyšel slova uznání, výše zmínění britští historikové či publicisté k němu byli plní nevráživosti. Překvapí i fakta, která o něm věděli a dokázali zjistit. Tím je vidět, že se o Královi v zahraničí vědělo. Je z toho však cítit, že to jsou fakta, které jim poskytli historici-emigranti a u nich už tento pohled znovu chápat lze. Jde tedy o to, že podobně jako v Československu³⁵³, mohl být Václava Král chápán v negativním světle i v zahraničí. Pak je tu otázka, jak se k tomu sám stavěl, a odpověď by mohla být neméně zajímavá. Prameny však mlčí. Takto můžeme jen konstatovat podobně jako v jedné z předchozích kapitol, že si Král zatráhal sporné pasáže článků, se kterými evidentně nesouhlasil, a i z těchto materiálů je vidět, že si kritiku Král příliš nepřipouštěl a nebral ji na vědomí. Vedl si svou „pravdu“. Zvláště, když to byla kritika od nepřátel socialismu.

³⁵⁰ ANM, fond Václav Král, kart. 29, kopie anglického článku Petera Strafforda. Fotokopie anglického originálu je obsahem přílohy této práce.

³⁵¹ TAMTÉŽ.

³⁵² ANM, fond Václav Král, kart. 29, kopie anglického článku od Davida Floyda ze 3. 11. 1977 v Daily Telegraph. Fotokopie anglického originálu je obsahem přílohy.

³⁵³ Tím mám na mysli především dissent, protože Král neměl jen odpůrce, ale také četné přívržence.

Závěr

František Kavka uvedl při své přednášce v Českých Budějovicích v roce 2003, že na českou marxistickou historiografii se nesmí pohlížet jen z pozice bílé a černé. Že nejen v samizdatu, ale i v oficiálních institucích vznikaly vědecky hodnotné práce.³⁵⁴ Po seznámení se s dílem a osobností Václava Krále se domnívám, že na jeho působení a dílo se dá dívat právě pouze z pozice černé a bílé a neexistuje nic mezi tím. Václav Král byl člověk, který rozlišoval právě jen černou a bílou, dobro a zlo a nebyl schopen kompromisu ve svých pracích, a zřejmě i ve svém životě.

Jeho osoba i dílo se nedají přijmout smířlivě a vybízí k tomu, aby se k němu zaujalo určité stanovisko, ať už v kladné nebo záporné rovině. V předložené práci jsem se snažil postihnout obě strany Královy osobnosti i jeho díla. Snažil jsem se na něm najít to pozitivní i to negativní, přičemž je asi vzhledem k jeho zaměření a působení a priori jasné, že to negativní bude v pohledech na jeho práci a „veřejný“ život dominovat.

Ač se to na první pohled nemusí zdát, Václav Král byl do jisté míry zásadovým a pracovitým typem historika, který v mládí objevil linii marxismu-leninismu. K ní se přimknul a v duchu této linie se táhlo jeho dílo i kariéra. Václav Král zaujal pevné stanovisko k výkladu vzniku Československa, k osobnostem první republiky, k Mnichovu 1938, k období okupace i k době února 1948, po vzoru oficiální politiky KSČ. A tyto názory hájil a výrazně neměnil ani v období roku 1968, kdy bylo zřejmé, že jeho kariéra může být výrazně ohrožena. Odpovědnost z podílu na předchozích deformacích se ze sebe snažil sejmout, ale otevřeně na stranu reformního proudu nepřešel. Jeho pracovitost zase dokládá čas strávený v archivech. Václav Král považoval za základ vědecké práce aplikaci marxistické teorie na nalezené prameny. Strávil velice mnoho času v archivech domácích i zahraničních. Pro další badatele otevřel nové téma, hospodářství v Čechách a na Moravě v období Protektorátu, ke kterému ukázal i širokou pramennou základnu. Jeho dílo *Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích 1938-1945* nebude moci žádný badatel v tomto tématu opomenout. A v archivech studoval i v době, kdy se dostal do vysokých funkcí, a to u části historiků nebylo pravidlem. Král si byl samozřejmě vědom, že jeho postoje a práce mu zajišťuje lepší životní podmínky, a využíval jich, ale můžu si dovolit říct, že

³⁵⁴ František KAVKA, *Moje ohlédnutí*.

na rozdíl od jiných pevně věřil tomu, co hlásal. Považoval se za pedagoga i propagátora, který má ostatním vysvětlit kvalitu lidovědemokratického státu a socialistického zřízení a který, ačkoliv to zrovna ve většině jeho prací není příliš patrné, uznával i odbornost.³⁵⁵ To je to kladné na Králově osobě.

Problémem u něj je to, že pro podporu socialistického zřízení byl ochoten i falšovat historii a zcela scestně očerňovat osobnosti předchozího vývoje, ačkoliv si to možná i on sám osobně nepřipouštěl. Pokud by to dělal jen v ranném období svojí tvorby, dalo by se to omluvit zapáleným přístupem k marxismu, který se dá vysledovat i u mnoha další historiků, kteří posléze vynikli i řadou velice kvalitních vědeckých prací, které byly vědecky na výši.³⁵⁶ Václav Král si prokazatelně upravoval edice pramenů ke svému obrazu tak, aby ukazovaly přesně ten konstrukt, jaký si už před jejich zkoumáním vytvořil. Podobně je a bude často připomíná Králova činnost recenzní, kdy se pouštěl do tvrdých kritik zastánců jiného názoru a zřejmě nejvíc bude Královi vždy vyčítána ta pasáž v jeho životě, kdy se dal po roce 1968 zcela do služeb propagandy a neštil se ani toho, aby perzekuoval historiky jiné. Část jich degradoval, ty méně šťastné poslal zcela do vyhnanství za hranice oficiální historické vědy. Nepřipouštěl kompromis. Chtěl buď vidět práci nebo alespoň snahu o ni v linii marxismu-leninismu a názory opačné neodpouštěl.³⁵⁷

Václav Král se přes roli řadového historika vypracoval v sedmdesátých letech až na čelné pozice v československé vědě. Zastával mnoho funkcí a výrazně se podílel na formování vývoje dějepisectví. Přitom udržoval kontakty se zahraničím, zajišťoval přísun archivních dokumentů do Československa, zastupoval Československo na mezinárodních kongresech, těm domácím pak předsedal. Pro jedny byl vzorem, pro druhé nenáviděnou ikonou.

Tato práce si dala za úkol představit Václava Krále, jeho osobnost a dílo a jejich vývoj, který šel ruku v ruce v kontextu československé historické vědy. V žádném případě nechce uvádět nějaké definitivní závěry, protože zkoumání jeho osobnosti je teprve na začátku, a proto by i tahle práce mohla být takovou první vlašťkou v tomto výzkumu. Už teď je mi jasné, že většina z okruhů a problémů, které byly v práci

³⁵⁵ To pak hlavně v době „normalizace“ při svém působení na FF UK.

³⁵⁶ Takovýto vývoj se dá sledovat například u Františka Kavky, Františka Grause či Josefa Macka a dalších.

³⁵⁷ Tím mám na mysli fakt, že někteří historikové museli po Králových prověrkách odejít na horší pozice v jiných ústavech. Ti méně šťastnější potom museli hledat práci mimo obor, nejčastěji v dělnických profesích.

nastíněny a na které se snažila alespoň částečně odpovědět, by se s nálezy nových pramenů mohly dát mnohem více rozvést a představit mnohem více do hloubky.

Nesporně přínosné by bylo prozkoumat fond Československo-sovětského institutu ČSAV, který Král dlouho vedl a který by přiblížil jeho další činnost v období „normalizace“. Podobně by bylo v budoucnu žádoucí, aby byla prozkoumána činnost Václava Krále v redakčních radách velkého množství odborných časopisů. Bylo by zajímavé poukázat na Královu cenzorskou činnost, odkrýt jeho kontakty v Sovětském svazu a především na sovětském velvyslanectví v Praze.

Nepochybně žádoucí by bylo dopodrobna rozpracovat spor o *Svědectví o Slovenském národním povstání*, který ve druhé polovině šedesátých let hýbal českou i slovenskou historickou vědou, a který se do této doby omezil v literatuře pouze na konstatování, že Václav Král označil Gustáva Husáka za „*kavárenského povaleče a buržoasního nacionalistu*“. V mé práci jsem ukázal východiska tohoto sporu a i podstatnou část, která se odehrávala na stránkách odborného tisku. Ve skutečnosti byl však spor mnohem hlubší a odehrával se na stránkách více publikací, než jsem byl schopen doložit. Přesto je to první podrobná zmínka o tomto sporu vůbec v soudobé literatuře.

Důležité by bylo v budoucnu také ukázat obraz Václava Krále, jaký si svými díly konstruoval v zahraničí a jaký byl na něj vytvářen díky svědectvím emigrantů. V této práci jsem se soustředil na nastínění obrazu Krále ve Velké Británii, ale podobně by se dal, pokud by se k tomu našly nové prameny, konstruovat i například ve Spolkové republice Německo z demokratických států a pak třeba Německá demokratická republika či SSSR ze socialistických států.

Všech těchto problémů jsem se ve své práci dotkl, některé více rozpracoval. Hlubší výklad každého tohoto problému je už nad rámec této diplomové práce a vyžaduje nová zkoumání a práci s novými prameny, které musí jít nad rámec osobní pozůstalosti. Předkládaná práce tedy může být vodítkem a zdrojem základních informací pro další badatele, kteří se budou chtít zabývat osobností Václava Krále a jeho působením.

Prameny a literatura

Prameny

Archivní prameny:

Archiv Národního muzea, fond Václav Král, kart. 1, biografický materiál.

Archiv Národního muzea, fond Václav Král, kart. 2, osobní korespondence.

Archiv Národního muzea, fond Václav Král, kart. 3, oficiální korespondence.

Archiv Národního muzea, fond Václav Král, kart. 4 – 11, dílo.

Archiv Národního muzea, fond Václav Král, kart. 12 – 15, posudky a přípravný materiál.

Archiv Národního muzea, fond Václav Král, kart. 16 – 22, fotokopie archiválií.

Archiv Národního muzea, fond Václav Král, kart. 23 – 28, přípravný materiál.

Archiv Národního muzea, fond Václav Král, kart. 29, ilustrační materiál o původu fondu.

Archiv Národního muzea, fond Václav Král, kart. 30, cizí práce.

Archiv University Karlovy (Ústav dějin – Archiv UK), fond Filosofická fakulta, katalogy posluchačů z let 1945 – 1949.

Archiv University Karlovy, fond Filosofická fakulta, záznamy o doktorských zkouškách.

Archiv University Karlovy, fond Filosofická fakulta, posudek o disertační práci Václava Krále.

Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Gymnázium Nový Bydžov, katalogy studentů z let 1936 – 1945.

Prameny vydané:

- vlastní dílo Václava Krále

Král, Václav, Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích v letech 1938 – 1945 I-III, Praha 1957-1959.

Král, Václav, Myšlenkový svět historie, Praha, 1974.

Král, Václav, Dokumenty o protilidové a protinárodní politice TGM, Praha 1953.

Král, Václav, O Masarykově a Benešově kontrarevoluční a protisovětské politice, Praha 1953.

Král, Václav, Cestou k Únoru, Praha 1963.

Král, Václav, Stanovisko k článku výbor vybraných dokumentů, Dějiny a současnost 6, 1964, č. 8, s. 19 – 20.

Král, Václav, Doplněk V. Krále ke „Stanovisku“, Dějiny a současnost 6, 1964, č. 8, s. 23.

Král, Václav, Pravda o okupaci, Praha, 1962.

Král, Václav, Kritické zářijové dny, Slovanský přehled 54, 1968, č. 5.

Král, Václav, 25. výročí československo-sovětské spojenecké smlouvy, Svět socialismu 1, 1968, č. 5.

Král, Václav, Historická věda v socialistické společnosti, ČsČH 20, 1972, s. 706-729.

Král, Václav, Historie v naší společnosti, in: Kolektiv, Úkoly československé historiografie, Praha 1973, s. 59-70.

Král, Václav, Ke kritice našeho dějepisectví, Praha 1973.

Král, Václav, Plán Zet, Praha 1973.

Král, Václav, Osvobození Československa, Praha 1975.

Král, Václav, Dny které otřásl Československem, Praha 1975.

Král, Václav, Historické mezníky ve vývoji Československa, Praha 1978.

Král, Václav, Vznik ČSR, Praha 1985.

Král, Václav, Zdeněk Nejedlý a Gollova škola, Praha 1986.

Král, Václav, O marxistickou koncepci národních dějin, Praha 1971.

- paměti:

Černý, Václav, Paměti III. 1945 – 1972, Brno 1992.

Kavka, František, Ohlédnutí za padesáti lety ve službě českému dějepisectví, Praha 2002.

Mlynář, Zdeněk, Mráz přichází z Kremli, Praha, 1990.

Literatura

Beneš, Zdeněk – Jiroušek, Bohumil – Kostlán, Antonín (edd.), František Graus - člověk a historik, Praha 2004.

- Connelly, John, Ztročená univerzita: sovětizace vysokého školství ve východním Německu, v českých zemích a v Polsku v letech 1945 – 1956, Praha 2008.
- Górny, Maciej, Między Marksem a Palackym. Historiografia w komunistycznej Czechosłowacji, Warszawa 2001.
- Graus, František, Za marxistickou historickou vědu, ČsČH 1, 1953, s. 2-6.
- Graus, František, Současná krize našeho historického vědomí, ČsČH 16, 1968, s. 485 - 504.
- Hanzal, Josef, Cesty české historiografie 1945 – 1989, Praha 1999.
- Holotík, Jozef, K stavu a úlohám historickej vedy na Slovensku, ČsČH 8, 1960, s. 19-23.
- Horská, Pavla – Nodl, Martin – Kostlán, Antonín (edd.), Francouzská inspirace pro společenské vědy v českých zemích, Praha 2003.
- Horyna, Václav, Vlastivěda Královéhradecka, Hradec Králové 1968.
- Hendrych, Jiří, K úloze historie při budování socialistické společnosti, ČsČH 8, 1960, s. 24-31.
- Husák, Gustav, Svědectví o Slovenském národním povstání, Praha 1974.
- Husák, Gustav, Svědectví o Slovenském národním povstání, Dějiny a současnost 6, 1964, č. 6, s. 1 – 4; č. 7, s. 1 – 4; č. 8, s. 1 – 4.
- Charvát, J. – Linhart, J. – Večerník, J., Sociálně třídní struktura Československa, Praha 1978.
- Jiroušek, Bohumil, Česká marxistická a marx-leninská historiografie – možnosti a meze studia, ČČH 106, 2006, s. 884 – 904.
- Jiroušek, Bohumil, Josef Macek. Mezi historií a politikou, Praha 2004.
- Jiroušek, Bohumil a kolektiv, Proměny diskursu české marxistické historiografie, České Budějovice 2008.
- Jiroušek, Bohumil a kolektiv, Česká a československá účast na mezinárodních kongresech historických věd, České Budějovice 2006.
- Jiroušek, Bohumil, Zánik Českého časopisu historického po únoru 1948 ve světle dobových dokumentů, ČČH 107, 2009, s. 119-147.
- Johnson, Paul, Dějiny 20. století, Praha 1991.
- Kaplan, Karel, Kořeny československé reformy 1968 I – II, Brno 2000-2002.
- Kaplan, Karel, Sociální souvislosti krizí komunistického režimu v letech 1953-1957 a 1968-1975, Praha 1993.

- Kavka, František, Moje ohlédnutí za povahou českého marxistického dějepisectví v letech 1950 – 1989, Jihočeský sborník historický 72, 2003, s. 95-107.
- Kavka, František – Polišínský, Josef, IV. sjezd československých historiků v Brně, 27. – 29. září 1966, ČsČH 15, 1967, s. 165 – 169.
- Kavka, František – Polišínský, Josef, Rezoluce IV. sjezdu československých historiků, ČsČH 15, 1967, s. 169 – 170.
- Kdo byl kdo v našich dějinách, Praha 2000.
- Kopeček, Michal, Hledání ztraceného smyslu revoluce. Zrod a počátky marxistického revizionismu ve střední Evropě, Praha 2009.
- Křížek, Jurij, Vznik Československa, Praha 1978.
- Křížek, Jurij, Některé problémy našeho dějepisectví, ČsČH 20, 1972, s. 730-745; ČsČH 21, 1974, s. 411-429.
- Kutnar, František, Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví, Praha 1971.
- Kutnar, František – Marek, Jaroslav, Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví, Praha 1997.
- Lenderová, Milena, Zdenka Braunerová, Praha 2000.
- Macek, J., Stav a úkoly československého dějepisectví v období dovršení socialismu, ČsČH 8, 1960, s. 1- 17.
- Macek, Josef, Stav a úkoly historické vědy, ČsČH 15, 1967, s. 1 – 34.
- Maleček, Karel, Hospodářská diktatura koncernů, Praha 1948.
- Malíř, J. – Marek, J., Politické strany 1938 - 2004. Vývoj politických stran a hnutí v Československu II, Brno 2005.
- Mandler, Emanuel, Výbor vybraných dokumentů, Dějiny a Současnost 6, 3, 1964, s. 11-13.
- Mandler, Emanuel, Výbor vybraných dokumentů, Dějiny a současnost 6, 1964, č. 3, s. 11 – 13.
- Mandler, Emanuel, Nehodící se škrtněte aneb o něčem jiném, Dějiny a současnost 6, 1964, č. 8, s. 21 – 22.
- Měchýř, Jan, Komunistická strana Československa 1938 – 1989, in: Pavel Marek (ed.), Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861 – 1998, Olomouc 2000, s. 323-330.
- Míšková, Alena, Proces tzv. normalizace v Československé akademii věd (1964-1974), in: Věda v Československu v období normalizace (1970-1975), Praha 2002, zvl. s. 152-155.

- Moulis, Vladislav – Sládek, Zdeněk, Opožděná úvaha nad dílem V. Krále, *Historie a vojenství* 1990, č. 3, s. 147 – 167.
- Nečásek, František – Pachta, Jan – Raisová, Eva, *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka*, Praha 1953, s. 5-7.
- Nodl, Martin, Možné přístupy ke studiu dějin české historické vědy v letech 1945-2000, *Soudobé dějiny* 8, 2001, č. 1, s. 9-22.
- Nodl, Martin, *Dějepisectví mezi vědou a politikou: úvahy o historiografii 19. a 20. století*, Brno 2007.
- Novomeský, Ladislav, O Králově svědectví trochu jinak, *Kulturní tvorba* 16, 1968, s. 2-3.
- Olivová, Věra, *Československé dějiny 1914-1939 II*, Praha 1991.
- Pachta, Jan, *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka*, ČsČH 1, 1953, s. 45-60.
- Pachta, Jan, *Pekař a pekařovština v českém dějepisectví*, Brno 1950, s. 8-9.
- Pekař, Josef, *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy*, Praha 1923.
- Pecka, Jindřich (ed.), *Spontánní projevy Pražského jara 1968-1969*, Brno 1993.
- Prečan, Vilém Lid, veřejnost, občanská společnost jako aktér Pražského jara 1968, in: Pecka, Jindřich – Prečan, Vilém (edd.), *Proměny Pražského jara 1968 – 1969*, Brno 1993.
- Prečan, Vilém, Předběžná dokumentární zpráva o Černé knize, in: Kolektiv, *Sedm pražských dnů 21. – 27. srpen. Dokumentace*, Praha 1990, s. 389 – 394.
- Prečan, Vilém, *SNP: Dokumenty*, Bratislava, 1965.
- Přehled československých dějin III*, Praha, 1960.
- Rákosník, Jakub, *Odvrácená tvář meziválečné prosperity. Nezaměstnanost v Československu 1918-1938*, Praha 2008.
- Ryantová, Marie, Dilema Josefa Kočího – postoj k srpnové okupaci, in: *Česká věda a Pražské jaro (1963-1970)*, Praha 2001, s. 339-344.
- Seibt, Ferdinand, *Bohemica. Probleme und Literatur seit 1945*, *Historische Zeitschrift – Sonderheft* 4, München 1970.
- Sedm pražských dnů 21. – 27. srpen. Dokumentace*, Praha 1990.
- Šik, Ota, *Ekonomika, zájmy, politika*, Praha 1962.
- Šik, Ota, *K problematice socialistických zbožních vztahů*, Praha 1965.
- Úkoly československé historiografie*, Praha 1973.

Vaněk, Miroslav – Mücke, Pavel – Pelikánová, Hana, Naslouchat hlasům paměti, Praha 2007.

Velké osobnosti filosofické fakulty Univerzity Karlovy 4 – Václav Husa. (=Acta universitatis Caroline), Praha 1988.

Volná, Katka – Mareš, Jakub – Pinerová, Klára (edd.), Prověřená fakulta, Praha 2009.

Seznam příloh

Příloha č. 1	Bibliografie prací Václava Krále
Příloha č. 2	Osobní fotografie Václava Krále
Příloha č. 3	Fotokopie článku Bernarda Levina
Příloha č. 4	Fotokopie článku Petera Strafforda
Příloha č. 5	Fotokopie článku Davida Floyda

Příloha č. 1: Bibliografie prací Václava Krále

Monografie:

Beneš a obrana státu, Bratislava 1952.

Revolucionáři našich krajů, Praha 1952,

Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice, Praha 1953.

Dokumenty a protilidové a protinárodní politice Masarykově, Praha 1953.

Od minulosti k socialistické budoucnosti vesnice, Praha 1953.

Intervenční válka československé buržoasie proti Maďarské sovětské republice v roce 1919, Praha 1954.

O kontrarevolucionoj i antisovětskoj politike Masaryka i Beneša, Moskva 1955.

A csehoslovak bursoazia intervencios hábojúja a Magyar tanácskostársaság ellen 1919, Bratislava 1956.

Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích v letech 1938-1945, I. - III Praha 1957 – 1959.

Čtyřicet let ČSR, Praha 1958.

Die Vergangenheit warnt, La leçon du passé, Lessen from history, Una lezione del passato, Praha 1960.

H. M. Globe und die Tschechoslowakei, Praha 1961.

Chtěli nás vyhubit, Praha 1961.

Politické strany a Mnichov, Praha 1961.

Pravda o okupaci, Praha 1962.

Cestou k Únoru, Praha 1963.

Die Deutschen in der Tschechoslowakei, Praha 1964.

Zločiny proti Evropě, Praha 1964.

15. březen, Praha 1964.

Prestuplenija protiv Evropí, Moskva 1968.

Das Abkommen von München 1938, Praha 1968.

Československo - Sovětský svaz 1917-1945, Praha 1969.

Od ledna do srpna 1968, Praha 1970.

Válka, vítězství nad fašismem, poválečný vývoj, Praha 1970.

Lenin a současnost, Praha 1970.

Od januára do augusta 1968, Bratislava 1970.

Spojenectví československo-sovětské v evropské politice 1935-1939, Praha 1970.
Záříjové dny 1938, Praha 1971.
Cesta k leninismu, Praha 1971.
Československo a Sovětský svaz 1917-1971, Praha 1971.
Československo a Sovietski zväz 1917-1971, Bratislava 1971.
Mládež a problémy proletářského internacionalismu, Praha 1971.
O marxistickou koncepci národních dějin, Praha 1971.
Proč je Mnichov neplatný, Praha 1972.
Lenin, leninismus a sovětské zkušenosti ve výstavbě socialismu v Československu, Praha 1972.
Historie, její perspektivy a retrospektivy, Praha 1973.
Rudé odbory 1922-1939, Praha 1973.
Ke kritice našeho dějepisectví, Praha 1973.
Nástin československých dějin 1945-1972, Praha 1973.
Plán Zet, Praha 1973.
Osvobození Československa, Praha 1975.
Dny které otřáslly Československem, Praha 1975.
Myšlenkový svět historie, Praha 1975.
Plan zet, Moskva 1977.
Již nikdy Mnichov, Praha 1978.
Dokumenty a materiály k dějinám československo-sovětských vztahů III (červen 1934-březen 1939), Praha 1978.

Podíl na kolektivních monografiích:

Třicet let bojů KSČ za lidovou československou armádu, Praha 1951, s. 31 – 55 a s. 106-123.
Československo-sovětské vztahy v době Velké vlastenecké války, 1941-45, Praha 1960.
Sovetsko-čechoslovatskie otnošení jak vo vrenia Velikoj otečestvennej vojny 1941-1945, Moskva 1960.
25 ans d' historiographie tšhécoslovaque 1936-1960, Praha 1960, s. 344-371.
Kdo zavínil Mnichov. Sborník z mezinárodního vědeckého zasedání k 20. výročí Mnicha, Praha 1959.
Die Hintergründe des Müncher Abkommens von 1938, Berlin 1959.

Contributions á l'histoire de Munich, Pratur 1959.
Slovenská republika rád, Bratislava 1959.
Přehled československých dějin III 1918-1945, Praha 1960.
Vznik a vývoj lidovědemokratického Československa, Praha 1961, s. 9-16.
Upevňovanie vzťahov Čechov a Slovákov pri vyučovaní dejepisu, Bratislava 1961, s. 174-183.
Německá otázka a Československo, Bratislava 1962.
Němci proti Hitlerovi, Praha 1961.
Nástin dějin československého odborového hnutí, Praha 1963.
Náčrt dejín československého odborového hnutia, Bratislava 1963.
Kritika buržoazních teorií v historiografii I-II, Praha 1977.

Studie a články:

Masaryk, Beneš a osvobozenecá legionářská legenda, Historie a vojenství 1952, č. 1, s. 116-138
F. A Brauner za revoluce a reakce 1848-49, Sborník archivní prací 1952, s. 123 – 188.
Masaryk, Beneš – nepřátelé naší svobody a nezávislosti, Mladá fronta 1952, 3.
Role Dr. Eduarda Beneše před Únorem 1948, Mladá fronta 1953.
Plány amerických imperialistů na světovládu a Masarykův první odboj, Historie a vojenství 1953, č. 2, s. 122-142; č. 3, s. 107-127.
Československo a Mnichov, ČsČH 1959, s. 25-48.
Die Tschechoslovakei und München, Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, 1959, s. 23-59.
Ke 40. výročí Maďarské republiky rád, Mezinárodní politika 1959, č. 2, s. 124 – 126.
Nové dokumenty k historii 15. března 1939, Mezinárodní politika 1959, č. 3, s. 176-178, s. 181.
K úloze zahraničního kapitálu v Československu, ČsČH 1959, č. 3, diskuze.
Le préjudice économique causé á la Tchecoslovaquie par l'occupation nazie, La Pensée No. 85 1959, s. 126-129.
Plány, které nevyšly, Dějiny a současnost 1960, č. 6, s. 11-14.
Germanizační politika v Československu za války, Mówia wieky 1960.
The policy of germanization enforced in Bohemia and Moravia by the fascist invaders during the Second world war, Historica 1960, s. 273-303.

Politika de distrugere a natiunii cehe dusa de ocupantii fascisti in anii celui de- al doilea razboi mondial, Studii revista de Istrie 1961, s. 23-48.

Walka narodowowyswolenca w czechoslowacii latech 1938-1945, Wiadomości historyczne 1961, s. 133-142.

Velká Británie a československá rezistence, Historie a vojenství 1961, č. 4. 626-642.

Předmnichovské Československo a Společnost národů, Mezinárodní politika 1961, s. 381-384.

Čtyřicet let KSČ, Věstník ČSAV 1961, s. 183-187.

La maimise économique de l'Allemagne historique sur la Tchecoslovaquie, Recherchis internationales á la lumière du marxisme 1961, s. 218-245.

Minulost varuje, Dějiny a současnost 1962, č. 7, s. 7-8.

Durch die Nazist verursache Wirtschaftsschäden in der ČSR, Tschechoslowakische Gewerksschaften 1964, Nr. 4, s. 5-8.

Dny před povstáním. Z předhistorie Slovenského národního povstání, Hlas revoluce, 1964, č. 15.

Slovenské léto 1944, Rudé právo 8. 8. 1964.

To byl 15. březen, Hlas revoluce, 1964.

Slovenské národy a Slovensko v Německé politice 1939-1945, Slovanský přehled 1964, č. 4, s. 193-205.

Třetí svět (20. výročí konference v Postupimi), Hlas revoluce, 1965, č. 17.

Kolaborace nebo rezistence? (K článku J. Havelky „Vzpomínka na generála Eliáše“), Dějiny a současnost, 1965, č. 7., s. 1-7.

Proč museli odejít (Rozhodnutí postupimské konference o odsunu Němců z ČSR, 20. výročí), Hlas revoluce, 1965, č. 14.

Ústav dějin evropských socialistických zemí ČSAV – Zpráva ČsČH, 1965, č. 1, s. 31-38.

Německá otázka a bezpečnost Evropy, Nová mysl, 1965, č. 21, s. 20-24.

Rumunsko a průchod Rudé armády na pomoc Československu v roce 1938, Slovanský přehled 1966, č. 6, s. 330-338.

Říjen a Československo, Kulturní tvorba 1967, č. 44.

Mnichovská dohoda 1938 – Přítomnost a minulost, Nová mysl 1967, č. 7, s. 19-21.

Dvacátí výročí kulturní dohody Československo-bulharské (20. 8. 1947), Bulharko, 1967, č. 5.

Mnichovská dohoda od počátku neplatná, Dějiny a současnost, 1967, č. 1, s. 26-30.

Kritické zářijové dny, Slovanický přehled 1968, č. 5, s. 369-385.

25. výročí československo-sovětské spojenecké smlouvy, Svět socialismu 1968, č. 5.

O tzv. vysočanském sjezdu KSČ, Život strany 1969, č. 42. s. 1, 3; č. 43. s. 1, 3; č. 44, s. 1, 7.

Nemalé úlohy – významné poslanie (Obnovujeme Československo – sovětsky institut), Pravda 3. 10. 1969.

Před třiceti lety (Přepadení Polska nacistickým Německem), Rudé právo, 29. 8. 1969.

12. prosinec 1943 a dnešek (Spojenecká smlouva mezi ČSR a SSSR), A- revue, 1969, č. 22, s. 26-27.

Antikomunismus v Československu, Život strany 1970, č. 4, s. 37-39; č. 5, s. 34-35.

Věda a společnost, Učitel'ské noviny 1970, č. 27/28, s. 6.

Spojenecká smlouva československo-sovětská, Učitel'ské noviny 1970, č. 25/26, s. 1-8.

Počátky bolševizace KSČ, Nová mysl 1971, č. 3, s. 498-508.

KSČ a Sovětský svaz, Družba 1971, č. 3, s. 3-14.

Úvahy nad československou historiografií, Společenské vědy ve škole 1971, č. 4, s. 97-100.

Moskevský impuls (KSČ a KI), Slovanický přehled 1971, č. 6, s. 449 a 456.

Zásady socialistické internacionalismu a jejich destrukce, Život strany 1971, č. 6, s. 449-456.

V. I. Lenin a organizace vědy v prvních letech sovětské vlády, Universita Karlova k památce V. I. Lenina, Praha 1971, s. 148-157.

Diskusní příspěvky na aktivu komunistů společenskovedních pracovišť ČSAV, 29. 6., Věstník ČSAV 1971, č. 6, s. 422-453.

Zásady socialistického internacionalismu a jejich destrukce v roce 1968, Život strany 1971, č. 9, s. 51-53; č. 10, s. 49-51.

O marxistickou koncepci národních dějin, Slovanický přehled 1972, č. 2, s. 123-126.

Jiří Dimitrov a obrana Československa, Slovanický přehled 1972, zvl. číslo, s. 21. – 34.

Nad perspektivami historické vědy, Společenské vědy ve škole, č. 8, s. 209-212.

Ještě k otázkám naší historické vědy (Řízení výzkumné činnosti), Socialistická škola, s. 25-28.

Poznámky k úloze SSSR v zářijové krizi v roce 1938, Vztahy Československo-sovětské, s. 51-69.

Rudé odbory a Rudá odborová internacionála, in: Sborník ROH z konference o Rudých odborech, 1972.

Historická věda v socialistické společnosti, ČsČH 1972, č. 5, s. 706-729.

Význam čs.–sovětských smluv z let 1935 a 1943 – historie vzájemných vztahů, in: Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi ČSSR a SSSR, Praha 1970, s. 4-19.

Výchozí úvahy o dalším rozvoji historických věd v ČSSR, Historie a vojenství 1972, č. 1-2, s. 133-139.

Teoretické problémy historie. Úvod ke sborníku teoretických statí, Praha 1972.

Význam osvobození Československa Rudou armádou. Socialistická škola, č. 9, s. 514-517.

O marxistickou koncepci národních dějin, Slovanský přehled 1972, č. 2, s. 123-126.

Úloha SSSR v zářijové krizi 1938, Sborník FF UK k dějinám československo-sovětských vztahů, 1972, s. 51-69.

Výchozí úvahy o dalším rozvoji historických věd v ČSSR, Historie a vojenství 1972, č. 1-2, s. 133-139.

Smlouva československo-sovětská v roce 1943, in: Československo-sovětské vztahy jako faktor mezinárodní politiky (1917-1970), Praha 1975, s. 161-170.

Spojenecká smlouva československo-sovětská, Slovanský přehled 1973, č. 6, s. 449-454.

250 let Akademie SSSR, Filosofický časopis 1974, s. 617-623.

Historická literatura o Mnichovu 1938, ČsČH 1974, s. 31-56.

Československo-sovětské vztahy v období příprav Slovenského národního povstání, Slovanský přehled 1974, s. 273-296.

Názory na povahu Československo-sovětské spolupráce před 31 lety, Slovanský přehled, 1974, s. 420-423.

Zdroje antisovětských tendencí v československém vývoji před lednem 1968, Vztahy Československo-sovětské č. 2, s. 121-147.

Jak jest třeba vykládat Mnichovech 1938, Společné vědy ve škole 1974, č. 6, s. 164-168.

Do dalšího desetiletí, Slovanský přehled 1974, s. 97-99.

Co se dělo kolem osvobození Prahy, Praha-Moskva, 1974, č. 1, s. 45-47.

SNP a ti druzí, Praha-Moskva 1974, č. 2, s. 15-18.

Na Dukle 1944, Praha-Moskva 1974, č. 2, s. 64-67.

Historie kouzel zbavená, Praha-Moskva 1974, č. 3, s. 52-54.

200 let dobré tradice, Praha.Moskva 1974, č. 4, s. 32-34.

Vznik světové socialistické soustavy, Tvorba 1974, č. 18.

První vláda Národní fronty, Praha-Moskva 1975, č. 1.

Přínos ke vztahům československo-sovětským, Slovanský přehled 1975, č. 1, s. 1-29.

V předvečer Pražského povstání, Slovanský přehled 1975, č. 2, s. 81-106.

Západ a Slovenské národní povstání, ČsČH 1975, s. 51-74.

K otázce mezinárodních souvislostí Pražské povstání v květnu 1945, ČsČH 1975, s. 161-189; s. 349-376.

Únor 1948, Společenské vědy ve škole 1974-1975, č. 6, s. 161-164.

České země na sklonku války, Společenské vědy ve škole, 1974-1975, č. 7, s. 193-196.

Pražské povstání v květnu 1945, Společenské vědy ve škole, 1974-1975, č. 8, s. 225-232.

Konference v Jaltě a poslední měsíce druhé světové války, Nová mysl 1975, č. 2, s. 158-171.

Ideově politické hodnoty Květnového povstání českého lidu 1945, Život strany 1975, č. 8, s. 7-11.

První vláda Národní fronty, Slovanský přehled 1975, č. 3, s. 161-175.

25 let Československo-sovětského institutu, Československo-sovětské vztahy V, s. 7-14.

Osvobozenická úloha SSSR a vznik světové socialistické soustavy, Praha-Moskva 1975, č. 2, s. 25-27.

SSSR a osvobození ČSSR, Praha-Moskva 1975, č. 3, s. 37-38.

Koncepce národních dějin a výuka dějepisu, Společenské vědy ve škole 1975-1976, č. 1., s. 2-5; č. 2, s. 33-35.

Pražské povstání v květnu 1945 a osvobození Československa Rudou armádou, Družba 1975, č. 3 příloha, s. 3-11.

SSSR a světová socialistická soustava, Družba 1975, č. 12 příloha, s. 3-11.

Pražské povstání v kontextu národní a demokratické revoluce, Slovanský přehled 1975, č. 4, s. 241-254.

25 let od založení Československo-sovětského institutu, Praha-Moskva 1975, č. 5, s. 26-27.

Sovětská pomoc Slovenskému národnímu povstání, in: Vznik lidově demokratického Československa. AUC-Ph et Hist. 2, 1975. Studia hist. XIII, s. 79-136.

Československo, druhá světová válka a vztahy československo-sovětské, Československo-sovětské vztahy 1976, s. 7-23.

Klement Gottwald – stratég revoluce, Slovanský přehled 1977, č. 1, s. 1-23.

25 let Československo-sovětského institutu, Československo-sovětské vztahy V, s. 7-14.

Křižovatky dějin (Odkaz Velké říjnové socialistické revoluce a Československo), Praha-Moskva 1976, č. 3, 4, 5.

Z historie antikomunismu a antisovětismu, Praha-Moskva 1976, č. 6, s. 1-2; 1977, č. 3.

Velká říjnová socialistická revoluce a Československo, Nová mysl 1977, zvl. Číslo, s. 50-63.

Sovětský svaz a otázka povstání na Slovensku, Československo-sovětské vztahy 1977, s. 7-54.

Velká říjnová socialistická revoluce a revoluční proces v Československu, Slovanský přehled 1977, č. 4.

60. výročí Velké říjnové socialistické revoluce a Československo, SHS, 1978, s. 5-21.

60. výročí vzniku československého státu, Mezinárodní vztahy 1978, č. 6, s. 3-12.

Vznik Československa a VŘSR, Družba 1978, č. 11, s. 1-2.

K 60. výročí Slovenské republiky rad, Praha-Moskva 1978, č. 6, s. 62-64.

Mnichov proti Československu, Mezinárodní vztahy 1978, č. 5, s. 3-20.

Mnichov 1938, Společenské vědy ve školách 1978-1979, č. 1.

Mnichov 1938, Praha-Moskva 1978, č. 5, s. 62-65.

Vládní koalice a mnichovský diktát v roce 1938, AUC, Studia Historica 1978, s. 41-93.

Buržoasní falzifikace Mnichova 1938, Tvorba 1978, č. 37, s. 1-8.

Již nikdy Mnichov, Praha 1978.

Mnichovský diktát 1938 a Československo, in: M. I. Pankrašovova – V. J. Sipko (edd.), Predohra k Mnichovu, Bratislava 1978, s. 139-185.

Nejdůležitější odpůrci fašismu, Rudé právo 29. 9. 1978, s. 4.

Bedeutung und Lehren des Februar 1948 in der Tschechoslowakei, Deutsche Aussenpolitik 1978, s. 57-74.

Přerůstání národní a demokratické revoluce v socialistickou. Vítězný únor 1948, Slovanský přehled 1978, č. 1, s. 1-24.

Před Únorem 1948, Praha-Moskva 1978, č. 1, 2, 3.

Únor 1948 (K 39. výročí vítězství lidu nad buržoasní reakcí), Společenské vědy ve školách 1977-1978, č. 5, s. 130-135.

Únorem začala nová éra dějin, Svět socialismu 1978, č. 3, s. 11.

Národní fronta – jednota rozpora, Svět socialismu 1978, č. 4, s. 11.

Gottwaldova vláda 1946-1947, Svět socialismu 1978, č. 5, s. 11.

Kdo seje vítr, sklízí bouři, Svět socialismu 1978, č. 6, s. 19.

Reakce se rozhoduje pro hazard, Svět socialismu 1978, č. 7, s. 11.

Vítězství lidu nad reakcí, Svět socialismu 1978, č. 8, s. 15.

Kapitoly z historie československo-sovětské spolupráce, Svět práce 1978, č. 34, 35, 36.

Lid rozhodl jednoznačně. Z poválečných bojů o nový, spravedlivější řád, Rudé právo 27. 1, 1978, s. 4.

Poctivá práce – hrdinství dnešních dnů, Svět socialismu 1978, č. 44, s. 1, 6.

Vědět kdo je kdo, Práce 6. 2. 1978, s. 3.

Historická výroční v roce 1978, Praha-Moskva 1978, č. 4., s. 60-62.

Karel IV. a naše doba, Slovanský přehled 1979, 169-176.

60. výročí Velké říjnové socialistické revoluce a Československo, SHS 1979, s. 5-21.

60 let od Slovenské republiky rad, práce 15. 6. 1979, s. 1, 3.

Ze zákulisí dějin 1929-1949, Praha-Moskva 1979, č. 3, s. 68-70.

Československá zahraniční politika a Mnichov 1938, Slovanský přehled 1979, s. 1-12.

Vynikající edice diplomatických dokumentů, Praha-Moskva 1979, č. 6, s. 66-69.

17. listopad 1939, Společenské vědy ve školách 1979-1980, č. 2, s. 34-39.

K 40. výročí druhé světové války, Praha-Moskva 1979, č. 5, s. 60-62.

Lidické memento, Praha-Moskva 1979, č. 4, s. 64-67.

Ľud sa rozhodol pre socializmus. Víťazný február po 31 rokoch, Práva 23. 2. 1979, s. 4-5.

Kapitoly z dějin Československo-sovětských vztahů (K 10. výročí pléna ÚV KSČ v dubnu 1969), Praha-Moskva 1979, č. 2, s. 66-69.

Sovětský svaz v dějinách Československa, Československo-sovětské vztahy 1979, s. 43-77.

Ohlas Velké říjnové revoluce v Československu, in: Říjen 1917 a společenské vědy v ČSSR, Praha 1980, s. 53-58.

Leninismus a současnost (110. výročí narození V. I. L.), Družba 1980, č. 2, s. 1-112.

V. I. Lenin v československém tisku, Praha-Moskva 1980, č. 1, s. 62-64.

K 100. výročí narození B. Smetala, Praha-Moskva 1980, č. 5, s. 68-69.

60. let KSČ, Společenské vědy ve školách 1980-1981, č. 8, s. 218-220.

Úvaha nad velkým výročím, Praha-Moskva 1980, č. 6, s. 62-64.

Mohli jsme se v září 1938 bránit?, Tribuna, Naše odpověď 1980, č. 41, s. 9.

Die Regierungskoalition und das Münchener Diktát im Jahr 1938, Historica XX, Praha 1980, s. 177-238.

Československo a druhá světová válka, Nová mysl 1980, č. 2, s. 86-98.

Kolem Pražského povstání v květnu 1945, Praha-Moskva 1980, č. 4, s. 60-63.

Jakou úlohu hráli Vlasovci v Pražském povstání roku 1945?, Tribuna, Naše odpověď 1980, č. 10, s. 9.

V čem se liší buržoasní odboj od komunistického, tribuna, Naše odpověď 1980, č. 19, s. 9.

Z ideologických bojů po osvobození 1945, Praha-Moskva 1980, č. 3, s. 62-64.

Osvobození Československa sovětskou armádou 1945, Společenské vědy ve školách 1979-1980, č. 9, s. 258-262.

Osvobození Československa 1945, Praha-Moskva 190, č. 2, s. 58-61.

Osvobození Československa Sovětskou armádou v roce 1945, SV SSSR 1980, č. 3, s. 193-201.

Poznámky k literatuře o Československých dějinách 1939-1945, Slovanský přehled 1980, č. 3, s. 177-185.

Československo-sovětské vztahy na konci šedesátých let, Československo-sovětské vztahy 1980, s. 7-28.

10 let československo-sovětské smlouvy, Praha-Moskva 1980, č. 3, s. 17-18.

10 let československo-sovětské smlouvy, Družba 1980, č. 4, s. 1-16.

Po stopách L. I. Břežněva v Poličce, Zemědělské noviny 9. 5. 1980, s. 5.

Prameny (O přípravě založení KSČ), Praha.Moskva 1981, č. 1, s. 60-61.

Kominternu a KSČ, Praha-Moskva 1981, č. 6, s 65-67.

O levě zaměřených spisovatelích za předmnichovské republiky, Tribuna, Naše odpověď 1981, č. 27, s. 9.

Ke 40. výročí jedné smlouvy (Z 18. 7. 1941), Praha-Moskva 1981, č. 5, s. 62-63.

Dohoda zásadního významu (československo-sovětská úmluva z 18. 7. 1941), Tribuna, Naše odpověď 1981, č. 28, s. 8-9.

O kolaboraci českých historiků za okupace, Tribuna, Naše odpověď 1981, č. 5, s. 9.

O diktaturu proletariátu, Praha-Moskva 1981, č. 2, s. 65-68.

Padesát let od založení svazu přátel SSSR, Družba 1981, č. 7, s. 16-17.

Třídění duchů v Polsku, Praha-Moskva 1981, č. 5, s. 4-6, 50.

Revanšismus včera a dnes, Praha-Moskva 1981, č. 4, s. 65-68.

Divadelní nářek revanšistů, Tribuna, Naše odpověď 1981, č. 20, s. 1, 3.

Historické vědy v naší socialistické společnosti, AUC, Studia historica 1981, s. 7-28.

Co jeto zimmerwaldské hnutí?, Tribuna, Naše odpověď 1982, č. 43, s. 9.

Jiří Dimitrov význačný činitel mezinárodního komunistického hnutí, *Nová mysl* 1982, č. 6, s. 108-120.

Stalingrad 1943 a vztahy československo-sovětské, *Praha-Moskva* 1982, č. 6, s. 57-59.

O činnosti partizánských skupin a Augustu Schrammovi, *Tribuna, Naše odpověď*, 1982, č. 19, s. 9.

Hospodářský nátlak jako zbraň kontrarevoluce, *Praha-Moskva* 1982, č. 3, s. 62-63.

Internacionální přátelství a SČSP, *Družba* 1982, č. 1.

Co to byla Nejedlého koncepce československých dějin?, *Tribuna, Naše odpověď* 1982, č. 49, s. 9.

Odkaz Zdeňka Nejedlého, *Praha-Moskva* 1982, č. 4, s. 55-57.

Boj za socialistické Polsko pokračuje, *Praha-Moskva* 1982, č. 1, s. 8-11.

Obrat v Polsku, *Praha-Moskva* 1982, č. 2, s. 58-59.

Úkoly přednáškové propagandy, *ZŠ* 1982, č. 7, s. 10-12.

O sjezdu čs, historiků, *Tribuna, Naše odpověď* 1982, s. 9.

V. sjezd čs. historiků, *Slovanský přehled* 1982, č. 3, s. 228-237.

100 let od smrti Karla Marxe, *Praha-Moskva* 1983, č. 2, s. 54-56.

Říjnová revoluce a Češi a Slováci, *Praha-Moskva* 1983, č. 5, s. 70-71, 78.

Říjnová revoluce a Československo, *Praha-Moskva* 1983, č. 5, s. 62-64.

Za jaké zásluhy dostal T. G. Masaryk částku 20 milionů korun u příležitosti 80. narozenin, *Tribuna, Naše odpověď* 1983, č. 6, s. 9.

Smlouva nejen rozumu, ale i srdce (prosinec 1943), *Tribuna, Naše odpověď* 1983, č. 49, s. 8-9.

Významný mezník v dějinách československo-sovětských vztahů (Smlouva roku 1943), *Nová mysl* 1983, č. 12, s. 22-32.

Ze zákulisí Února 1948, *Praha-Moskva* 1983, č. 1, s. 57-59.

Slučovací sjezd SČSP v roce 1948, *Praha-Moskva* 1983, č. 3, s. 62-64.

Činnost spolku Národopisná Morava, *Tribuna, Naše odpověď* 1983, č. 31, s. 9.

Před 15 lety. Krizová léta 1968-1969, *Praha-Moskva* 1983, č. 4, s. 58-59.

Poznámka: Bibliografie vychází převážně z údajů v pozůstalosti Václava Krále. Některé bibliografické údaje jsou vzhledem k obtížné dostupnosti publikací neúplné.

Příloha č. 2: Fotografie Václava Krále

Zdroj: ANM, fond Václav Král, kart. 29

Poznámka: Václav Král je vždy ten vpravo. Fotografie jsou časově blíže neurčené, ani nijak popsané. Jejich interpretace je tedy takřka nemožná.

Příloha č. 3: Fotokopie článku Bernarda Levina s názvem *History's verdict: keep the persecutor of historians out of Britain* z The Times 2. 11. 1977.

Zdroj: ANM, fond Václav Král, kart. 29.

to father a ghost body representing such an equivalent—in Czechoslovakia. He is an historian; he is also a falsifier of history and of historical documents alike, and the principal instrument of repression against Czech scholars. His real job, indeed, can be properly described as that of a persecutor; and, in more than one sense, he is more successful in his success and their ideological requirements but for his own private ends, pursuing those who have not followed the Party line with an greater vigour than those who have had the courtesy to draw attention to shortcomings in his own work.

Kral's activities as an historian have been largely confined to peddling the official Soviet line on the 1938 Munich agreement and the subsequent Nazi seizure of Czechoslovakia, his thesis, in book after book being that the heroic Soviet Union was ready and eager to come to the aid of Czechoslovakia but was prevented from doing so by the imperialists of Britain and France. For his unwavering devotion to his Soviet masters he has been amply rewarded: not only has he held high official academic posts, and had his articles and books sponsored and published on a massive scale, but he has been given sole access to historical files and archives. This privilege he has doubly abused, by fabrication or suppression of the material, and by preventing other historians from pursuing their own research in the same areas. He has, I may say, carried his habit of doctoring the records to Britain; in a recent work based on earlier research in the Public Record Office this present visit to Britain is by no means his first, though I trust it will be his last; he altered one part of a crucial letter and omitted another, vital, part. Knowing, after all, that he was safe from criticism in Czech publications. (His forgery was exposed in the TLS by J. W. Bruegel, but that review will not be seen in Czechoslovakia.)

The lengths to which Kral goes in his vindictiveness against scholars in his own country who have attempted to correct his falsifications may be measured by the controversy he had with one of the editors of the Czech history magazine *Past and Present*, Emanuel Mandler. In 1961, Kral published a book glorifying the 1948 Soviet seizure of Czechoslovakia, and Mandler criticized Kral's fraudulent use of the documents; considering that this was four years before the "Czech Spring" it is clear that Mandler's criticisms must have been of the mildest, and could certainly not have included any denunciation or even question-

who was fully aware of the impropriety of any such action.

In 1970, the purge of Kral's former colleagues at the Historical Institute began. Kral led it, driving out of academic life no fewer than twenty Czech historians, many of whom are now employed as labourers or in other menial occupations. Not only has Kral acted as chief persecutor during the process, he has also published, as required, pamphlets denouncing the victims.

Kral's zeal has at times carried him even further than the Party line has demanded. In 1972, for instance, at a conference of historians, he declared that the brutal purges of the 1950s did not go far enough, because some "bourgeois" historians survived, to help bring about the events of 1968; he appears to be working to destroy the entire present generation of Czech historians, and has got quite a long way towards his goal, to judge from the fact that by 1975, at the International Congress of Historical Sciences held in San Francisco, a list was produced of no fewer than 145 historians in Czechoslovakia undergoing some form of persecution. (There were 27 historians among the first wave of signatories of Charter 77.)

And yet this scoundrel, a traitor alike to his country, his calling and his colleagues, is the guest of academe in Britain, comes and goes here, is given the run of British historical records (and prostitutes them to his political purpose), and so doubt rubs shoulders with honourable scholars from this country and others.

There is a case—I have frequently cast doubt on its ultimate validity, but I recognize its strength—for arguing that exchanges of professional, artistic and other visitors between free and unfree countries benefits the unfree, at least in the long run. There is also a case for the argument that governments, and to a lesser extent quasi-public or altogether autonomous bodies of international standing, cannot be too scrupulous about whom they invite from tyrannical nations. But there is surely no case for entertaining a man like Václav Kral, treating him as a genuine historian, and—the final insult to the man and woman he has humiliated—recognizing him as a representative of Czechoslovak academic life. If the body which acts as his host is unable, because of its exchange agreement with Czechoslovakia or the Soviet Union, to refuse to have him back, the Government should, next time he indicates his intention of visiting Britain, refuse him entry.

Příloha č. 4: Fotokopie nedatovaného článku Petera Strafforda s názvem *Academy may close the door to undesirable visitors.*

Zdroj: ANM, fond Václav Král, kart. 29.

Příloha č. 5: Fotokopie článku Davida Floyda s názvem *Anti-British writer is official guest* z The Daily telegraph z 3. 11. 1977

Zdroj: ANM, fond Václav Král, kart. 29.

... Mr Evans said.

Russian view

Kral is head of the history department at the Charles University in Prague. He obtained the appointment after the Russian occupation of Czechoslovakia in 1968 as a reward for his propagation of the Russian view of history.

He immediately started a purge of more liberal-minded historians, many of whom are now working as labourers.

Kral is the author of two books on the Munich crisis of 1938. His main theme is that the Russians were ready to aid Czechoslovakia against Nazi Germany, but were let down by Britain and France. He also argues, without evidence, that Britain withdrew economic support from Czechoslovakia even before the Munich agreement.

Collected money

Throughout his three-week visit, which ends on Monday, Kral has been researching in the Public Record Office in Kew. The British Academy was not asked to organise any activities for him.

"He just came in to collect his money when he arrived, and I haven't seen him since," Mr Evans said.

"He is the first visitor who has turned out to be as undesirable as he is. But we were unable to fault his validity.

"We shall have to re-think our policy to avoid having anybody as nasty as that again."

Mr Evans is submitting proposals to the Council of the Academy.